1.1.1

THE INSTITUTION ENSURES EFFECTIVE CURRICULUM DELIVERY THROUGH A WELL PLANNED AND DOCIMENTED PROCESS

Content

1. Academic Calendar

2. Academic Dairy

3. Personal Academic Calendar

4. Assignment

5. Annual Report

B.K.D.K.M. Managed
G.D. Modi College of Arts, Palanpur.
(Re-accredited at the "B+" Level by NAAC, 2020)
Academic Calendar
Year: 2023-24

Sr. No.	Month	Activities
1	June	• Admission of B.A. Sem. III, V & M.A. Sem. III • Admission of BA Sem. 1 • Counseling for 1st Year Admission • Celebration of Yoga Day • NCC/ NSS introduction meeting • Beginning of B.A. & M.A. Academic Work • B.A. Sem Students' Orientation
2	July	• Selection of NCC Cadets for National Competitions/NSS Volunteers • 11th July world population day Celebration. (Economics) • 31st July Premchand Birth Anniversary. • Umashankar Joshi Birth Anniversary Celebration (Dept. of Gujarati) • Library awareness programme • *Gurupurnima* Celebration • Activities of the literary Circles (Upon Avon Circle, Shunya Baxi Sahitya Vartul, Prahaladandev Sahitya Virtul)
3	August	• Independence Day Celebration (15th August) • Cleanliness Drive in the city and campus (NSS) • Varsha Geet Celebration (Rain Songs) • Tree Plantation (NSS) • Sanskrit Day Celebration • Banas Dairy Visit (Economics) • Celebration of Birth anniversary of Poet *Narmad* (Dept. of Gujarati) • Cyber Security Awareness Program. (nss) • Beauty Parlour and Chocolate Making Workshop. (CWDC) • Meghani Birth Anniversary Celebration. • Sanskrit *Smbhasan* Class (10 Days)
4	September	• Environment Tour. • Opening of Informal Spoken Sanskrit Class (*Pratham and Dwitiy Dixa* Certificate and Diploma Program) • 5 September Teacher's Day Celebration • NSS Day Celebration • Hindi Day Celebration • Classroom Seminar (Dept of English)

Principal
G. D. Modi College of Arts
PALANPUR-385001

B.K.D.K.M. Managed
G.D. Modi College of Arts, Palanpur.
(Re-accredited at the "B+" Level by NAAC, 2020)
Academic Calendar
Year: 2023-24

		• Guest Lecture (Gujarati Dept.) • Academic Tour • Janamasthami Celebration. • Movie Show for Students of M A Gujarati • Activities of the literary Circles : Upon Avon Circle, Shunya Baxi Sahitya Vartul, Prahaladandev Sahitya Virtul
5	October	• 2nd October Gandhi Jyanti Celebration • Navratri Celebration • B.A. & M.A. Internal Exam • Sports Activities • World Food Day Celebration (Dept of Economics) • Internal Examination
6	November	• University Exam for B.A. & M.A. • Diwali Vacation • NCC Day Celebration (Last Sunday) • Yoga Shibir • Water Awareness Campaign. • Constitution Day Celebration.
7	December	• 1st December, AIDS Day Celebration and Rally (NSS) • Admission of B.A. Sem. II, IV, VI & M.A. Sem. II, IV • NSS Annual Shibir • Visit to Ganj Bazar Palanpur (Dept. of Economics) • World Human Rights Day (Dept. of Political Science) • *Geeta Jayanti* Celebration (Dept. of Sanskrit) • Self Defense Training. • Group Discussion "Stay Hungry Stay Foolish"
8	January	• 26 January Republic Day Celebration • Traditional Day Celebration • Mini Marathon Run For Unity • Consumer Awareness Program • Thalassemia Test (NSS) • International conference. • Several Awareness Programs.(Prakalp – 4) • Group Discussion (Dept of Economics) • Poetry Writing Competition (Dept. of Gujarati) • Prize Distribution Programme • Celebration of Swami Vivekanand Birth Anniversary (Dept. of Gujarati)
9	February	• *Vanchan Shibir (Dept. of Gujarati)*

Principal
G. D. Modi College of Arts
PALANPUR-385001

B.K.D.K.M. Managed
G.D. Modi College of Arts, Palanpur.
(Re-accredited at the "B+" Level by NAAC, 2020)
Academic Calendar
Year: 2023-24

		• Celebration of *Matru bhasha Gaurav Divas* (World Mother tongue Day) (Dept. of Gujarati) • Assignment/Seminar/ Classroom Test (Internal Evaluation)
10	March	• 12th March Dandi Yatra Day Celebration. • Celebration of International Women's Day. • World Consumer Protection Day Celebration. • Internal Exam & Evaluation • Re-Test
11	April	• University Exam & Evaluation
12	May	• SUMMAR VACATION

Principal
G. D. Modi College of Arts
PALANPUR-385001

G. D. MODI COLLEGE OF ARTS

(Accredited "B" Grade by NAAC)

College Campus,
Highway, Palanpur-1 (Gujarat)
Ph.: (02742) 253784
Fax : (02742) 266713
Email: gdmca_2000@yahoo.com

Managed by:
BANASKANTHA DISTRICT KELAVANI MANDAL

[illegible]

ACADEMIC DIARY

2023 -2024

Teacher Dr. Surekha K Patel

Subject Sanskrit (Dept.)

સં ગચ્છધ્વં સં વદધ્વં સં વો મનાંસિ જાનતામ્ ।
દેવાભાગં યથાપૂર્વે સંજાનાના ઉપાસતે ॥

G. D. MODI COLLEGE OF ARTS

Accredited "B" Grade by NAAC

College Campus,
Highway, Palanpur-1 (Gujarat)
Ph.: (02742) 253784
Fax : (02742) 266713
Email: gdmca_2000@yahoo.com

Managed by:
BANASKANTHA DISTRICT KELAVANI MANDAL

'સૌના મનમાં એક સરખા વિચાર હો' । (અર્થાત્ લોકોના વિચારોનો મનમેળ)

ACADEMIC DIARY
2013 -2014

Teacher Dr. Surekha K Patel

Subject Dept. of Sanskrit

Faculty Profile

1. Name : Dr./Mrs./Miss./Mr. Dr. surekha K Patel
2. Designation : Associate professor
3. Faculty / Department / Designation : Arts / Dept. Sanskrit
4. Qualifications : M.A, Ph.D
5. Date of Appointment : 23 / 12 / 1994
6. Date of Birth : 01 - 04 - 1967
7. Sex : female
8. Registration Number & Date (Lecturer) : AK/287/11802/1995 (13/12/1993) (1-4)
9. Registration Number & Date (P.G.) : No/47/1387/2001 (10/7/2001, P.G.)
10. Phone No : —
11. Mobile No : 9428023071
12. E-mail : surekhaben18@gmail.com
13. Residential Address : 1, vinayakpark society Jampura road, Palanpur
14. Blood Group : O
15. Permanent Income Tax No. : ABGPP6801M
16. Bank A/C No. : 1087143 8313
17. L. I. C. Policies : —

Planning of Academic & Co-Curricular Activities From June 20 to April 20

→ B. A. sem-I, III & V

પ્રથમ સત્ર - 15 જૂન 2023 થી 9/11/2023

- દિવાળી વેકેશન - {10/11/2023 થી 30/10/2023 (21 દિવસ)

→ B. A. sem-II, IV & VI

બીજું સત્ર - 1/12/2023 થી 30/4/2024

- ઉનાળુ વેકેશન 9/5/2024 થી 23/6/2024

B.A sem-1 to 6 Paper/Topic/Allotted

→ **B.A sem-1 & 2 Major**
- Paper NO Major-101 A
  રઘુવંશમહાકાવ્યમ્
- Paper NO-Major-201 A - શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા - 1-6 અધ્યાય.

→ **B.A. sem-1 & 2 → CVAC**
- Paper NO - CVAC - 105
  શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા - 3 & 10 અધ્યાય :
- Paper NO - CVAC - 205

→ **B.A. sem-3 & 4 →**
- C.C. 304 - નાટક
- C.C. 404

→ **B.A. sem 5 & 6** → સંજ્ઞાપ્રકરણ - લઘુસિદ્ધાંતકૌમુદી, ભાષાવિજ્ઞાન (નિયતાંશ)
- C.C. 506 - ભાષાની વ્યાખ્યા, ભાષાનું આકૃતિમૂલક વર્ગીકરણ, પારિવારિક વર્ગીકરણ, ભાષાવિજ્ઞાનનાં અંગો, ધ્વનિનિયમો, ધ્વનિ પરિવર્તનનાં કારણો, સંપ્રસારણ, અક્ષર, સ્વર)
- C.C. 508 → મધુસૂદન સ.7

→ **B.A. sem-6** → વ્યાકરણપ્રકરણ & ભાષાવિજ્ઞાન (નિયતાંશ)
(લઘુસિદ્ધાંતકૌમુદી)
- C.C. 606 - પ્રથમા, તૃતીયા, પંચમી, સપ્તમી વિભક્તિઓ
  અર્થપરિવર્તનની દિશાઓ, કારણો, વાક્યનું બંધારણ, ભારોપીય ભાષાકુળોનો સામાન્ય પરિચય, વૈદિક સંસ્કૃત - ગ્રીક - લેટિન
- C.C. 608 → નાટ્યાંગ્રંથ : નાગાનંદ

B. A. sem- 1, 3 & 5

Teaching plan for First Term Record (In Brief)

B. A. sem - 1 Major 101-A - રત્નાવલીનાટિકા (અંક 1-4) (50)

યુનિટ-1 - અંક 1, 2, 3, 4 ના શ્લોકોનો અનુવાદ સંદર્ભ સહિત સમજૂતી.
યુનિટ-2 - અંક 1, 2, 3, 4 ના સંવાદોની સમજૂતી અભ્યાસ
યુનિટ-3 - રત્નાવલીનાટિકાના નાટકનાં આધારે વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા
યુનિટ-4 - રત્નાવલીનાટિકાના આધારે ટૂંકનોંધોની ચર્ચા.

B. A sem-1 CVAC 105 શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા - અધ્યાય- 3 & 10

યુનિટ-1 - ભગવદ્ગીતાના આધારે વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા
યુનિટ-2 - અધ્યાય 3 તથા 10 ના આધારે શ્લોકોની સમજૂતી
યુનિટ-3 - ભગવદ્ગીતાના વિવિધ પાસાઓની ટૂંકનોંધોની ચર્ચા.
યુનિટ-4

B. A. sem-3 C. C. 304 કાવ્યશાસ્ત્ર - ઉ. 1 & 10 (વિશ્વનાથ)

યુનિટ-1 - કાવ્યપ્રકાશ 1 & 10 (વિશ્વનાથ)ના આધારે કારિકાઓની સમજૂતી ચર્ચા.
યુનિટ-2 - કૃતિ અને કૃતિનો આધારે વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા
યુનિટ-3 - અ. કાવ્યપ્રકાશના ઉ. 1 ના આધારે વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા.
બ. કાવ્યપ્રકાશ ઉ. 10 ના આધારે અલંકારોની ટૂંકનોંધ
ઉદા. સહિત ચર્ચા
યુનિટ-4 - કાવ્યપ્રકાશ ઉ. 1, 10 ના આધારે વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા.
(વિશ્વનાથ કવિરાજ)

B. A. sem. 5 - C. C. 506 ભારતીય દાર્શનિક સંપ્રદાય (ભાષાવિજ્ઞાન - નિરુક્ત)

યુનિટ-1 - સંપ્રદાયના આધારે સૂત્રોની અનુવાદ સહિત સમજૂતી અભ્યાસ
યુનિટ-2 - સંપ્રદાયની ટૂંકનોંધોની ચર્ચા
યુનિટ-3 - ભાષાવિજ્ઞાનના વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા
યુનિટ-4 - ભાષાવિજ્ઞાનના આધારે ટૂંકનોંધોની ચર્ચા.

B. A. sem-5 - C. C. 508 મનુસ્મૃતિ: અ. 7

યુનિટ-1 - મનુ. અ. 7 ના શ્લોકોનો અનુવાદ સહિત સમજૂતી અભ્યાસ
યુનિટ-2 - મનુ. ના આધારે વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા
યુનિટ-3 - મનુ. ના આધારે વર્ણનાત્મક પ્રશ્નોની ચર્ચા.
યુનિટ-4 - મનુ. ના આધારે ટૂંકનોંધોની ચર્ચા

B.A. sem - 2 - 4 - 6

Teaching plan for Second Term Record (In Brief)

B.A. sem - 2 Major 201 A શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા અ. 1 થી 6

- યુનિટ - 1 શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના અ. 1-6 ના શ્લોકોનો અનુવાદ તથા સમજૂતી
- યુનિટ - 2 શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના આધારે વ્યાકરણ પ્રશ્નોની ચર્ચા
- યુનિટ - 3 " " અ. 1 થી 6 ના આધારે [illegible] ચર્ચા
- યુનિટ - 4 " " ના આધારે વિવિધ [illegible] આધારે ટૂંકનોંધની ચર્ચા.

B.A. sem - 2 CVAC - 205 શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા અ. 12 & 16

- યુનિટ - 1 - ભગવદ્ગીતાના આધારે વ્યાકરણ પ્રશ્નોની ચર્ચા
- યુનિટ - 2 - ભગવદ્ગીતામાં વિવિધ [illegible] ચર્ચા
- યુનિટ - 3 - ભગવદ્ગીતાના વિવિધ [illegible] ટૂંકનોંધની ચર્ચા.

B.A. sem - 4 C.C. 404 કાવ્યપ્રકાશ - ઉ. 2 અને ઉ. 10 ના વિવિધ અલંકાર

- યુનિટ - 1 - ઉ. 1 અને 10 ના વિવિધ અલંકારોની સંકલ્પના અનુવાદ સાથે સમજૂતી આપવી.
- યુનિટ - 2 - કાવ્યપ્રકાશને આધારે વ્યાકરણ પ્રશ્નોની ચર્ચા
- યુનિટ - 3 - અ - કાવ્યપ્રકાશ ઉ. 2 ને આધારે ટૂંકનોંધની ચર્ચા
  - બ - કાવ્યપ્રકાશ ઉ. 10 ના વિવિધ અલંકારોની સમજૂતી આપવી
- યુનિટ - 4 - કાવ્યપ્રકાશને આધારે વ્યાકરણ પ્રશ્નોની ચર્ચા.

B.A. sem - 6 C.C. 606 કારકપ્રકરણ (વિભક્તિ) ભાષાવિજ્ઞાન (વિવિધ [illegible])

- યુનિટ - 1 - કારકપ્રકરણ (પ્રથમા, દ્વિતીયા, પંચમી [illegible]) ના આધારે પ્રયોગોની સમજૂતી આપવી
- યુનિટ - 2 - વિવિધ વિભક્તિઓની વિસ્તૃત ચર્ચા
- યુનિટ - 3 - ભાષાવિજ્ઞાનના વિવિધ [illegible] વ્યાકરણ પ્રશ્નોની ચર્ચા
- યુનિટ - 4 - ભાષાવિજ્ઞાનના વિવિધ [illegible] ટૂંકનોંધની ચર્ચા

B.A. sem - 6 C.C. 608 તર્કસંગ્રહ : અન્નંભટ્ટ

- યુનિટ - 1 - તર્કસંગ્રહને આધારે કારિકાઓની અનુવાદ સમજૂતી આપવી
- યુનિટ - 2 - તર્કસંગ્રહને આધારે વ્યાકરણ પ્રશ્નોની ચર્ચા
- યુનિટ - 3 - તર્કસંગ્રહને આધારે [illegible] આધારે વ્યાકરણ પ્રશ્નોની ચર્ચા
- યુનિટ - 4 - તર્કસંગ્રહને આધારે ટૂંકનોંધોની ચર્ચા.

Planning of Academic & Co - Curricular Activities From June 2023 to April 2024

પ્રકાશન સંસ્કૃત સાહિત્ય વગેરે સંબંધિત વર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવનાર પ્રવૃત્તિઓ

- ગુરુ પૂર્ણિમા ઉજવણી
- સંસ્કૃત દિવસની ઉજવણી
- ટીચર્સ ડે ઉજવણી
- સંસ્કૃત સપ્તાહ ઉજવણી
- સ્નાતકોત્તર શિક્ષણકેન્દ્ર પ્રથમા-દ્વિતીયા દીક્ષા - ઉદ્ઘાટન
- ગીતાજયંતિ ઉજવણી
- પ્રથમા-દ્વિતીયા દીક્ષા પ્રમાણપત્ર વિતરણ સમારંભ
- નાટ્યદર્શન (ICT માધ્યમથી)
- વિવિધ વિષયના વેબીનારનું આયોજન (U.G. P.G) સ્ટુડન્ટ માટે
-

Work Load Distribution : 40 Hours per week

Activities	Average No. of Hrs.	Actual work done by Teacher — Day & Date in Hrs-Daily record							Rem
		Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Total	
- Teaching	16	03	03	03	03	03	03	18	
- Test Exam	02			01		01		02	
- Tutorials / Assignment	04	01		01	01		01	04	
- Teaching preparation	10	02	02			02	02	08	
(A) Library Reading									
(B) Research Work									
- Supervision/Guidance for									
Extra Curricular activities	04	01	01			01	01	04	
- Administration	04	01	01	01	01			04	
								40	

Activities	Average No. of Hrs.	Actual work done by Teacher — Day & Date in Hrs-Daily record							Remar
		Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Total	
- Teaching	16	03	03	03	03	03	03	18	
- Test Exam	02			01		01		02	
- Tutorials / Assignment	04	01	01	01	01			04	
- Teaching preparation	10	02	-	02	02		02	08	
(A) Library Reading									
(B) Research Work									
- Supervision/Guidance for									
Extra Curricular activities	04	01	01		01	01		04	
- Administration	[illegible]	01	01		01	01		04	
								40	

July - 2023-24 Unit-1

B.A sem-1 Major 101 A સાહિત્યમીમાંસા

- વિદ્યાર્થીઓનો પરિચય મેળવ્યો
- B.A sem-1 ના વિદ્યાર્થીઓનું ક્લાસરૂમમાં સ્વાગત કર્યું
- કોલેજમાં આવતા વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ તેમજ સંસ્કૃત વિભાગમાં પ્રવૃત્તિઓ સંસ્કૃત સાહિત્યકાર્ય સંબંધિત આવતી પ્રવૃત્તિઓથી વિદ્યાર્થીઓને પરિચિત કરાવ્યા / ગ્રંથાલય મુલાકાત કરાવી
- વ્યક્તિત્વવિકાસ તેમજ કારકિર્દી માર્ગદર્શન આપ્યું.
- અભ્યાસક્રમ સમજાવ્યો
- કાવ્યાનુશાસન ના લેખક વિશે પરિચય આપ્યો
- ખંડ-1 ની વ્યાખ્યા અને શ્લોકોનો અનુવાદ સમજાવ્યો
- ખંડ-1 ના સંદર્ભોનો અનુવાદ સહિત સમજૂતી આપી

B.A sem-1 CVAC - શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા - અ.3 & 10

- વિદ્યાર્થીઓનો પરિચય મેળવ્યો
- વિદ્યાર્થીઓનું ક્લાસરૂમમાં સ્વાગત કર્યું / ગ્રંથાલય મુલાકાત કરાવી
- વ્યક્તિત્વવિકાસ અને કારકિર્દી માર્ગદર્શન આપ્યું / અભ્યાસક્રમ સમજાવ્યો
- શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા વિશે પરિચય કરાવ્યો
- અ. 3 ના શ્લોકો સમજાવ્યા

B.A-sem-3 - C.C.304 નાટ્યશાસ્ત્ર - ઉ.1 & 10 વિષય [illegible]

- વિદ્યાર્થીઓનું ક્લાસરૂમમાં સ્વાગત કર્યું
- વ્યક્તિત્વવિકાસ અને કારકિર્દી માર્ગદર્શન આપ્યું
- અભ્યાસક્રમની વિદ્યાર્થીઓને સમજણ કરાવી
- કાવ્યપ્રકાશના કર્તા અને કૃતિનો પરિચય કરાવ્યો
- ગ્રંથાલયની મુલાકાત કરાવી
- કાવ્યપ્રકાશ ઉ.1 વિશે સમજૂતી

B.A-sem-5 C.C-506 સાંખ્યકારિકા - માંડૂક્ય ઉપનિષદ ભાષાવિજ્ઞાન - નિરુક્ત

- વિદ્યાર્થીઓનું ક્લાસરૂમમાં સ્વાગત કર્યું
- વ્યક્તિત્વવિકાસ અને કારકિર્દી માર્ગદર્શન આપ્યું
- અભ્યાસક્રમની સમજણ કરાવી
- ગ્રંથાલય મુલાકાત કરાવી.
- માંડૂક્ય ઉપનિષદ - મૂળ - કૃતિ પરિચય આપ્યો
- ભાષાવિજ્ઞાનની વ્યાખ્યા - મહત્ત્વ વગેરેની ચર્ચા કરી.

B.A.sem-5 - C.C.508 મનુસ્મૃતિ - અ.7

- વિદ્યાર્થીઓનું ક્લાસરૂમમાં સ્વાગત કર્યું

- વ્યક્તિત્વવિકાસ અને કારકિર્દી માર્ગદર્શન આપ્યું
- અભ્યાસક્રમનો વિદ્યાર્થીઓને પરિચય કરાવ્યો
- ગ્રંથાલય મુલાકાત કરાવી
- મનુસ્મૃતિના કર્તા વિશે ચર્ચા કરી.

ડૉ. સુરેખા પટેલ
એસો.પ્રોફેસર
સંસ્કૃત વિભાગ

2023-24 (સંભવિત) એકેડેમિક કેલેન્ડર(બી.એ.સેમ.1,3,5 પ્રથમ-સત્ર)

જૂન:- B.A.Sem.3,5 & M.A.sem.3 ની પ્રવેશ કામગીરી, વિશ્વયોગ દિવસની ઉજવણી, B.A.sem 3,5 & M.A.sem-3 ના વિદ્યાર્થીઓનું ક્લાસરૂમ વેલકમ.

B.A.Sem 3,5 & M.A.Sem 3ના વિદ્યાર્થીઓને વ્યક્તિત્વ વિકાસ અને કેરિયરલક્ષી માર્ગદર્શન આપવું

B A.sem 3,5(C.C304,506,508) &M.A.Sem -3(C.C.304,305) ના અભ્યાસક્રમ અંગે માહિતી આપવી. ગ્રંથાલય મુલાકાત કરાવવી ,ઇ ગ્રંથાલય માર્ગદર્શન

B.A.Sem-3,5 & M.A.Sem-3 માં . યુનિટ- 1 નું ઇન્ટ્રોડક્શન આપવું.

જુલાઈ: B.A.Sem-1(F.E.104,C.C.101)& M.A.1(C.C 103)ના વિદ્યાર્થીઓનું ક્લાસરૂમ વેલકમ. વ્યક્તિત્વ વિકાસ અને કેરિયરલક્ષી માર્ગદર્શન આપવું. ગ્રંથાલય મુલાકાત કરાવવી તેમજ ઇ ગ્રંથાલય અંગે માર્ગદર્શન આપવું યુનિટ-1 પૂર્ણ કરવો.

B.A.Sem- 1,3,5 & M.A.sem.1,3 માં યુનિટ-1 માંથી ક્લાસરૂમ ટેસ્ટ /અસાઇમેન્ટ આપવું.

B.A.Sem.3,5 & M A . sem-3માં યુનિટ-2 નો આરંભ કરવો.

ઓગસ્ટ : B.A.Sem.1 & M.A sem.1માં યુનિટ-2 પૂર્ણ કરી યુનિટ-3 નો આરંભ

U.G.1,3,5& P.G 1,3માં યુનિટ -2 માંથી કોઈપણ ટોપિક ઉપર પ્રેઝન્ટેશન લેવું

U.G..Sem.1,3,5 & P.G Sem.1,3 માં યુનિટ -3 નો આરંભ કરવો

સપ્ટેમ્બર: U.G. Sem 1,3,5 & P.G 1,3માં યુનિટ:3 પૂર્ણ કરવો. U.G.& P.G માં યુનિટ:3 માંથી ક્લાસરૂમ ટેસ્ટ/ક્લાસરૂમ અસાઇમેન્ટ આપવું. U.G.1,3,5 & P.G. 1,3.માં યુનિટ:4 નો આરંભ કરવો.

ઑક્ટોબર: U.G 1,3,5 & P. G 1,3 માં યુનિટ:4 પૂર્ણ કરવો.

યુનિટ-4 માંથી ક્લાસરૂમ ટેસ્ટનું આયોજન કરવું. બધા યુનિટને આધારે હોમ અસાઇમેન્ટ આપવું , આંતરિક કસોટીની તૈયારી કરાવવી, યુનિ.પ્રશ્નપત્ર પેટર્ન અંગે માર્ગદર્શન આપવું, આંતરિક કસોટીની ઉત્તરવહી મૂલ્યાંકન અને ઇન્ટર્નલ તૈયાર કરવું.

નવેમ્બર : **દિવાળી વેકેશન**

....

2023-24 (સંભવિત) એકેડેમિક કેલેન્ડર (દ્વિતીય સત્ર- બી.એ.સેમ-2,4,6)

નવેમ્બર : . **દિવાળી વેકેશન** . યુનિવર્સિટી પરીક્ષાની કામગીરી , બીજા સત્રનો પ્રારંભ

B.A.sem2,4,6 & M.A.sem -2,4 ના વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસક્રમ અંગેની માહિતી આપવી તેમજ ગ્રંથાલય મુલાકાત અને ઇ ગ્રંથાલય માર્ગદર્શન(C.C. 404,606,608,F.E.204,P.G.C.C.204,403,405)

U.G 2,4,6 & P.G.2,4 માં યુનિટ -1 નું ઇન્ટ્રોડક્શન અને આરંભ

ડિસેમ્બર : U.G.2,4,6 & P.G.2,4 માં યુનિટ -1 પૂર્ણ કરવો.

U.G.2,4,6 & P.G.2,4માં યુનિટ- 1 પૂર્ણ થયે ક્લાસરૂમ અસાઇમેન્ટ આપવું.

U.G.2,4,6 & P.G.2,4 માં યુનિટ –2 નો આરંભ કરવો.

જાન્યુઆરી :U.G.2,4,6 & P.G.3,4 માં યુનિટ-2 પૂર્ણ થયે ક્લાસરૂમ પ્રેઝન્ટેશન ગોઠવવું.

U.G.2,4,6 &P.G 2,4 માં યુનિટ -3 પૂર્ણ કરવો અને યુનિટ- 3 પૂર્ણ થયે ક્લાસરૂમ ટેસ્ટ/ક્વિઝ

ફેબ્રુઆરી: U.G sem 2,4,6 & P.G.2,4 માં યુનિટ -4 પૂર્ણ કરવો.

યુનિટ -4 પૂર્ણ થયે ક્લાસરૂમ ટેસ્ટનું /સેમિનારનું આયોજન કરવું.

બધા યુનિટને આધારે હોમ અસાઇમેન્ટ આપવું.

માર્ચ : U.G.2,4,6 & P.G 2,4 બધા જ યુનિટને આધારે ક્લાસરૂમ ટેસ્ટ લેવો.

યુનિ. પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રના માળખા અંગે માર્ગદર્શન આપવું.

આંતરિક કસોટીના પ્રશ્નપત્રો અને યુનિવર્સિટી પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રો સોલ્વ કરાવવા.

આંતરિક કસોટી લીધા બાદ ઉત્તરવહી મૂલ્યાંકન અને આંતરિક કસોટીનું ઇન્ટર્નલ તૈયાર કરવું.

યુનિ. પરીક્ષાની કામગીરી

એપ્રિલ : યુનિવર્સિટી પરીક્ષાની કામગીરીU.G &P.G નું ઇન્ટર્નલ તૈયાર કરવું.

મે : **ઉનાળુ વેકેશન**

Co-curricular activities: ૨૦૨૩-૨૪

પ્રહલાદન સંસ્કૃત સાહિત્ય વર્તુળ અંતર્ગત વર્ષ દરમિયાન કરવાની સંભવિત પ્રવૃત્તિઓ.

- જુલાઈ - ગુરુપૂર્ણિમા ઉજવણી.
- ઓગસ્ટ - સંસ્કૃત દિવસની ઉજવણી.
- ઓગસ્ટ - (10 Days) સંસ્કૃત સંભાષણ વર્ગ
- સપ્ટેમ્બર- ટીચર્સ ડે ઉજવણી
- સપ્ટેમ્બર- સંસ્કૃત સપ્તાહ -ઉજવણી
- ઑક્ટોબર- કોલેજ કક્ષાનો વેબીનાર (ગૂગલ મીટ) બી.એ & એમ.એ ના વિદ્યાર્થીઓ માટે
- ઑક્ટોબર – અનૌપચારિક શિક્ષણ કેન્દ્ર(પ્રથમા-દ્વિતીયા દીક્ષા) ઉદઘાટન
- ડિસેમ્બર- ગીતાજયંતી ઉજવણી
- જાન્યુઆરી - અનૌપચારિક શિક્ષણ કેન્દ્ર ડિપ્લોમા & સર્ટી.કોર્સ પ્રમાણપત્ર વિતરણ કાર્યક્રમ
- જાન્યુઆરી- स्वप्नवासवदतम् નાટક દર્શન (I.C.T માધ્યમથી) B.A.Sem -2 ના વિદ્યાર્થીઓને
- ફેબ્રુઆરી - કોલેજ કક્ષાના વેબીનારનું આયોજન કરવું.(U.G & P.G વિદ્યાર્થીઓ માટે)
- ફેબ્રુઆરી- પી.જી સ્ટુડન્ટ માટે I C.T માધ્યમથી લેક્ચરનું આયોજન કરવું

....

784

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul

Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department Economics

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./~~M.A.~~ Sem : 1

NAME Shaikh Jahanbanu Abdul Raheman

Class B.A - 1 Roll No. 784 Mob. 84013 21807

Paper No. 102 Subject Economics

Name of the Topic 1) નાણાના કાર્યોની વિગતે સમજૂતી આપો

2) ફુગાવો એટલે શું? ફુગાવાને કાબૂમાં લેવાના ઉપાયો જણાવો

Grade A+

Date 27/9/23

Signature of the Professor

Macro Economics

Assignment Paper - 102

Unit - 1

નાણાંના કાર્યોની વિગતે સમજૂતી આપો

* નાણું

જે વસ્તુનો વિનિમયના માધ્યમ તરીકે અથવા મૂલ્યના માપ તરીકે સામાન્ય રીતે ઉપયોગ અને સ્વીકાર થતો હોય તે નાણું

ટુંકમાં "વિનિમયના માધ્યમ તરીકે જે સર્વસ્વીકૃત છે તેને નાણું કહેવાય"

* નાણાંના કાર્યો

1) વિનિમયનું માધ્યમ
2) ગણતરીનું એકમ
3) વિલંબિત ચુકવણીનું સાધન
4) મૂલ્યના સંગ્રાહક તરીકે

1) વિનિમયનું માધ્યમ

- નાણાંનું અગત્યનું અને પ્રથમ કાર્ય વસ્તુઓ અને સેવાઓના વિનિમયના માધ્યમ તરીકેનું છે

- વસ્તુ વિનિમય પ્રથામાં જરૂરિયાતોના પરસ્પર મેળનો અભાવ હોય છે અને તેથી નાણાંની મદદથી જયારે પરોક્ષ વિનિમય થાય છે ત્યારે આ મુશ્કેલી દુર થાય છે

- નાણાકીય અર્થકારણમાં દરેક વ્યક્તિ પોતે ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુ કે સેવાના બદલામાં નાણાંનો સ્વીકાર કરે છે અને

તેની મદદથી અન્ય વસ્તુઓ કે સેવાઓ પ્રાપ્ત કરે છે

2) ગણતરીનું એકમ

- નાણાનું બીજુ કાર્ય ગણતરીના એકમ તરીકેનું છે

- બીજવસ્તુઓ અને સેવાઓનું મુલ્ય કોઈ એક જ મુલ્યની વસ્તુની મદદથી માપવાનું નક્કી કરે તો એ બધી વસ્તુઓ તથા સેવાઓના મુલ્યો પરસ્પર સરખાવવાનું સરળ બને છે એટલું જ નહી જુદી જુદી વસ્તુઓની કિંમત યાદ આ રાખવી સરળ થઈ જાય છે.

- વજનનાં એકમ તરીકે રતલ તેવી રીતે વસ્તુઓના મુલ્યનો એકમ નાણું છે

- વસ્તુ વિનિમયના મુલ્યો સરખાવવા પ્રયત્ન કરીશું તો સમજાશે કે જેટલા જેટલા વિનિમયના સોદાઓ એટલા એના મુલ્યોના પ્રમાણ હશે

3) વિલંબીત ચુકવણીનું માધ્યમ

- નાણાંની ખરીદશક્તિ ઉપર સૌનો વિશ્વાસ હોય છે

- તેથી ઉદ્યોગપતિઓ આજે નાણાં આપે છે તેથી ઉદ્યોગપતિઓ એ નાણું પાછુ આપી દેવુ ભરપાઈ કરે છે આ રીતે લાંબા ગાળાની લેવડદેવડનો સંબંધ ટકી રહે છે

- જયા સુધી નાણાંની ખરીદશક્તિમાં ફેરફાર ન થતા હોય ત્યા સુધી તેની લેવડદેવડ કરવામાં જોખમ ઉભુ થતુ નથી

4) મુલ્યના સંગ્રાહક તરીકે

- સંગ્રહવૃત્તિ અને સંપત્તિ સંચયએ માનવપ્રકૃતિનું સામાન્ય લક્ષણ રહ્યું છે વિવિધ મુશ્કેલીઓ નડતી હતી

Ex ઢોરનો સંગ્રહ કરવામાં મરી જવાનો ડર રહેતો અનાજનો જથ્થો સંગ્રહી રાખવામાં તે સડી જવાનો ભય

રહેતો પરંતુ નાણાંની મદદથી આ બધી મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ છે

- આમ હવે નાણાંના રૂપમાં ગમે તેટલી સંપત્તિનો સંગ્રહ કરી શકાય છે

Q ફુગાવો એટલે શું? ફુગાવાને કાબુમાં લેવાના ઉપાયો જણાવો.

* વ્યાખ્યાઓ

"ફુગાવોએ એક એવી સ્થિતિ છે કે જેમાં નાણાંના મુલ્યમાં ઘટાડો થાય છે અર્થાત્ ભાવોમાં વધારો થતો હોય છે."

- ક્રાઉથર

"જ્યારે અર્થતંત્રમાં વધારે પડતું નાણું થોડી ચીજવસ્તુઓને ખરીદી પાછળ પડે છે ત્યારે ફુગાવો અસ્તિત્વમાં આવે છે"

- ડાલ્ટોન

"જે નાણાં અને ભાવોનો વધારો ચીજ વસ્તુઓના વધુ ઉત્પાદનમાં પરિણમે નહિ તે ફુગાવો સર્જે છે"

- પ્રો. એ. ડી. ગેયર

"પૂર્ણ રોજગારીની પરિસ્થિતિ પછી ભાવોમાં જે વધારો થાય છે તે સાચા અર્થમાં ફુગાવો સર્જે છે"

- પ્રો. કેઈન્સ અને રસ્ટોવ

* ફુગાવાને કાબુમાં લેવાના ઉપાયો

ફુગાવો એક અનિષ્ટ છે તે આર્થિક વિકાસના દરને મંદ પાડે છે આવક અને સંપત્તિની વહેંચણી વધુ અસમાન અને અન્યાયી બનાવી અને લેણદેણની તુલામાં ખાધ સર્જે છે આથી શક્ય તેટલુ ત્વરાથી નિયંત્રણ કરવુ જરૂરી છે ફુગાવાના પરિબળોને ડામવા માટે નીચે જણાવેલા પગલાં કે નીતિઓ

સુચવવા આવે છે

1) નાણાકીય નીતિ

અર્થતંત્રની ચીજવસ્તુઓના કુલ પુરવઠાની સરખામણીમાં કુલ માંગ વધુ હોય ત્યારે ફુગાવો સર્જાય છે આથી એવી નાણાકીય નીતી અપનાવવી જોઈએ કે જેથી કુલ માંગ ઘટે પ્રશિષ્ટ અર્થશાસ્ત્રીઓએ કુલ માંગ ઘટાડવા માટે નાણાંની પુરવઠો ઘટાડવા માટે નીચે જણાવેલા નાણાકીય પગલા લઈ શકાય

1) બેંકદરમાં વધારો

બેંકદર એટલે મધ્યસ્થ બેંક વેપારી બેંકોને જે વ્યાજના દરે ધિરાણ આપે છે તે વ્યાજનો દર ફુગાવા દરમિયાન મધ્યસ્થ બેંક બેંકદરમાં વધારો કરે છે તો વેપારી બેંકો પણ પોતાના વ્યાજના દરો વધારશે આ રીતે લોન મોંઘી બનતા નિયોજકો, વેપારીઓ અને સામાન્ય પ્રજા વેપારી બેંકો પાસેથી ઓછી લોન લેશે પરિણામે અર્થતંત્રમાં બેંક નાણાંનો પુરવઠો ઘટશે

2) ખુલ્લા બજારમાં જામીનગીરીઓનું વેચાણ

ફુગાવા દરમિયાન મધ્યસ્થ બેંક સરકારી જામીનગીરીઓનું વેચાણ કરીને નાણાંના પુરવઠામાં ઘટાડો કરી શકે જેટલી કિંમતની જામીનગીરીઓ વેચવામાં આવે તેટલું નાણું જામીનગીરીઓ ખરીદનાર વેપારી બેંકો, અન્ય સંસ્થાઓ તેમજ લોકોએ મધ્યસ્થબેંકોને ચુકવવું પડશે

પરીણામે વેપારીબેંકો પાસે તેટલા પ્રમાણમાં રોકડ અનામતોનું પ્રમાણ ઘટશે વેપારી બેંકોની શાખ સર્જનની શક્તિ ઘટશે તેમણે ધિરાણ ઘટાડવું પડશે આથી આથી અર્થતંત્રમાં બેંકનાણાંનો પુરવઠો ઘટશે

3) રોકડ અનામત પ્રમાણમાં ઘટાડો (CRR)

વેપારી બેંકોએ આપણી પાસે કેટલુ રોકડ અનામત પ્રમાણ રાખવુ તે નક્કી કરવાની સત્તા મધ્યસ્થ બેંકની છે મધ્યસ્થબેંક રોકડ અનામત પ્રમાણ વધારવાનો આદેશ આપે

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department Economics

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./M.A. Sem : 3

NAME [illegible]

Class E Roll No. 651 Mob. –

Paper No. CC – 303 Subject Economics

Name of the Topic
1) [illegible]
2) [illegible]
3) [illegible]

Grade A
Date 22/9/23

Signature of the Professor

1) ભાવતંત્રનો અર્થ, કાર્ય અને મર્યાદા જણાવો

⇒ પ્રસ્તાવના :

ભાવતંત્ર અથવા કિંમતતંત્ર એ ખાસ કરીને મૂડીવાદી અર્થતંત્રની આર્થિક બાબતોના સંદર્ભે માર્ગદર્શન મેળવવા ખૂબ ઉપયોગી પુરવાર થયેલ છે. કિંમતતંત્ર દ્વારા કઈ વસ્તુનું ઉત્પાદન કરવું, કેટલા પ્રમાણમાં ઉત્પાદન કરવું, કઈ પદ્ધતિએ ઉત્પાદન કરવું, ઉત્પાદનની વહેંચણી કઈ રીતે કરવી વગેરે બાબતોનું મહત્વનું માર્ગદર્શન ઉત્પાદકોને, કંપનીઓને કે રાજ્ય સરકારને અથવા કોઈ વ્યક્તિને પ્રાપ્ત થાય છે. મૂડીવાદમાં આ વિવિધ પ્રશ્નોનો ઉકેલ કિંમતપ્રક્રિયા દ્વારા લાવવામાં આવે છે. મૂડીવાદમાં આર્થિકવિકાસ માટેની પદ્ધતિ ઉપરાંત સમાજવાદ કે મિશ્ર અર્થતંત્રની આર્થિક પદ્ધતિઓમાં પણ આર્થિક પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે ભાવપદ્ધતિ ભાવતંત્ર, કિંમતતંત્ર કે બજારતંત્ર એ પાયાની આર્થિક સંસ્થા છે. કોઈ પણ અર્થવ્યવસ્થાના સફળ સંચાલનમાં કિંમતતંત્ર કે ભાવતંત્રની કામગીરી મહત્વની હોય છે.

કિંમતતંત્રનો અર્થ :

- ચીજવસ્તુઓની કિંમત દ્વારા અર્થતંત્રમાં ઉત્પાદનના મર્યાદિત સાધનોની વ્યાવહારિક સમાજમાં અથવા અર્થતંત્રમાં યોગ્ય વહેંચણી કરવાની પદ્ધતિ એટલે ભાવતંત્ર કે કિંમતતંત્ર
- ઉત્પાદનના મર્યાદિત સાધનો દ્વારા ચીજવસ્તુઓનું ઉત્પાદન કરી વ્યાવહારિક કે ઉપભોક્તાઓ વચ્ચે દ્વારા અર્થતંત્રમાં કે સમાજમાં તેની વહેંચણી કરવાની પદ્ધતિ એટલે કિંમતતંત્ર કે ભાવતંત્ર

કિંમતતંત્રની કામગીરી અથવા કાર્યો :

મૂડીવાદી કે અન્ય આર્થિક પદ્ધતિઓમાં જે પાયાના પ્રશ્નો છે તેને માર્ગદર્શન પૂરું પાડવામાં કે તેના ઉકેલવામાં કિંમતતંત્ર મહત્વની કામગીરી કરે છે. તે નીચે મુજબ રજૂ કરેલ છે.

1) કઈ વસ્તુનું ઉત્પાદન કરવું :-

કઈ વસ્તુનું ઉત્પાદન કરવું તેનું માર્ગદર્શન ઉત્પાદકો કે નિયોજકોને કિંમતતંત્ર દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. જે વસ્તુના ઊંચા ભાવ હોય બજારમાં તે વસ્તુની અછત હોય છે. બીજી બાજુ ઊંચા ભાવ હોવાથી ઉત્પાદકોને વધુ નફો થાય છે. આથી ઉત્પાદકો નફાના આકર્ષણથી આવી અછતવાળી ચીજવસ્તુઓનું ઉત્પાદન શરૂ કરશે. આમ ભાવતંત્ર ઉત્પાદકોને અછતવાળી ચીજવસ્તુઓનું ઉત્પાદન કરવાનું માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે. જેથી ઉત્પાદકોને લાભ થાય. બીજી બાજુ બજારમાં ચીજવસ્તુની અછત ઓછી થતાં ગ્રાહકોને પણ વાજબી ભાવથી ચીજવસ્તુ મળી રહે છે.

2) કેટલું ઉત્પાદન કરવું :-

કઈ વસ્તુનું ઉત્પાદન કેટલા પ્રમાણમાં કરવું તેનું ઉપયોગી માર્ગદર્શન ઉત્પાદકોને ભાવતંત્ર દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. આ મુજબ જે વસ્તુના ભાવ ઊંચા હશે તેનું ઉત્પાદન ઉત્પાદકો વધુ કરશે જેથી નફો વધુ મળે છે. જ્યારે જે વસ્તુના ભાવ ઓછા હશે તેમાં નફાનો દર ઘટતાં ઉત્પાદકો ઉત્પાદન ઘટાડે છે. બીજા શબ્દમાં કહીએ તો અછતવાળી વસ્તુઓનું ઉત્પાદન ઉત્પાદકો વધારે છે. જ્યારે છતવાળી વસ્તુઓનું ઉત્પાદન ઉત્પાદકો ઘટાડે છે.

3) કઈ પદ્ધતિથી ઉત્પાદન કરવું :-

ભાવતંત્ર કે કિંમતતંત્ર દ્વારા વસ્તુઓનું ઉત્પાદન કરવા માટે કઈ ઉત્પાદન પદ્ધતિ અપનાવવી તે અંગેનું ઉત્પાદકોને માર્ગદર્શન મળે છે. આથી ઉત્પાદક મહત્તમ નફાને ધ્યાનમાં રાખી ઓછામાં ઓછું ખર્ચ થાય તે ઉત્પાદન પદ્ધતિ અપનાવે છે. જો શ્રમનો ભાવ ઓછો હોય કે શ્રમ સસ્તા દરે પણ મળે તેની સામે મૂડી મોંઘી હોય તો ઉત્પાદકો શ્રમપ્રધાન ઉત્પાદન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરશે. તેનાથી ઊલટું શ્રમની અછત હોય અને મૂડી સસ્તી હશે તો ખર્ચ ન્યૂનતમ કરવા માટે મૂડીપ્રધાન ઉત્પાદન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરશે. ટૂંકમાં ઉત્પાદકો ખર્ચ, વસ્તુઓના ભાવોને ધ્યાનમાં રાખી જે પદ્ધતિ દ્વારા નફો વધુ થાય તે પદ્ધતિ અપનાવે છે.

4) ઉત્પાદનની વહેંચણી :-

ભાવતંત્ર વસ્તુઓના ઉત્પાદનની વહેંચણી કરવામાં પણ મહત્ત્વનું થાય છે. વસ્તુની માંગ હોય ત્યાં વસ્તુના ભાવ ઊંચા હોવાથી ઉત્પાદકોને વધુ નફો પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે કે ઉત્પાદક હંમેશા વસ્તુઓને બજારમાં એવી વસ્તુઓ મોકલે ઊંચા ભાવ પ્રાપ્ત કરે છે સમગ્ર બજાર મુજબ નફો ધ્યાનમાં રાખીને વસ્તુઓની વહેંચણી કરવામાં આવે છે. દા.ત. શિયાળામાં [illegible] માંગ વધુ હોય છે. અહીં ઉત્પાદકો શિયાળામાં [illegible] ઉત્પાદન કરી વધુ નફો મેળવે છે. આમ ભાવતંત્ર જરૂરિયાત મુજબ ભાવોને ધ્યાનમાં રાખી વસ્તુઓના ઉત્પાદનની અનુકૂળ વહેંચણી કરે છે.

5) ઉત્પાદકોને પ્રોત્સાહન :-

અર્થતંત્રમાં રહેલા ઉત્પાદનના સાધનોના કુશળતાપૂર્વક ઉપયોગ થાય તેમજ તેની ઉત્પાદકતા વધે તે માટેની કામગીરી ભાવતંત્ર કરે છે. ભાવતંત્ર અંતર્ગત જે સાધનની કાર્યક્ષમતા અને વૃત્તિ (ઉત્પાદકતા) ઊંચી હોય તે સાધનને વધુ વળતર, વેતન, ભાડું વગેરે આપવામાં આવે છે. જ્યારે બિનકાર્યક્ષમ સાધનને ઓછું વળતર કે આર્થિક નુકસાન આપીને તેમને નિરુત્સાહી કરવામાં આવે છે. જેથી સાધનોને તેમની ઉત્પાદકતા વધારવાની તક મળે છે. તેથી આર્થિક વિકાસ પણ ઝડપી બને છે.

6) સરકારને નીતિ ઘડતર માટે :-

સરકારને અર્થતંત્રની અગત્યની માહિતી ભાવતંત્ર દ્વારા વસ્તુઓની કિંમત દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. વસ્તુઓની કિંમત દ્વારા વસ્તુની તંગી, અછત, ફુગાવાની પરિસ્થિતિ છે કે મંદીની, ગ્રાહકોનું શોષણ થાય છે કે નહિ, ગ્રાહકોનું કે ઉત્પાદનના સાધનોનું શોષણ થાય છે કે કેમ, જીવનજરૂરી વસ્તુઓનું ઉત્પાદન થાય છે કે વૈભવવિલાસની મોજશોખની વસ્તુઓનું ઉત્પાદન વગેરે બાબતોની માહિતી ભાવતંત્ર કે કિંમતતંત્ર દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. આ માહિતીને મેળવીને સરકાર યોગ્ય નીતિ ઘડી શકે છે. દા.ત. ફુગાવાને નિયંત્રણમાં લેવા ધિરાણ મોંઘું કરવામાં આવે છે. જ્યારે મંદીમાં ધિરાણ સસ્તું કરવામાં આવે છે.

7) સાહસવૃત્તિને પ્રોત્સાહન :-

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul

Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department Economics

ASSIGNMENT

Year : 2022 - 2023

B.A./M.A. Sem : III

NAME Chaudhary Hiteshkumar Jayramji

Class I Roll No. 643 Mob. 7041419600

Paper No. CC - 305 Subject Economics

Name of the Topic - [illegible]

Grade B

Date 27/9/23

Signature of the Professor

* ગુજરાતમાં આધારિત સામગ્રીઓનાં લેખન ચર્ચા કરો.

- પ્રસ્તાવના :

ગુજરાતી સાહિત્યસંસ્કૃતિનો ગૌરવપૂર્ણ વારસો અને ઇતિહાસ રહેલો છે. આપણો ભવ્ય વારસો સાચવવાનો અને સાહિત્યનો એક સમાજ ઉપયોગ ઇતિહાસ લેખન કરી શકાય ઇતિહાસનું લેખન ગુજરાતમાં થયું છે. ઇતિહાસ લેખન કાર્ય આધારિત સાહિત્યમાં ઇતિહાસ લેખન આધારિત ગણાય.

- ઇતિહાસનો અર્થ :

ગુજરાતી સાહિત્યમાં જુદા-જુદા સ્વરૂપમાં સમાજના રૂપે આપણે ઇતિહાસ શબ્દ જોવા મળતો હોય છે. જેમ કે શાસકો શાસકો વંશોનો ઇતિહાસ વિચારધારા - વિચારધારા વંશોનો ઇતિહાસ તેમજ ઉપાસકો ઉપાસકો વંશોનો ઇતિહાસ આલેખ જોવા મળતો હોય છે. પરંતુ આપણે આપણો ઇતિહાસ વસ્તુઓ વિચારો આપણો ઇતિહાસ લખવા આપણ અહીં આપણો ઇતિહાસ સાચવ જોવા મળતો હોય છે.
ગુજરાતમાં અને ગુજરાતનો જે ઇતિહાસ જોવા મળે છે. તેના અર્થ જોવાનો પ્રયત્ન કરીશું ગુજરાતમાં ઇતિહાસ લેખન બાબતે વિવરણ આધારિત કાર્યનું એક સામાન્ય અર્થમાં છે.

- ઇતિહાસ સંકલનના મુખ્ય આધારો :

ગુજરાતી આધારિત સાહિત્યમાં આપણો વિશાળ વારસાનો આધાર આધારિત વર્ણન વગેરે વિશ્લેષણ કરી ઇતિહાસનું લેખન જુદા જુદા આધારોમાં આવે છે.

- ઇતિહાસનું સ્વરૂપ :

ગુજરાતી સાહિત્યમાં ઇતિહાસ અલગ અલગ સ્વરૂપે જોવા મળતો હોય છે. જ્યારે વારસાની જાળવણી સાંસ્કૃતિક વસ્તુઓ અગત્યના માટે શાસકો વડે ઇતિહાસ રચાયો હોય છે.

માટે ક્લીયરીંગ સ્થાપી કરવામાં આવે છે. મુંબઈ ખાતેના રિઝર્વ બેંકની કચેરી ક્લીયરીંગ હાઉસ તરીકે કામ કરે છે. ક્લીયરીંગ હાઉસમાં ચેકોના સંગ્રહ માટે બેંકો કરે છે. ક્લીયરીંગ હાઉસની કામગીરી સરળતાથી અને ઝડપથી ચલાવવા માટે કાર્યરત છે. રિઝર્વ બેંકના ક્લીયરીંગ હાઉસના સભ્યો બધી બેંકોના ચેકોની પતાવટ કરે છે. શાખાઓ ઉપરાંત અન્ય કચેરીઓ પણ ક્લીયરીંગ હાઉસનો ઉપયોગ કરતા હોય છે.

- ક્લીયરીંગનું કારણ :

બેંકો પાસે અન્ય બેંકો પાસેથી ચેકની વસૂલાત કરવા માટે ચેક અને ડ્રાફ્ટ વગેરે રોજના આવે છે. ઉપરાંત બેંકની શાખાઓ એકબીજાના ચેકોની પતાવટ કરવા માટે એકઠા થાય છે. ક્લીયરીંગ હાઉસ એ ક્લીયરીંગની પતાવટ કરવાનું સ્થળ છે. આ ક્લીયરીંગ હાઉસમાં બધી બેંકો એકત્ર થઈને ચેકની આપ-લે કરે છે અને પોતાના લેણદેણની રકમ નક્કી કરે છે. તેમજ બધી બેંકોની લેણદેણની રકમ સરભર કરી ચૂકવણી થાય છે.

- ક્લીયરીંગ હાઉસનું સંચાલન :

મુંબઈની ક્લીયરીંગ હાઉસ એ બધાનું સંચાલન કરે છે. દરેક બેંક પોતાના પ્રતિનિધિ મોકલે છે. બધા સભ્યો ચેકોની આપ-લે કરે છે અને ચૂકવણીની રકમ નક્કી કરે છે. જે બેંકને ક્લીયરીંગ હાઉસમાંથી લેણી રકમ મળે છે તેને રિઝર્વ બેંક ખાતે જમા કરવામાં આવે છે.

- ક્લીયરીંગ હાઉસના કાર્યો :
- મુખ્ય નિરીક્ષણનું કાર્ય :

મુંબઈની ક્લીયરીંગ હાઉસમાં તમામ મુખ્ય નિરીક્ષણનું મહત્વનું કામ કરે છે. બેંકોના ચેકો અને ડ્રાફ્ટ સમયસર સંચાલન અને ક્લીયરીંગ કેન્દ્ર ખાતે થાય છે.

- ઉત્સાહી કાર્યશીલતા :

સતત કાર્યશીલતાના કુશળતાપૂર્વક અને ઝડપથી પૂરા ઉત્સાહ સહિતના ઉત્સાહ અને પણ સમાજવાદીને ઉત્સાહ વધી જતો હતો કે આખું રાષ્ટ્ર અને દરેક સક્રિય થઈને ભાગ લેતા કરી દેતા અને ઊંચ ઉત્સાહ સમર્થકોના ચહેરા પર જોવા મળતો.

- ભાવનાત્મકતાને સ્થાન:

ફાસીવાદી સંગઠન સમર્થકોમાં ભાવ ભાવનાઓને સ્થાન આપ્યું છે. કારણ કે ફાસીવાદીઓના મતે અને પુરુષાર્થ પરિણામો ભાવો પર આધાર રાખતાં હોય છે તેથી સમાજ પ્રત્યેના ભાવોનું મહત્વ સમજવું હોય છે.

- આંદોલનો : મુસોલિની સમર્થકોમાં ફાસીવાદ સાથે વિશ્વાસ આંદોલનો છે જેમાં ફક્ત રાષ્ટ્રીય ઉત્સાહ, રાષ્ટ્રીય સમાજ અને આર્થિક વિકાસનો સતત - કહી શકાય છે

- આર્થિક સ્વાવલંબન :

આર્થિક સ્વાવલંબનનો સ્વપ્ન બતાવે છે ફાસીવાદીઓ સંગઠન કામદારો બેરોજગારોના વસ્તુઓની વ્યવસ્થા તથા મજૂરોના પગારની પૂરી પાડી છે. તે ઉત્પાદક બેરોજગારોની માંગ અનુસાર ઉત્પાદન પુરવઠા પૂરો પણ સમય પૈસા પૂરી પાડે છે

- સામ્રાજ્ય :

મુસોલિનીએ ફાસીવાદને કારણે સામ્રાજ્યવાદીઓની સાથે સહકાર અને સામ્રાજ્ય ઊભા મુસોલિનીના વલણ સાથે હતાં રહેતા નથી. કારણ મુસોલિની પણ ફાસીવાદી રાષ્ટ્રવાદ સામે આર્થિક ઉત્પાદન તમામ જાતના ભારતને અનુસરતા સામ્રાજ્યવાદ પર ફાસીવાદ સંગઠન રચેલા છે.

મુસોલિનીએ ફાસીવાદને કારણે સામ્રાજ્યવાદ સાથે સામ્ય અને તેના ઉપર વધુ મુસોલિનીના વલણ સાથે ઊભા રાખ્યા હોય છે કારણ મુસોલિનીનાં સાથે

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul

Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department Economics

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./M.A. Sem : 3

NAME [illegible] Rahul bhai [illegible] bhai

Class .... Roll No. [illegible] Mob. [illegible]

Paper No. [illegible] Subject Economics

Name of the Topic
→ [illegible]
→ [illegible]
→ [illegible]

Grade B

Date [illegible]

Signature of the Professor [illegible]

* [illegible] *

=> [illegible]

=> [illegible] :-

[illegible]

=> [illegible] :-

[illegible]

=> [illegible] :-

[illegible]

=> ઓછું રોજગારસર્જન :-
જે દેશમાં બેરોજગારીનો દર ઊંચો હોય તે દેશને વિકાસશીલ દેશ કહેવાય છે. આવા દેશોમાં બેરોજગારી જોવા મળે છે.

* વિકાસશીલ અર્થતંત્રની સમસ્યાઓ & ઉપાયો/ઉદાહરણો :-

=> વસ્તી વધારાનો ઊંચો દર :-
વિકાસશીલ દેશોની સરખામણીએ વિકસિત દેશોમાં કુલ વસ્તીનું પ્રમાણ ઓછું છે. વસ્તી વધારાનો દર ઊંચો હોવાથી તેઓ વધુ ગરીબ છે. વિકાસશીલ દેશો ગરીબી અને બેરોજગારીનો ભોગ બને છે. ભારતમાં વસ્તી વધારાનો દર ઊંચો છે. ઈ.સ. 1951 થી 1991 ના સમયગાળામાં ભારતમાં 55 વિકાસશીલ દેશોમાં સરેરાશ વાર્ષિક વસ્તી વધારાનો દર 2.5% ની આસપાસ હતો. જ્યારે આજ સમયગાળામાં 20 વિકસિત દેશોમાં સરેરાશ વાર્ષિક વસ્તી વધારાનો દર 1.5% ની આસપાસ હતો.

=> નીચી માથાદીઠ આવક :-
વસ્તીમાં વધારાનું પ્રમાણ વધારે હોય અને વસ્તી વધારાનો દર ઊંચો હોય તો માથાદીઠ આવકનું પ્રમાણ નીચું રહે છે. વસ્તી વધારાનો દર ઊંચો હોય તો માથાદીઠ આવક નીચી રહે છે. ઈ.સ. 1987 માં અમેરિકાની માથાદીઠ આવક 18530 ડૉલર હતી. જ્યારે ભારતની 300 ડૉલર હતી. જ્યારે પાકિસ્તાનની 420 ડૉલર હતી.

=> ખેતી - પ્રધાન :-
વિકાસશીલ દેશોમાં કુલ વસ્તીના આશરે 70% થી 80% લોકો ખેતી પર આધાર રાખે છે. ખેતી પર આધારિત રહે છે. ખેતી ઉત્પાદન ...

[illegible]

=> [illegible] :-

[illegible]

=> [illegible] :-

[illegible]

=> [illegible] :-

[illegible] 10 % [illegible]

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul

Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department ____________

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

બી.એ./બી.કોમ. Sem : 5

NAME: Nagariya Bharati Pravinbhai

Class: S.B. Roll No. 856 Mob. 9325562192

Paper No. CC 503 Subject: Economics

Name of the Topic: " ભારત સરકારની વસ્તી નિયંત્રણની નીતિ વિશે ચર્ચા કરો."

" કૃષિ ધિરાણ " અર્થ શું ? વિગતે સમજાવો.

Grade: A

Date: 27/9/23

Signature of the Professor

પ્રશ્ન :- 1 " ભારત સરકારની વસતી નિયંત્રણ નીતિની વિગતે ચર્ચા કરો."

પ્રસ્તાવના :-

વિકાસના દેશોમાં ઊંચા વસતી વૃદ્ધિ દરનો કારણે કુલ વસતી ઝડપથી વધતી જાય છે. વસતીને વધતા રોકવા આપણી ની પ્રજાની જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવાની મોટી તંગી ઊભી થઈ.

વિકાસશીલ દેશમાં વસતીના વધારાને અંકુશ કરવા પરિબળો ને લગતાં પગલાં લેવાં વસતી વધારાના વલણનો નિયંત્રણ લક્ષ્યાંકની નીતિ વસતી નીતિ કહે છે, વસતી નીતિના મુખ્ય ત્રણ પાસાં આપવા જરૂરી છે.

① વસતી વધારાને નિરુત્સાહિત કરવો - જન્મદર ઘટાડવા ઉપાયો હાથ ધરવા.

② વસતીની ગુણવત્તામાં સુધારો કરવો - લાંબા સમયગાળે વસતી વૃદ્ધિ દર ઘટશે,

③ આ. વિ દર વધારવા લોકોનું જીવન ધોરણ સુધારવું, - સ્ત્રી શિક્ષણનું પ્રમાણ વધારવું.

① કુટુંબ નિયોજનની જોગવાઈનું વિસ્તરણ :-

કુટુંબ નિયોજનનો કાર્યક્રમ વિકાસના દેશોની વસતી નીતિનો અગત્યનો ભાગ છે. વિકાસશીલ દેશોમાં વસતી નિયંત્રણ માટે સરકારે કુટુંબ નિયોજનના નામે ઓપરેશન કરાવનારને જરૂરી સાધનો અને સહાય પૂરા પાડીને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે. કુટુંબ નિયોજન અંગે નાણાં આપવા, અકસ્માતનો આધાર નહિ પણ પસંદગીના આધારે બાળકોને જન્મ આપવાની ટેવ વિકસિત આપવા કુટુંબમાં બાળકોની સંખ્યા મર્યાદિત રાખવી અને તે બાળકો પર સારા સંસ્કાર સિંચવાની છે.

વિકાસના દેશોમાં લોકો કુટુંબ નિયોજનના સાધનો અપના- વવા તૈયાર થાય તે માટે લોકોને માનસિક રીતે તૈયાર કરવામાં તે અંગે માર્ગદર્શન આપવામાં આવે આપવા સમજાવવાના પ્રયાસ કરવામાં આવે છે.

વસ્તી નિયંત્રણનો સૌથી અસરકારક ઉપાય કુટુંબ નિયોજનના સાધનો ગણવામાં આવે છે. કુટુંબ નિયોજનના સાધનો મફતમાં મળે, સસ્તા અને જરૂરિયાત પ્રમાણે ઉપલબ્ધ થાય તથા પ્રજાને સરકાર દ્વારા કરવામાં આવ્યા છે. તે અંગેની માહિતીને પ્રચાર પુરું પાડવામાં આવે છે. તેમજ આર્થિક લાભો પણ આપવામાં આવે છે. વિકસતા દેશોમાં [illegible] પદ્ધતિ, આંકડી, કોપર ટી, નસબંધી, ગર્ભપાત, ગર્ભનિરોધક ગોળીઓ, ક્રીમ, અને વગેરે સાધનો દ્વારા જન્મ દરને નિયંત્રણમાં રાખી શકાય છે.

ભારતે 1950 થી કુટુંબનિયોજનનો કાર્યક્રમ અપનાવ્યો છે. ભારતમાં સફળતા મેળવી વસ્તી નિયંત્રણનું કાર્ય થાય છે. પાંચમા પંચવર્ષીય યોજનામાં 1 કરોડ 40 લાખ કુટુંબ નિયોજનના ઓપરેશનો કરવામાં આવ્યા હતા.

ચીનમાં 10 લાખ કરતાં વધુ કુટુંબો સંતાન વિનાના છે. તેમાં 70% યુગલોને એક બાળક છે, કે આઝાદી પછીના પ્રયત્નો કે જે ચીનની સફળ નીતિને કારણે આવ્યું છે. બાળકો માટેની તેમની આનિવાર્યતા, અને, આકર્ષક મમતા વગેરેમાં ભારે ફેરફાર થયો છે.

② પ્રોત્સાહન યોજનાઓ :-

વિકસતા દેશોમાં વસ્તી વૃદ્ધિના દરને નિયંત્રણમાં લેવા માટે આર્થિક પ્રોત્સાહનો આપવામાં આવે છે. ચીનમાં એક બાળકવાળા કુટુંબને પગારમાં 12.5% વધારો, રહેઠાણ માટે મકાન, બાળકોને શાળામાં પ્રવેશ, નોકરીમાં પસંદગી, નિવૃત્તિ પછી પણ પગારના લાભ આપવા. ભારતમાં પુરુષ નસબંધીનું ઓપરેશન કરાવનારને રૂ 240 અને સ્ત્રીઓને ઓપરેશન કરાવનારને રૂ 500 રોકડ રકમ આપવામાં આવે છે.

③ સામાજિક પરિવર્તન :-

વિકસતા દેશોમાં સામાજિક પરિવર્તન દ્વારા વસ્તી વધારાને નિયંત્રિત કરી શકાય છે, સંયુક્ત કુટુંબ પ્રથા બંધ કરવી, નાની ઉંમરે થતા લગ્નો અટકાવવા, બાળકને વૃદ્ધાવસ્થાનું સાધન ગણવું, સ્ત્રી શિક્ષણમાં વધારો વગેરે પગલાં દ્વારા જન્મદર ઘટાડી શકાય છે. અને

શિક્ષણ અને સ્ત્રી રોજગારમાં વધારો થાય તો આવકનું મૂલ્ય કિંમત ઊંચું થશે, આથી મજૂર થશે અને માટે નાના કુટુંબને પસંદ કરશે. ભારતમાં લગ્નની ઉંમર પુરુષની 18 વર્ષ અને સ્ત્રીની 15 વર્ષ હતી.

④ આંતરરાષ્ટ્રીય ઉપાયો :-

યુનો, ઇડા, વિશ્વ બેંક જેવી આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ વિકસતા દેશોને કુટુંબ નિયોજન કે વસ્તી નિયંત્રણ કે સ્વમદદ દ્વારા આર્થિક, ટેકનિકલ અને વ્યાપક સહાય પૂરી પાડવા યુનિસેફે મહિલાઓને 15 મિલિયન ડોલર ઇન્ડોનેશિયાને 13 મિલિયનની સહાયની મદદ કરી હતી. 1972 માં ઇડાએ ભારતને કુટુંબ નિયોજન માટે 32 મિલિયન ડોલરની મદદ કરી હતી. યુનેસ્કો વિકસતા 90 જેટલા દેશોને વસ્તી નિયંત્રણના કાર્યક્રમો માટે નાણાકીય, ટેકનીકલ અને નિષ્ણાતોના સ્વરૂપમાં મદદ કરી હતી.

⑤ વસ્તીની ગુણવત્તા સુધારવી :-

વિકસતા દેશોમાં વસ્તીની ગુણવત્તા સુધારવા માટે પ્રાથમિક શિક્ષણ ફરજિયાત આપવામાં આવે છે, બાળકો શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી ને દેશને કરી, માફી, ખોરાક, સસ્તાં પુસ્તકો વગેરેના લાભ આપવામાં આવે છે, અને આરોગ્ય શિક્ષણનો વ્યાપ વધારવામાં આવ્યો છે. શિક્ષિત વ્યક્તિઓ અંધ-શ્રદ્ધા, જડતા, રૂઢિઓ વગેરેમાંથી મુક્ત થાય છે, તેથી બાળકોની સંખ્યા મર્યાદિત બને છે. પરિણામે સ્વાવલંબની કાર્યક્ષમતા વધે છે. વિકસતા દેશોમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ વધશે તો વસ્તીની ગુણવત્તા સુધરશે અને લોકોનું જીવનધોરણ ઊંચું થશે.

⑥ વિકાસ ઉત્તમ ગર્ભનિરોધક :-

જેવા જેટલાક વર્ષોથી વિકસતા દેશોમાં વસ્તી નિયંત્રણ માટે વિકાસ પ્રક્રિયાના વિચારને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે, કે કુટુંબો અને દેશો સમૃદ્ધ થયેલા છે, ત્યાં વસ્તી વૃદ્ધિ દર નીચો - કુટુંબ નાના છે. તે એક ઐતિહાસિક સત્ય છે. આમ વ્યવહારિક નિર્ણય તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે. વિકસતા દેશોમાં ઝડપી ઔદ્યોગિકરણ થાય છે, આથી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી ઉદ્યોગોનો વિકાસ થાય.

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul

Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department Economics

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./M.A. Sem : 5

NAME ...... Nagariya Bharati Pravinbhai ......

Class ...... Roll No. 856 ...... Mob. 9328562102 ......

Paper No. ...... CC 506 ...... Subject ...... Economics ......

Name of the Topic "[illegible]" એટલે શું ?

"[illegible]

[illegible]"

Grade ...... B ......

Date ...... 2/1/23 ......

Signature of the Professor

પ્રશ્ન :- 1 " સમવાય નાણાતંત્ર " એટલે શું ?

બે કે બે થી વધુ સરકારો જ્યારે સંઘ રચે ત્યારે તેને સમવાય તંત્ર એમ કહેવામાં આવે છે. ભારતમાં 1950-51 થી સમવાય નાણાતંત્ર પ્રવર્તમાન છે. આમ સમવાય નાણાતંત્રમાં એકથી માં એકથી વધુ ઘટકો હોય છે, એટલે કે સંઘ સરકાર કે કેન્દ્ર સરકાર હોય છે ત્યારબાદના ઘટકો તરીકે રાજ્ય સરકારો આવે છે. આ તંત્રને આગળ લંબાવીએ તો ત્યારબાદ સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ જેવી કે નગરપાલિકાઓ અને પંચાયતીરાજ નો સમાવેશ થાય છે.

કેટલાક દેશોમાં રાજ્યો તેમની અમુક સત્તા સંઘ સરકારને સુપ્રત કરે છે જ્યારે બાકીના અન્ય તમામ ક્ષેત્રોમાં રાજ્યો પૂરતી સ્વાયત્તતા ધરાવે છે. જેમ કે રાજ્ય સરકારો સંરક્ષણ, ચલણ વ્યવસ્થા અને વિદેશી સાથેના સંબંધો વગેરે જેવા અગત્યની બાબતો સંઘ સરકારને સુપ્રત કરી બાકીના તમામ ક્ષેત્રો કે વિષયો પોતાની પાસે રાખે છે.

* સમવાય નાણાતંત્રના સિદ્ધાંતો :-

કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે નાણાકીય સાધનોની કાર્યક્રમ વહેંચણી અંગે પ્રો. સેલિગમેન અને પ્રો. બી.પી. અદારકરે સમવાયી નાણાતંત્રના સફળ સંચાલન માટેના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો રજૂ કર્યા છે, તેનો અભ્યાસ અહીં રજૂ કરેલ છે.

1... પ્રો. સેલિગમેનના સિદ્ધાંતો :-

પ્રો. સેલિગમેનને કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે નાણાકીય સાધનોની કાર્યક્રમ ફાળવણી અંગે ત્રણ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો રજૂ કર્યા છે.

① કાર્યક્ષમતાનો સિદ્ધાંત :-

સમવાય તંત્રમાં દરેક સરકારને જુદા જુદા કાર્યો અને જવાબદારી નિભાવવાની તથા વિવિધ કરવેરા નાખવાની અને ઉઘરાવવાની ક્ષમતામાં તફાવત હોય છે. સરકાર આવકના જુદા જુદા સાધનો જુદા જુદા સ્તરે કાર્યક્ષમ રીતે ઉપયોગ કરી શકાય. જેમ કે આવકના અમુક સાધનો જુદા જુદા

રાષ્ટ્રીય અખંડિતતા હોય છે. જ્યારે આમ કેટલીક આવકનાં સાધનો પ્રાદેશિક ધોરણે અથવા સ્થાનિક સ્તરે વધુ સારી રીતે વસૂલ કરી શકાય. જો આવક પણ કેન્દ્ર સરકારને હસ્તક રાખવામાં આવે તો ઘણા વિસંગતતાઓ અને મૂંઝવણો ઉભી થાય.

આથી આવા સાધનો કેન્દ્ર સરકાર હસ્તક હોય તે સર્વથા ઉચિત છે, તેમજ આમ ઘણા ક્ષેત્રો એવા છે કે જે રાજ્ય હસ્તક રાખી શકાય નહિ, જેમ કે સંરક્ષણ, વિદેશ, આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર, વેરો, કસ્ટમ ડ્યૂટી, સંરક્ષણાત્મક નાણાકીય આવકો, ચલણ બેંકિંગ વ્યવસ્થા, આંતરરાષ્ટ્રીય મૂડી પ્રવાહ, વિદેશી સહાય, કેટલીક વસ્તુઓ પર વેરા વગેરે કાર્યક્ષમતા મુજબ કેન્દ્ર સરકાર પાસે રહે તે ઉચિત છે.

આમ સમવાય નાણાંતંત્રમાં કરો અને જવાબદારીઓની વહેંચણી કે ફાળવણીમાં જે દરેક કે કામગીરીમાં વધુ સક્ષમ અને કાર્યક્ષમ હોય તેને તે કામગીરી સોંપવી જોઈએ.

② અનુકૂળતાનો સિદ્ધાંત :-

કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર કે સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ વચ્ચે કામગીરી અને સાધનોની ફાળવણીમાં કાર્યક્ષમતા ઉપરાંત દરેક એકમ એટલે કે કેન્દ્ર, રાજ્ય કે સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓની અનુકૂળતા પણ ધ્યાનમાં લેવી અનિવાર્ય છે. જેમ કે જે સમૂહ કામગીરી તેની અનુકૂળતા મુજબ સારી રીતે નિભાવી શકે છે. એટલે કે કેન્દ્ર, રાજ્ય, નગરપાલિકા કે સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓ વગેરે તમામ કામગીરી સારી રીતે બજાવી ન શકે.

③ પર્યાપ્તતાનો સિદ્ધાંત :-

પર્યાપ્તતાનો સિદ્ધાંત નાણાકીય સાધનોની ફાળવણી કેવી રીતે કરવી તે અંગેનું માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે. જુદા જુદા સ્તરો વચ્ચે સાધનોની ફાળવણી કરતી વખતે પ્રો. બેન્જામિનના ત્રણ માર્ગદર્શિકા ધ્યાને લેવાય છે.

A કર વ્યવસ્થાના આધારોની પસંદગી

B વહીવટી કાર્યક્ષમતા

C આવકની પર્યાપ્તતા

પરિણામના સિદ્ધાંત અનુસાર દરેક કામદારને તેની કાર્યક્ષમતા અને આવડતના ધોરણમાં વધારે કે ઓછો મોબદલો તેના વ્યવહાર-કારક વળતર માટે તેની પાસે પૂરતા તાલીમી સાધનો હોવા જોઈએ.

2... ડૉ. આહલૂવાલિયાના સિદ્ધાંતો :-

ડૉ. આર.પી. આહલૂવાલિયાએ તેમના જાણીતા પુસ્તક-માં સમાચાર તાણાતંત્રના સફળ સંચાલન માટે ત્રણ મૂળ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો આપ્યા છે.

① સ્વતંત્રતા અને જવાબદારી :-

સમાચાર તાણાતંત્રના સફળ સંચાલન માટેની પ્રથમ શરત એ છે કે તેના પ્રત્યેક કર્મચારી વર્ગો કાર્યો અને સાધનોની ફાળવણી એ રીતે કરવામાં આવે કે દરેક કામદારને સોંપાયેલી જવાબદારી નિભાવવા માટે તથા તેના ફાળવેલ કર્મચારીના સાધનોમાંથી દરેક મુક્ત કર્મચારી ઉપયોગવાનું પૂરતું સ્વાતંત્ર્ય મળી રહે.

② પ્રતિભાવ અને વિચાર વિચારણા :-

સમાચાર તંત્રમાં પ્રત્યેક કામદારને સોંપાયેલી કામગીરીના સંદર્ભમાં શહેરની સ્થાનિક અગત્યની સંસ્થાઓ અને ટેક્સ વર્ગો તાબાકીય સાધનો ફાળવણી એ રીતે થવી જોઈએ કે દરેક શહેરની સ્થાનિક સંસ્થાઓને કે વ્યવસાયિકોને તેની સ્વીકાર્ય વિચારણા માટે પૂરતા નાણાં ઉપલબ્ધ થઈ રહે તથા દરેક કામની ફાળવણી વિચારણા અને તાબાકીય સાધનો પણ સમતુલા જળવાઈ રહે.

③ પરિવર્તન કરકસર :-

સમાચાર તંત્રના ટેક્સ અને શક્તિ વર્ગોના કાર્યો તથા સાધનોની ફાળવણી એ રીતે થવી જોઈએ કે જેથી કરીને ન્યૂનતમ ખર્ચ અને અમલીકરણ ભોગવવાનું તેમજ કર્મચારી ઉપયોગવાનું શક્ય બને, એટલે કે ટેક્સ અને શક્તિઓ કે કામગીરી કરવાની છે તે અંગેના ખર્ચમાં જેટલો ઘટાડો તેટલી માહિતી કરકસર કરવામાં આવે તથા તેમાંથી જે કર્મચારી ઉપયોગવાના છે તે અંગેનું ખર્ચ બહુ ઓછામાં ઓછું આવે તેની તકેદારી રાખવાની હોય છે.

3... પ્રિન્ટીકરણનો સિદ્ધાંત :-

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul

Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department ____________

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./M.A. Sem : 5

NAME: Nagariya Bharati Pravinbhai

Class: B.A. Roll No. 856 Mob. 9328562182

Paper No. CC 510 Subject: Economics

Name of the Topic: " મહુડાવના વિકાસોની " જણાવો. "મહુડાવમાં ગ્રામીણ ઉદ્યોગ વિકાસનું મહત્વ " સમજાવો.

Grade: A

Date: 27-11-23

Signature of the Professor

૧૫૯ :- સહકારના સિદ્ધાંતો જણાવો :-

સિદ્ધાંતો એટલે મૂળભૂત વિચારસરણી કે નિયમો. સિદ્ધાંત ને વ્યવહાર તરીકે ખીલવવામાં ના શકાય. બદલાતો સમય સંજોગો બદલાય છે. જ્યારે સિદ્ધાંતો કે નિયમો કાયમ હોય છે બદલાતા નથી. સહકારના સિદ્ધાંતો એ " સહકારના અંતર્ગત રહેલા એવા વિચારો છે, કે સહકારી પ્રવૃત્તિના હેતુને સિદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરે છે. "

સહકારી સંગઠનમાં આર્થિક રીતે નબળા વર્ગના લોકો સમાનતાના ધોરણે કામ કરતા હોવાથી અંગત સ્વાર્થનું તત્વ જોવા મળતું નથી, " એક બધાને માટે અને બધા એકને માટે " ના આદર્શનું પાલન કરવા માટે સહકારના સિદ્ધાંતોનું પાલન થાય તે જરૂરી છે.

સહકારી પ્રવૃત્તિના તંદુરસ્ત વિકાસ માટે, લોકોની સહકારી સંસ્થાઓનો સર્વાંગી વિકાસ સાધવા માટે, સભાસદોમાં સહકારની ભાવના દૃઢ કરવા માટે સહકારી મંડળી કે સંગઠન કે સંસ્થા અમુક ચોક્કસ સિદ્ધાંતો પ્રમાણે ચલાવેલી હોય છે, ભારતમાં કે બીજા દેશોમાં જે સહકારી મંડળીઓ કે પ્રવૃત્તિઓ ચલાવવામાં આવે છે.

અ. મુખ્ય સિદ્ધાંતો

1. સ્વૈચ્છિક અને મુક્ત સભ્યપદ
2. લોકશાહી વ્યવસ્થા
3. મૂડી પર મર્યાદિત વ્યાજ
4. નફાની ન્યાયી વહેંચણી
5. સહકારી શિક્ષણ
6. સહકારી સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર

બ. ગૌણ સિદ્ધાંતો :-

1. કરકસરનો સિદ્ધાંત
2. સ્વાશ્રયનો સિદ્ધાંત
3. સેવાની ભાવનાનો સિદ્ધાંત
4. વર્ણ, ધર્મ અને રાજકારણથી તટસ્થ

① સ્વૈચ્છિક અને ખુલ્લું સભ્યપદ :-

સહકારી મંડળીનું સભ્યપદ સ્વૈચ્છિક અને કોઈપણ જાતના કૃત્રિમ દબાણ વિનાનું ખુલ્લું હોવું જોઈએ, સામાજિક, રાજકીય, ધાર્મિક, જ્ઞાતિના ભેદભાવ વગર મંડળીનું સભ્યપદ ખુલ્લું હોવું જોઈએ. પ્રો. લૉય શાહ્વર્ટ જણાવે છે કે, "સભ્યપદની સ્વતંત્રતાને લીધે સભ્ય વર્ગ વધવાથી" પ્રમાણિકતા અને નિસ્વાર્થ સહકારની ભાવનાનો વિકાસ થાય છે.

સ્વૈચ્છિક સભ્યપદનો અર્થ એ છે કે લાયકાત ધરાવનાર કોઈપણ વ્યક્તિ સ્વેચ્છાએ મંડળીમાં દાખલ થઈ શકે છે; જ્યાં સુધી સભાસદ તરીકે ચાલુ રહેવું હોય ત્યાં સુધી ચાલુ રહી શકે છે. સ્વેચ્છાએ છૂટા પણ થઈ શકે છે.

② લોકશાહી વહીવટ :-

સહકારી મંડળીઓનો બીજો અગત્યનો સિદ્ધાંત લોકશાહી વહીવટ છે. જેમાં ધારા ધોરણ પ્રમાણ મુજબ અને મંડળીના સભાસદો ચૂંટેલા કે નીમેલા સભ્યો જ મંડળીનો વહીવટ સંભાળી શકે છે.

(1) "એક વ્યક્તિ એક મત" નો અધિકાર એ સહકારી મંડળીનો પાયાનો આદર્શ છે.

(2) સહકારી મંડળીમાં દરેક સભ્ય સરખા હકથી પોતાની રજૂઆત કરી શકે છે.

(3) હકની સમાનતાને લીધે મંડળીના અંતિમ નિર્ણયની સત્તા સામાન્ય સભાને છે.

(4) વહીવટની દૃષ્ટિએ "સહકારી મંડળી" એક નાનકડું લોકશાહી રાજ્ય હોય તેવું લાગે છે.

③ મૂડી પર મર્યાદિત વ્યાજ :-

સહકારી મંડળી કે સહકારી પ્રવૃત્તિનો હેતુ માત્ર નફો કમાવવાનો હોતો નથી પણ સભાસદોની જરૂરિયાતો સંતોષવામાં

ઓછા ખર્ચે મેળવી આપવાનો છે. આ કારણે સભાસદ મંડળીના મૂડીમાં જે રકમ રાખી હોય તેના પર વ્યાજની લાભ મેળવવાનો અધિકાર હોય છે.

સહકારી સંસ્થાઓમાં મૂડી કરતાં વ્યક્તિનું વિશેષ મહત્વ અપાય છે. સહકારી સંસ્થામાં દરેક સભાસદને એક જ મતનો અધિકાર હોય છે. પછી તેણે ગમે તેટલા શેર લીધેલા હોય, સહકારી સંસ્થાઓમાં મૂડી એ સાધન છે.

(4) નફાની ન્યાયી વહેંચણી :-

સહકારી પ્રવૃત્તિમાં નફાના ન્યાયી વહેંચણીના સિદ્ધાંત નો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. સહકારી મંડળીના સફળ સંચાલનને પરિણામે મંડળીને થતા ઉપાર્જિત લાભના માલિકો સભાસદોના હોય છે.

(1) મંડળીના ધંધાના વિકાસ માટે ફાળવણી કરવી
(2) સામાન્ય સેવાઓ પૂરા પાડવા ફાળવણી કરવી
(3) મંડળી સાથે સભાસદોને કરેલ વ્યવહારોના પ્રમાણમાં વહેંચણી કરવા માટે;

ઉપરોક્ત જણાવેલ વિકલ્પોમાંથી સહકારી મંડળીમાં મૂડી પર વ્યાજ મર્યાદિત વ્યાજ ચૂકવી શકાય છે, ઉપરાંત નફામાંથી સભાસદોને તેમના મંડળી સાથેના વ્યવહારોના પ્રમાણમાં વળતર કે રિબેટ ચૂકવી શકાય છે. દા.ત. ગ્રાહક ભંડાર રિબેટ મારફતે ખરીદેલા ખરીદીના પ્રમાણમાં આપી શકાય છે.

(5) સહકારી શિક્ષણ :-

સહકારી પ્રવૃત્તિ માત્ર ધંધાકીય પ્રવૃત્તિ નથી, પણ ઉચ્ચ આદર્શ અને ઉચ્ચતમ મૂલ્ય પ્રધાન છે; તેથી સહકારી શિક્ષણની વ્યવસ્થા વગર સહકારના બધા સિદ્ધાંતો સાર્થક પણ થતા નથી, પ્રો. કર્વેના મતે "સહકારી પ્રવૃત્તિને પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવા માટે શિક્ષણ આપવાની જોગવાઈ કરવી પડશે,

સહકારી પ્રવૃત્તિઓના વ્યવસ્થિત વિકાસ માટે સહકારી શિક્ષણ

આપવામાં આવે છે. લોકોને સહકાર વિશે જાણ પ્રાપ્ત થાય તાલીમ પામેલા કાર્યકરોમાં ઉમેરો થાય તેમજ સભ્યો અને આગેવાનો માટે પણ સહકારનું શિક્ષણ આપવાનું છે.

સહકારી મંડળી એ લોકશાહી સંસ્થા છે, તેને કાર્યક્ષમ રીતે ચલાવવા નિપુણ કાર્યકુશળ આગેવાનોની જરૂરિયાત છે. સહકારી સંસ્થાના સભ્યો, તાલીમ પામેલા હોય તો મંડળીનો વહીવટ સારી રીતે સંભાળી શકે.

⑥ સહકારી સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર :-

સહકારી પ્રવૃત્તિને વર્તમાન યુગમાં સફળ બનાવવા માટે તેમની તમામ કક્ષાએ પરસ્પર સહકાર સાધવો જોઈએ. સહકારી સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર સાધવાથી હરીફાઈના યુગમાં આવતા નવા પરિવર્તનો અને પડકારોને પહોંચી વળવામાં આગળ સહકારી પ્રવૃત્તિ જીવંત થઈ છે.

દરેક સહકારી મંડળીએ પોતાના સભ્યોનું અને પોતાના વિભાગના લોકોની વધુ સારી સેવા કરવા માટે તે માટે સ્થાનિક અને અન્ય કક્ષાએ સહકાર સાધવો જોઈએ.

* નવા સિદ્ધાંતો :-

⑦ પરસ્પર મદદ દ્વારા સ્વાવલંબનનો સિદ્ધાંત :-

સહકારી સંસ્થા એ પરસ્પર મદદ માટેની લોકશાહી સંસ્થા છે. જેમાં મર્યાદિત સાધનોવાળા લોકો સહકારી સંસ્થા મારફતે સ્વાવલંબી બનવા ઈચ્છે છે. સામાન્ય રીતે એકલા માણસો સ્વાવલંબી કામકાજ કરી શકતા નથી.

સહકારથી લોકો પરસ્પર સહકારના ફળસ્વરૂપે મજબૂત આર્થિક કામ કરવાની પ્રેરણા મળે છે. સહકારમાં "Each For all and all For each" નો સિદ્ધાંત કામ કરતો હોવાથી મુશ્કેલ કાર્યો પણ સરળ બનાવી શકાય છે. સહકારી સંગઠનના પરિબળોને લીધે આર્થિક પ્રગતિ પણ સાધી શકાય છે.

(8) કરકસરનો સિદ્ધાંત :-

સહકારી સંસ્થાઓમાં બચત અને કરકસરને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે. કરકસરની ટેવ પાડવાથી બચત થાય છે, વિકાસ માટેના નાણાંની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગ્રામીણ ક્ષેત્રમાં અને મૂડીવાદમાં શાહુકારોમાંથી બચવા પોતાના જીવનમાં કરકસરનો સિદ્ધાંત અપનાવવા બચત કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

(9) સેવાની ભાવનાનો સિદ્ધાંત :-

સહકારી પ્રવૃત્તિ આર્થિક પ્રવૃત્તિ છે પણ તે આદર્શો અને કાર્યપદ્ધતિને લીધે તે સામાજિક અને નૈતિક પ્રવૃત્તિ છે. સહકારના ક્ષેત્રમાં સહકાર ભાવના ઉપરાંત સેવાની ભાવના હોવી જોઈએ, જે સભ્યોમાં સહકારી ભાવના વ્યાપક હોય તો જ સહકારી પ્રવૃત્તિ સફળ થઈ શકે છે.

(10) વર્ગ, ધર્મ, રાજકારણથી તટસ્થ :-

જે સહકારી સંસ્થા વર્ગ, ધર્મ અને રાજકારણથી પર તટસ્થ હોય તો તેમાં સભ્યો જ વિચાર સંકુચિતતા દૂર કરી શકે છે અને તે સંસ્થાના ધ્યેયો પાર પાડવા સફળ બને છે. વૈકુંઠલાલના મંતવ્ય મુજબ હતા કે સહકારી પ્રવૃત્તિને સફળ બનાવવી હોય તો તેને વર્ગ, ધર્મ અને રાજકારણ વિનાશક પરિબળોથી અલિપ્ત રાખવી જોઈએ.

આમ, સહકારને વિવિધ સિદ્ધાંતો પર આધારિત હોવાથી તે મૂડીવાદ, સમાજવાદ, સામ્યવાદ જેવી વિચારધારાઓનો સમન્વય છે, સહકારના સિદ્ધાંતોને વ્યવહારમાં મૂકવામાં આવે તો જ સફળતા મળે છે. આથી સિદ્ધાંતોનો અમલ સહકારી પ્રવૃત્તિની પારાશીશી છે.

Accredited "B+" Grade by NAAC
G. D. Modi College of Arts
G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department ____________

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./~~M.A.~~ Sem : 5

NAME: Nagariya Bharati Pravinbhai

Class: .... Roll No. 855 Mob. 9328562192

Paper No. CC 507 Subject: Economics

Name of the Topic: "તુલનાત્મક ખર્ચ તફાવતનો સિદ્ધાંત"
ડેવિડ રિકાર્ડો
"સાધન પ્રમાણ તફાવતનો સિદ્ધાંત"
હેક્ષર અને ઓહલીન

Grade: A
Date: 27/11/23

Signature of the Professor

પ્રશ્ન :- 1 તુલનાત્મક ખર્ચ તફાવતનો સિદ્ધાંત - ડેવિડ રિકાર્ડો

ઉત્પાદન ખર્ચમાં તુલનાત્મક ખર્ચ તફાવતનો ખ્યાલ ડેવિડ રિકાર્ડો તથા જે. એસ. મિલ નામના અર્થશાસ્ત્રીઓએ આપેલો હતો. તેના આધારે આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારની સમજૂતી આપી હતી. આજે પણ આ સમજૂતી મહત્વની ગણાય છે.

" કોઈ એક દેશમાં અન્ય દેશની તુલનાએ બંને વસ્તુઓનું ઉત્પાદન ખર્ચ ઓછું હોય પરંતુ બંને વસ્તુઓના ઉત્પાદન ખર્ચનો તફાવત જુદા જુદા હોય ત્યારે તેને તુલનાત્મક ખર્ચ તફાવત કહેવાય. "આમ કહી શકાય કે જો બંને દેશોમાં બંને વસ્તુઓના ઉત્પાદનમાં ખર્ચનો તુલનાત્મક તફાવત હોય તો આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર શક્ય બને છે.

" ડેવિડ રિકાર્ડો " એ તુલનાત્મક ખર્ચનો સિદ્ધાંત સમજાવવા એક સાદું દૃષ્ટાંત આપ્યું છે. " બે માણસો બૂટ અને ટોપી બનાવી શકે તેમ હોય અને તેમાંથી એક માણસ બંને વસ્તુઓના ઉત્પાદનમાં બીજા કરતાં વધારે કુશળ હોય તો પણ ટોપી બનાવવામાં તે બીજા કારીગર કરતાં 20 ટકા વધારે કાર્યક્ષમ હોય અને બૂટ બનાવવામાં 33 ટકા વધારે કાર્યક્ષમ હોય તો તે કારીગર અથવા માણસ બૂટ બનાવવાનું પસંદ કરશે અને ટોપી બનાવવાનું તે બીજા કારીગર અથવા માણસ પર છોડી દેશે."

સિદ્ધાંતની ધારણાઓ :-

→ બે દેશ અને બે વસ્તુઓમાં આધારિત છે.
→ બંને દેશમાં પૂર્ણરોજગારી અને પૂર્ણહરીફાઈ પ્રવર્તમાન છે.
→ વાહન વ્યવહાર ખર્ચ શૂન્ય છે અને સમયમાં કે ટેકનોલોજીમાં ફેરફાર થતો નથી.
→ સંપૂર્ણ વિશિષ્ટીકરણ શક્ય છે.
→ આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર મુક્ત છે અને વેપાર પર કોઈ અવરોધો નથી.

સિદ્ધાંતની ઉદાહરણ દ્વારા સમજૂતી :-

ધારો કે A અને B દેશમાં X અને Y વસ્તુનું ઉત્પાદન નીચે મુજબ છે.

દેશ	X વસ્તુનું ઉત્પાદન	Y વસ્તુનું ઉત્પાદન	ઉત્પાદન વિનિમય દર
A	100	100	1 : 1
B	40	80	$\frac{1}{2}$: 1
કુલ ઉત્પાદન	140	180	

→ A દેશ X અને Y બંને વસ્તુઓનું B દેશ કરતાં વધારે પ્રમાણમાં ઉત્પાદન કરે છે. X નું ઉત્પાદન 2½ ગણું અને Y નું ઉત્પાદન ¼ ગણું કરે છે.

→ B દેશને બંને વસ્તુઓના ઉત્પાદનમાં તુલનાત્મક ગેરલાભ છે પરંતુ X વસ્તુના ઉત્પાદન કરતાં Y વસ્તુના ઉત્પાદનમાં ઓછો તુલનાત્મક ગેરલાભ છે.

→ જો A દેશ X નું ઉત્પાદન અને B દેશ Y ના ઉત્પાદન વિશિષ્ટીકરણ કરે તો બંને દેશોને લાભ થાય છે.

વિશિષ્ટીકરણ બાદ :-

દેશ	X નું ઉત્પાદન	Y નું ઉત્પાદન
A	200	—
B	—	160
કુલ ઉત્પાદન બાબત:	200 −140	−180
લાભ (+) ગેરલાભ (−)	+60 એકમ	−20 એકમ

ઉપરોક્ત ઉદાહરણ મુજબ વિશિષ્ટીકરણ બાદ A દેશમાં X વસ્તુનું 200 અને B દેશમાં Y વસ્તુનું ઉત્પાદન 160 થાય છે. વ્યાપારપૂર્વે A અને B બંને દેશોનું X નું ઉત્પાદન 140 અને Y નું ઉત્પાદન 180 હતું, પરંતુ વિશિષ્ટીકરણ બાદ X નો 60 એકમનો તુલનાત્મક લાભ અને Y નો −20 એકમનો તુલનાત્મક ગેરલાભ થાય છે.

વેપાર લાભાલાભ :-

મૂલ્યના શ્રમમૂલ્યના સિદ્ધાંત મુજબ આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર પહેલાં આ બંને દેશોમાં આંતરિક વિનિમયદર નીચે મુજબ હતો.

દેશો	X વસ્તુનું	y વસ્તુનું	આંતરિક વિનિમયદર
A	1X =	1y	1:1
B	1X =	2y	1:2

વિશિષ્ટીકરણ પહેલાં A અને B દેશમાં ઉપર મુજબ વિનિમય દર પ્રવર્તમાન હતો, જ્યારે વિશિષ્ટીકરણ બાદ A દેશ X વસ્તુની B દેશમાં નિકાસ કરીને y વસ્તુની આયાત કરશે. તે જ રીતે B દેશ y વસ્તુની નિકાસ કરીને X વસ્તુની આયાત કરશે,

આ સંજોગોમાં જો A દેશને 1X ના બદલામાં B દેશ પાસેથી 1y કરતાં વધારે એકમો મળે તો A દેશને લાભ થશે. જ્યારે B દેશને 1X મેળવવા માટે જો 2y કરતાં ઓછા એકમો ચૂકવવા પડશે, તો તેને પણ વેપારથી લાભ થશે,

ધારો કે આંતરરાષ્ટ્રીય વિનિમય દર 1X = 1.5y નક્કી થાય તો A દેશને અને B દેશને લાભ થાય છે. A દેશને X ના પ્રત્યેક એકમની નિકાસદીઠ 0.5 એકમ y ના વધારે મળે છે જ્યારે B દેશને X ના પ્રત્યેક એકમની આયાત દીઠ 0.5 એકમ y ની બચત થાય છે.

આકૃતિ :-

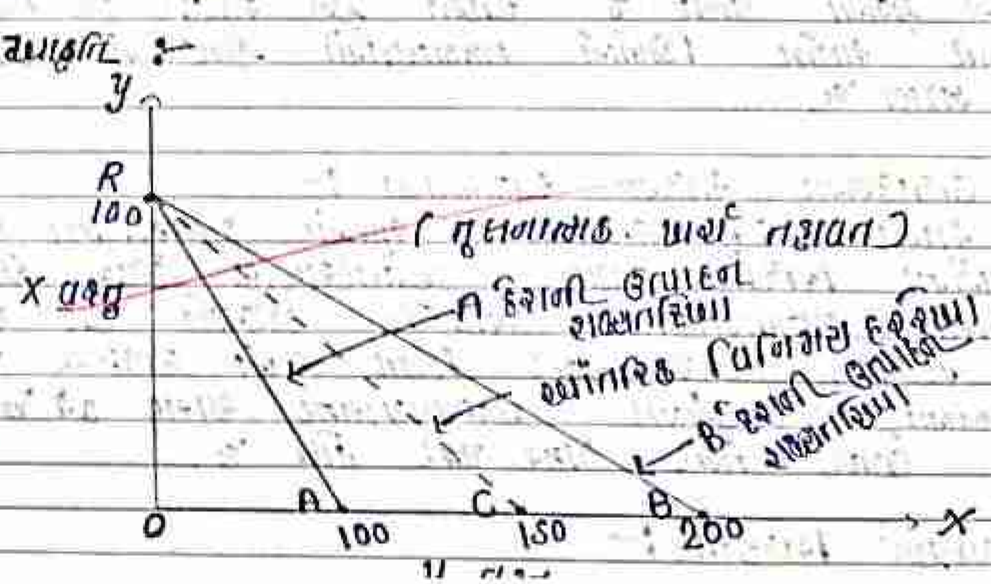

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001, Ph.: 253784

Department ____________

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./~~M.A.~~ Sem : 5

NAME ...... Nagariya Bharati Pravinbhai ......

Class .... Roll No. 856 Mob. 93285 62192 ......

Paper No. .... CC 505 .... Subject .... Economics ....

Name of the Topic ...... “કી” ની સામાન્ય વિચાર
કેઇન્સનો આવક તથા રોજગારનો
સિદ્ધાંત

Grade ...... A ......

Date ...... 27/11/23 ......

Signature of the Professor

૧૫૨ :- (1) "સે" નો બજારનો નિયમ :-
અથવા
"પુરવઠો તેની માંગ સ્વયં સર્જે છે"

↳ પ્રસ્તાવના :-
ઈ.સ. 1767 માં જન્મ, 1832 માં અવસાન પામેલા ફ્રાન્સના અર્થશાસ્ત્રી જે.બી.સે એ બજાર અંગેનો નિયમ આપ્યો, તેમનું પુસ્તક (Treatise on Political Economy) અર્થશાસ્ત્રમાં ખૂબ જ જાણીતું છે. તેમાં ઘણા કઠિન વિચારો પ્રચલિત અર્થશાસ્ત્રના પાયાના વિચારો તરીકે આલેખાયેલ છે. "સે" ના બજાર અંગેના નિયમ પર પ્રતિષ્ઠિત અર્થશાસ્ત્રીઓ વિશ્વાસ રાખતા છે. તેથી તે પ્રથમ આપણે "સે" ના બજાર અંગેના નિયમથી પરિચિત થઈએ.

અર્થ :-
જે.બી.સે એ બજાર અંગેનો નિયમ આ રીતે આપ્યો છે "વસ્તુનો કુલ પુરવઠો અને કુલ માંગ આપોઆપ એક સરખા થઈ જાય છે. કારણ કે વસ્તુઓનું ઉત્પાદન પોતે જ તેની કુલ માંગ છે. પરિણામે સમગ્ર રીતે વસ્તુઓનું વધારે પડતું ઉત્પાદન થવું તે અસંભવિત છે"

"સે" ના ઉપરના નિયમમાં વિશેષ સ્પષ્ટતા આપતાં સમકાલીન ઈંગ્લેન્ડના અર્થશાસ્ત્રી જેમ્સ મિલે નીચે મુજબ સ્પષ્ટતા કરી છે "કોઈપણ વ્યક્તિ વસ્તુઓનું વેચાણ કે ખરીદી સિવાય ઉત્પાદન કરતો નથી, ઉત્પાદન પછી તેની વસ્તુઓ ઉપભોગના આશય સિવાય તે વેચતો નથી, માટે વ્યક્તિ વસ્તુનું ઉત્પાદન કરતાં પોતાની વસ્તુઓનો ગ્રાહક બને છે અથવા બજાર બીજાએ ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુનો ગ્રાહક અથવા વપરાશકાર બને છે.

નિયમ :-
"સે" ના મત મુજબ અને પ્રતિષ્ઠિત અર્થશાસ્ત્રીઓની એક નવો કેન્દ્રવર્તી નિયમ ફલિત થાય છે અને તે છે "પુરવઠો તેની માંગ સ્વયં સર્જે છે". આ નિયમ અર્થશાસ્ત્રના બજાર અંગેના "સે" ના નિયમ તરીકે જાણીતો છે. અર્થતંત્રમાં માત્ર પ્રચલિત ભાવની વ્યવસ્થા હોય કે નાણાં પ્રચલિત ભાવની હોય પણ "સે" ના બજારના નિયમ પ્રમાણે બનતું હોય છે.

પ્રો. "સે" ના મત પ્રમાણે કુલ માંગ અને કુલ પુરવઠો સમાન થઈ જાય છે. અર્થતંત્રમાં કુલ ઉત્પાદન અથવા કુલ પુરવઠા જેટલી જ માંગ પેદા થતી હોવાથી અતિ ઉત્પાદનનો પ્રશ્ન ઉભો થતો નથી, અર્થતંત્રમાં બેરોજગારી સર્જાતી નથી. અર્થતંત્રમાં વસ્તુઓનું વધારે પડતું ઉત્પાદન થવું અસંભવિત છે. આમ "સે" ના બજારના નિયમ મુજબ અતિઉત્પાદન અને બેરોજગારી સર્જાતા નથી.

નિયમની ધારણાઓ :-

પ્રો. "સે" એ કેટલીક ધારણાઓને ધ્યાનમાં રાખીને નિયમની રજૂઆત કરી છે, તે ધારણાઓ આ મુજબ છે.

① દેશની પ્રજા વસ્તુઓનું ઉત્પાદન પોતાના વપરાશ માટે અને વિનિમયના હેતુ માટે જ કરે છે.

② નાણું વાસ્તવિક પરિબળો પર પ્રભાવ પાડતું નથી અને માત્ર એક પડદા રૂપ કાર્ય કરે છે એટલે કે નાણું વિનિમયના માધ્યમ તરીકે જ કાર્ય કરે છે.

③ અર્થતંત્રમાં પૂર્ણ હરીફાઈ પ્રવર્તમાન હોય છે અને કિંમત પણ પરિવર્તનશીલ છે.

④ ઉત્પાદનના સાધનો સંપૂર્ણ ગતિશીલતા ધરાવે છે અને બજારમાં સરકારનો કોઈપણ જાતનો હસ્તક્ષેપ નથી.

⑤ અર્થતંત્રમાં વ્યાજનો દર બચત અને મૂ. રો. વચ્ચે સમતુલા લાવવાનું કાર્ય કરે છે.

સાટા પદ્ધતિ અથવા વિનિમય પદ્ધતિ :-

વસ્તુના બદલામાં વસ્તુનો વિનિમય થતો હોય, નાણાંનો ઉપયોગ થતો ના હોય તેને સાટા પદ્ધતિ કહેવામાં આવે છે. સાટા પદ્ધતિમાં પુરવઠો તેની માંગ ઊભી કરે છે તેનો અર્થ કે વસ્તુનો પુરવઠો હોય ત્યાં તેની માંગ હોવાની પુરવઠો કાયમ છે. આમ તેનું પરિણામ છે, ઘણાં કામ કરવા પ્રાપ્ત કરતા નથી કદાચ ઉત્પાદન કરવા કરતા હોય છે.

ઉદાહરણ તરીકે :- ખેડૂત પોતે જે વસ્તુનું ઉત્પાદન કરે છે. તેમાંથી કેટલુંક ઘર વપરાશ માટે રાખે છે. બાકીનું જેને જરૂર હોય તેને આપે છે. આમ તે જાતે માંગ સર્જે છે. જે પુરવઠા બરાબર હોય છે. દા.ત. ખેડૂત 100 મણ ઘઉંનું ઉત્પાદન કરે છે. જે ઘઉંનો પુરવઠો છે તો સામે 100 મણ ઘઉંની માંગ ઊભી થશે, તો આમ કુલ પુરવઠો અને કુલ માંગ હંમેશા સરખા થાય છે.

કુલ પુરવઠો = કુલ માંગ

100 મણ ઘઉં = 100 મણ ઘઉંની માંગ ઊભી થશે.

100 મણ ઘઉં = 20 મણ ઘઉં (20 મણ + 80 મણ ઘઉં (જે ઘઉંનું ઉત્પાદન કરનાર પોતે રાખે છે, બદલામાં જે વસ્તુઓનું ઉત્પાદન કરતાં હોય તેનું વિનિમય કરે છે.

આ રીતે બજારમાં ચીજવસ્તુઓની કુલ પુરવઠો અને કુલ માંગ સરખા રહેવાના કારણે કે અર્થતંત્રમાં વધારે ઉત્પાદન અને ઓછી માંગ જેવી સ્થિતિ કદાચ ટૂંકા ગાળામાં રહેશે પણ લાંબા ગાળામાં તે રહેતી નથી, પુરવઠો અને માંગ સમતોલ બને છે.

" જે. બી. સે " ના બજારના નિયમની મર્યાદાઓ :-

પ્રશિષ્ટ અર્થશાસ્ત્રીઓએ " જે. બી. સે " ના બજારના નિયમનો સ્વીકાર કર્યો છે, છતાં તેમાં કેટલીક ખામીઓ જોવા મળે છે. આ નિયમના મુખ્ય ટીકાકાર પ્રો. કેઈન્સ છે. " સે " ના બજારના નિયમમાં એવું ધારી લેવામાં આવે છે કે, અર્થતંત્રમાં પૂર્ણ સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિ હોવાથી સમતુલા અને પૂર્ણરોજગાર સ્તર આવે છે. અને તે માટે મુક્ત અર્થતંત્ર હોવું જોઈએ એવું માનવામાં આવે છે, આયોજન કે સરકારના હસ્તક્ષેપની જરૂર પડતી નથી, આવા વિચારસરણી સામે ઘણી મુદ્દાની ટીકાઓ થઈ છે.

① કુલ માંગ અને કુલ પુરવઠો સરખા ના પણ હોય :-

MA-Sem-2

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department MA

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./M.A. Sem : 2

NAME ... NARNABHAI . O. VEN

Class .MA.......... Roll No. .757...... Mob. 9638964815

Paper No. ...CC 203................ Subject ....Economics

Name of the Topic પ્રશ્ન : 1 આર્થિક વિકાસ અને વિદેશી [illegible]
[illegible]
[illegible]

Grade ......A.........................

Date .....19/2/23..........

Signature of the Professor

પ્રશ્ન-૪ સામગ્રિક તપાસ અને નિદર્શ તપાસનો અર્થ સમજાવી સારા (નમૂના) નિદર્શના લક્ષણો જણાવો.

ઉત્તર: પ્રસ્તાવના: સંશોધનની પ્રક્રિયામાં માહિતી અને માહિતીનું પૃથક્કરણ અગત્યના મુદ્દા છે. તેથી માહિતી મેળવવાના સાધનો, માપદંડ વગેરે, તપાસની પદ્ધતિઓ વગેરે અગત્યના અને સંશોધનમાં અગત્યનું સ્થાન છે. આથી માહિતી માટે તપાસ અને ખાસ કરીને સામગ્રિક તપાસ અને નિદર્શ તપાસનો અર્થ, સારા નિદર્શનના લક્ષણો તથા બંને તપાસ પદ્ધતિના લાભાલાભની ચર્ચા કરીશું.

* **સામગ્રિક તપાસનો અર્થ:** સંશોધનમાં માહિતીનું એકત્રીકરણ પાયાનું એકમ છે. સંશોધનના ક્ષેત્રમાં રહેલાં બધા એકમોની તપાસને સમગ્ર તપાસ કહે છે. કોઈ અભ્યાસ માટે સંબંધિત બધા એકમોના સમૂહની તપાસ કે સંશોધન સમગ્રની તપાસ તરીકે ઓળખાય છે. જેમ કે કોઈ એક શાળાની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની બૌદ્ધિક માપ અંગે અભ્યાસ કરવો. હવે તો શહેરની માધ્યમિક શાળાના તમામ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસના કોઈ એકમ તરીકે લેવામાં આવે તો તે સામગ્રિક તપાસ છે. તેવી જ રીતે કોઈ એક ગામની આર્થિક સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો હોય તો તે માટે ગામના તમામ કુટુંબની માહિતી મેળવવામાં આવે અથવા માહિતી માટે ગામના તમામ કુટુંબને પસંદ કરવામાં આવે તો તે સામગ્રિક તપાસનું ક્ષેત્ર બને છે. આપણા દેશમાં દર દસ વર્ષે વસ્તી ગણતરીનું કાર્ય થાય છે તે સામગ્રિક તપાસ દ્વારા કરવામાં આવે છે. સામગ્રિક તપાસમાં ક્ષેત્રના તમામ એકમોની તપાસ કરવાની હોઈ સમય વધુ જાય છે. ઉપરાંત આ પદ્ધતિ ખર્ચાળ પણ બને છે.

* **નિદર્શ તપાસ:** કેટલીકવાર સામગ્રિક તપાસ વધુ ખર્ચાળ અને વધુ સમય લેતી હોઈ તપાસ કરવા જેવાનું બની રહે છે. આવા સંજોગોમાં સમગ્રના તમામ એકમોની તપાસ નહીં પરંતુ સમગ્રના અમુક એકમો પદ્ધતિસર પસંદ કરી તેની તપાસ થાય અને તે તારણ પરથી સમગ્રની બાબતો તારવવામાં આવે તો તે નિદર્શ કે નમૂના પદ્ધતિ (તપાસ) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

કોઈ અભ્યાસ સાથે સંબંધિત બધા એકમોના સમૂહ કે સમગ્ર એકમોના અમુક ભાગને તપાસ હેતુ કે અભ્યાસ હેતુ પસંદ કરવામાં આવે તો તે નિદર્શ તપાસ છે.

જેમ કે કોઈ એક શહેરની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓમાં બુદ્ધિઆંકનો અભ્યાસ કરવો હોય તો શહેરની બધી શાળાના બધા જ વિદ્યાર્થીઓની માહિતી ન મેળવતાં - કેટલીક શાળાના વિદ્યાર્થીની માહિતી ~~ન મેળવતાં~~ અભ્યાસ અને તારણ નક્કી કરવામાં આવે તો તે નિદર્શ તપાસ બને છે

* સારા નિદર્શના લક્ષણો:

→ (1) નિદર્શ સમગ્ર સમષ્ટિનું પ્રતિનિધિત્વ કરતો હોવો જોઈએ.

→ (2) નિદર્શ પસંદગીમાં સંશોધક, વ્યક્તિ, સંસ્થા કે અન્ય કોઈ પણ દ્વારા પક્ષપાત કે પૂર્વગ્રહ અસર કરતો હોવો જોઈએ નહીં;

→ (3) સમષ્ટિમાંથી નિદર્શ પસંદ કરતી વખતે એ કાળજી રાખવી જોઈએ કે નિદર્શ સમષ્ટિની લાક્ષણિકતા ધરાવતો હોવો જોઈએ.

→ (4) સમષ્ટિના પસંદ કરાયેલા નિદર્શ એકમનું કદ ચોક્કસ હોવું જોઈએ.

→ (5) સમષ્ટિકરણ બાદ સાર્થક પ્રતિનિધિત્વ જળવાય તે રીતે નિદર્શ પસંદ કરવો જોઈએ.

→ (6) સમષ્ટિ માંથી પસંદ થયેલા નિદર્શ માટે એક જ સમયગાળામાં પસંદગી કરી લેવી જોઈએ.

* નિદર્શ તપાસના ફાયદા:

→ (1) નિદર્શ તપાસમાં ઓછા એકમોનો અભ્યાસ કરવાનો હોઈ તપાસ ઝડપથી પૂર્ણ અને ચોકસાઈથી થઈ શકે છે.

→ (2) નિદર્શ તપાસમાં ખૂબ જ ઓછા એકમોનો અભ્યાસ હોઈ ઓછા ખર્ચે ઝડપી સંશોધન કાર્ય પૂર્ણ થઈ શકે છે.

→ (3) તપાસકાર્ય માટે તાલીમ પામેલા અને કાર્યક્ષમ નિષ્ણાત વ્યક્તિઓ રોકી અસરકારક ટોળકી રચી શકાય છે.

→ (4) તપાસ દરમિયાન એકમોનો નાશ કરવાથી બચાવી શકાતા હોય તેવા સંજોગોમાં નિદર્શ તપાસ વધુ અનુકૂળ રહે છે.

→ (5) નિદર્શ પદ્ધતિમાં ઓછા ખર્ચે, ઓછા સમયમાં અને ઓછા શ્રમે સમષ્ટિની અંગેની માહિતી મેળવી શકાય છે.

* સમષ્ટિ અને નિદર્શ વચ્ચેના તફાવતો નીચે પ્રમાણે છે:

સાપેક્ષ ગરીબી	નિરપેક્ષ ગરીબી
1 સામાજિક ગરીબી અસમાનતાથી ગરીબી ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે.	1. સમાજના અમુક વિભાગની જરૂરિયાતો પૂર્ણ ન થવાથી ગરીબી ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે.
2 ગરીબી એ અસમાનતાના સંદર્ભમાં વધુ સ્પષ્ટ થાય છે.	2. આર્થિક અભાવ એ મૂળભૂત ગરીબી સ્પષ્ટ કરે છે.
3. ગરીબીનું માપ ગુણાત્મક છે.	3. ગુણાત્મક અને સંખ્યાત્મક ગરીબીનું માપ સ્પષ્ટ કરે છે.
4. ગરીબીના ઉપયોગમાં ...	4. ગરીબીના સંદર્ભમાં ... સામાજિક સંબંધોમાં અસમાનતા જોવા મળે છે. ગરીબ અનુકૂળ હોતી નથી.
5. ગરીબ પાસેથી અને વિકાસ ...	5. ગરીબ પાસેથી અને વિકાસ ... નિર્ભર ... સાથે ... ઉપયોગ ...

ગરીબી :- સામાજિક કાર્યમાં સાપેક્ષ ... માટે સામાજિક ગરીબી અને નિરપેક્ષ ગરીબી બંનેનો ઉપયોગ થતો હોય છે. ... સામાજિક ગરીબ પદ્ધતિનો ... ઉપયોગ કરવાનું ... સામાજિક ... નિરપેક્ષ પદ્ધતિનો ઉપયોગ ... ગરીબી સામાજિક છે, ... ઉપયોગિતા, ... સમાજ ... વિચાર ... જરૂરી છે.

792

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul

Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department ECONOMIC

ASSIGNMENT

Year : 20 - 20

~~B.A./M.A.~~ Sem : 1

NAME [illegible]

Class B.A. 2 Roll No. 792 Mob. [illegible]

Paper No. 702 Subject Macro Economic

Name of the Topic [illegible]

[illegible]

[illegible]

Grade B

Date 17/4/23

Signature of the Professor

MA-SEM-2

MACRO ECONOMIC - 402

1) ફુગાવો એટલે શું? ફુગાવાના સિદ્ધાંતો સમજાવો અને ચર્ચા કરો.

* પ્રાસ્તાવિક :-

→ બીજુ વિશ્વયુદ્ધ પછી દુનિયાના દેશોમાં ભાવ વધારો થયો અને ફુગાવો વધ્યો. યુદ્ધ પછી વિકાસશીલ દેશોમાં વિકાસ આયોજનો હાથ ધરાયા તેથી ભાવ સપાટી વધતી ગઈ. ફુગાવાને સમજાવવા અર્થશાસ્ત્રીઓએ જુદા જુદા પક્ષો આપ્યા છે. જે આધુનિક અર્થશાસ્ત્રના મહત્વના ભાગ છે. ફુગાવાના કારણો અંગે ત્રણ પ્રકારના મતો છે.

→ A) નાણાકીય પક્ષ B) બિનનાણાકીય પક્ષ
C) આધુનિક માંગ-ખર્ચ પક્ષ/અભિગમ.

* ફુગાવો :-

→ " વધારે પડતા નાણાં ઓછા માલ પાછળ દોડે તેવી પરિસ્થિતિ એટલે ફુગાવો કહેવાય છે."
- ક્રાઉથર

A) નાણાકીય પક્ષ/અભિગમ નાણાકીય નીતિ

→ ફુગાવાના કારણો નાણું છે. એમ ફુગાવાને સમજાવનાર નાણાકીય પક્ષ ના મતો રજુ કરે છે. ફિશરના નાણાના પરિમાણ સિદ્ધાંત, કેમ્બ્રિજ અને અર્થશાસ્ત્રી મિલ્ટન ફ્રીડમેનના મતો રજુ કર્યા છે.

→ [illegible] R.B.I [illegible]

i) [illegible] :-

→ [illegible] 10% [illegible] 1991 [illegible] 12% [illegible]. 2001 [illegible] 2003 [illegible]

ii) [illegible] :-

→ [illegible]

iii) [illegible] :-

→ [illegible]

iv) [illegible] :-

→ [illegible] 1956 [illegible]

→ [illegible]

B) ଆଗ୍ନେୟଗିରି ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ : [illegible]

→ [illegible]

→ [illegible]

i) ଲାଭା :-

→ [illegible]

ii) ଅଗ୍ନିପଥର :-

→ [illegible]

iii) ଅଗ୍ନି ଧୂଆଁ :-

→ [illegible]

2023-24

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department sanskrit

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./~~M.A.~~ Sem : 5

NAME Barot Priyanka A

Class .... Roll No. 1106 Mob. 8469919369

Paper No. - 506 Subject સંસ્કૃત (ભાષા વિજ્ઞાન)

Name of the Topic 1. ભાષા વિજ્ઞાનના અંગો

Grade B+

Date 6/10/23

Signature of the Professor

7) ભાષાવિજ્ઞાનનાં અંગો.

→ ભાષાના અભ્યાસમાં આધાર રૂપ અંગો નીચે મુજબ છે. 1) ધ્વનિવિજ્ઞાન 2) પદવિજ્ઞાન, 3) વાક્યવિજ્ઞાન, 4) અર્થવિજ્ઞાન, 5) શબ્દવિજ્ઞાન, 6) ભાષાભૂગોળ

* ધ્વનિવિજ્ઞાન

ધ્વનિ (અવાજ) ના અભ્યાસની અંગેનું વિજ્ઞાન કે શાસ્ત્ર માટે અંગ્રેજી ભાષામાં 'ફોનેટિક્સ' અને ફોનોલોજી જેવા શબ્દો પ્રચલિત છે. આ બંને શબ્દો ગ્રીકભાષાના 'ફોન' પરથી બન્યા છે. આ રીતે 'ટિક્સ' અને 'લોજી' પ્રયોગો દ્રષ્ટિએ વિજ્ઞાનના સૂચક છે. ધ્વનિવિજ્ઞાન ધ્વનિની પરિભાષા, ભાષા-ધ્વનિ, ધ્વનિ ઉત્પાદક અવયવો, ધ્વનિઓનું વર્ગીકરણ અને તેનું સ્વરૂપ, સૂરલહેર અને ધ્વનિની શ્રવણગ્રાહ્યતાનો વિચાર કરે છે. ધ્વનિવિજ્ઞાન નિશ્ચિત ભાષાના ધ્વનિઓની વ્યવસ્થા, ઇતિહાસ, ધ્વનિપરિવર્તન વગેરે અંગો પણ વિચારે છે. ધ્વનિવિજ્ઞાન ભાષાના વ્યાવહારિક રૂપની વિચારણા કરે છે. તે ભાષાવિશ્લેષણની ધ્વનિઓના વિકાસ વિશે વિચારતી વખતે વર્ણનાત્મક અને ઐતિહાસિક એમ બંને પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરે છે. ફોનેટિક્સ' ચોક્કસપણે વર્ણનાત્મક સિદ્ધાંત વિજ્ઞાન છે. કેટલાક ભાષાવિજ્ઞાનીઓ 'ફોનેટિક્સ' અને 'ફોનોલોજી' નો ભેદ કબૂલે છે.

ધ્વનિવિજ્ઞાનની મુખ્ય શાખાઓ નીચે મુજબ છે: 1) શારીરિક ધ્વનિવિજ્ઞાન 2) 'ધ્વનિ' અને ભાષાધ્વનિ 3) ધ્વનિઓનું વર્ગીકરણ 4) ધ્વનિગુણ 5) અક્ષર 6) વ્યાવહારિક ધ્વનિવિજ્ઞાન 7) પ્રાયોગિક ધ્વનિવિજ્ઞાન 8) ઐતિહાસિક ધ્વનિવિજ્ઞાન 9) ધ્વનિગ્રામ - વિજ્ઞાન 10) ધ્વન્યાત્મક પ્રતિલિપ્યંતર પ્રકરણ છે.

૨. પદવિજ્ઞાન

વાક્યમાં પ્રયોજાતા પદોના રૂપની દૃષ્ટિએ વિચાર કરનારા શાસ્ત્રને પદવિજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. ભાષાનું સૌથી મોટું ઘટક વાક્ય છે. તે પદો ક્રમશ: વાક્ય, શબ્દ (પદ) અને અંતે ધ્વનિઓમાં વિભાજિત થાય છે. શબ્દનિર્માણમાં એકથી વધારે ધ્વનિઓનો ઉપયોગ કરાય છે. 'શબ્દ' એ પદનો વ્યાપક પ્રયોગ છે. સહજ રીતે કહીએ વિચારીએ તો કોશનો શબ્દ અને વાક્યમાં આવતો શબ્દ જુદો લાગશે. કોશમાંનો શબ્દ સ્વતંત્ર રૂપ છે. જ્યારે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ બંને એક હોવા છતાં વ્યવહારમાં ભેદ છે. કોશમાં મળતું શબ્દરૂપ શુદ્ધ છે જ્યારે વાક્યમાં પ્રયોજાયેલો શબ્દ સંબંધતત્ત્વ યુક્ત હોય છે. તેને પ્રત્યય, વિભક્તિ પ્રત્યય વગેરે લાગે છે. વાગ્વ્યવહારમાં ઉપયોગમાં લેવાતા વાક્યમાં વાક્યમાં માત્ર પ્રકૃતિનો (મૂળ શબ્દનો) કે માત્ર પ્રત્યયનો પ્રયોગ કરતો નથી, પરંતુ બંનેના સંયોજનથી જ પદ બને છે. મહાભાષ્યકાર પતંજલિ કહે છે.

નાપિ કેવલા પ્રકૃતિ: પ્રયોક્તવ્યા
નાપિ કેવલ: પ્રત્યય: । પાણિની
સુપ્તિઙન્તં પદમ્ માં પણ પદની વ્યાખ્યા કરતાં કહે છે. અહીં સુપ્ અને તિઙ્ ને વિભક્તિ કે પ્રત્યય કહ્યાં છે.

પદનું રૂપ હંમેશાં એકસરખું હોતું નથી. તેમાં ફેરફાર પણ તેમાં ફેરફાર થતા હોય છે. વૈદિક સંસ્કૃત અને લૌકિક સંસ્કૃતમાં નામ અને ક્રિયાના રૂપોનું સ્થાન નિયમિત રૂપે રહેલ છે.

૩. વાક્ય વિજ્ઞાન

ભાવની અભિવ્યક્તિમાં પૂર્ણ એવો ભાષક પદસમૂહ વાક્ય બને છે. પતંજલિ પ્રમાણે "પૂર્ણ અર્થપ્રતીતિ કરાવનાર શબ્દસમૂહને "વાક્ય" માને છે. વિશ્વનાથ સાહિત્ય દર્પણ માં વાક્યની વ્યાખ્યા કરતાં કહે છે. "યોગ્યતા, આકાંક્ષા અને આસત્તિયુક્ત પદસમૂહથી વાક્ય બને છે.

(वाक्यं स्यात योग्यताकांक्षासत्तियुक्तः पदोच्चयः ।)

પ્રાચીન વૈયાકરણ એ કૃત્રિમ રૂપ વાક્યને તોડીને, પદોને અલગ કરી, વિચાર્યું છે. આપણું વિચારવું, સમજવું, બોલવું વગેરે વાક્યમાં પ્રગટે છે. આ સ્થિતિમાં ભાષાવિજ્ઞાનીઓ વાક્યને શબ્દસમૂહ કહેવાને બદલે 'શબ્દ વાક્યનો કૃત્રિમ અંશ છે' એમ કહેવું વધારે યોગ્ય ગણે છે. આધુનિક ભાષાવિજ્ઞાનીઓ અનુસાર 'પૂર્ણ વાત કે ભાવની તુલનામાં અપૂર્ણ હોવા છતાં, પોતાની રીતે પૂર્ણ એવો અર્થવાળો ધ્વનિસમૂહ વાક્ય છે. પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રૂપે જેમાં ક્રિયાનો ભાવ છે. તે વાક્ય છે.

વાક્યમાં બે તત્ત્વો હોય છે.
1) સંબંધતત્ત્વ અને 2) અર્થતત્ત્વ બંનેમાં અર્થતત્ત્વનું મહત્ત્વ વધારે છે. સંબંધતત્ત્વનું કામ જુદા-જુદા અર્થતત્ત્વોને આંતરિક સંબંધના સાંકળે જોડવાનું છે.

દા.ત. रामः वनं गच्छति ।

૧) અર્થવિજ્ઞાન :

અર્થવિજ્ઞાન 'અર્થનું વિજ્ઞાન' છે. આ વિષયમાં ભાષાના શબ્દોના અર્થનું વૈજ્ઞાનિક ઢબે અધ્યયન કરીને વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે. પ્રાચીન અને કેટલાક આધુનિક ભાષાવિજ્ઞાનીઓ અર્થ-વિજ્ઞાનની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા આપી છે. જ્યારે કેટલાક વિદ્વાનો તેને ભાષાવિજ્ઞાનથી અલગ ગણે છે. વાસ્તવમાં 'અર્થ' ભાષાનો પ્રાણ છે. ભાષાનું પ્રયોજન અર્થમાં રહેલું છે. ભાષા વિજ્ઞાનના 'આત્મા રૂપ અર્થના અભ્યાસ, તેના સ્વરૂપ જેવા પાણિનિ-

અર્થની વ્યાખ્યા 'વાક્યપદીય'માં ભર્તૃહરિએ કરી છે.

यस्मिन्नुच्चरिते शब्दे यदा योऽर्थः प्रतीयते
तमाहुरर्थं तस्यैव नान्यदर्थस्य लक्षणम् ॥

અર્થાત "શબ્દના ઉચ્ચારણથી જેની પ્રતીતિ થાય છે, તે તેનો અર્થ છે. અર્થનું બીજું કોઈ લક્ષણ નથી.

કોઈપણ ભૌતિક સંકેત (વાચક, વાક્યાંશ, રૂપ, શબ્દ, ધ્વનિ વગેરે) નો જ્ઞાનેન્દ્રિય (નાક, કાન, આંખ, જીભ, ત્વચા) ની દ્વારા માનસિક પ્રતીતિ અર્થ છે. અર્થવિજ્ઞાન દર્શનશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ ધરાવે છે. મનોવિજ્ઞાન અને તર્કશાસ્ત્રની સહાય અપેક્ષા રાખે છે.

અર્થપ્રતીતિ બે રીતે થાય છે.

1) સ્વાનુભવ દ્વારા - જેમકે, કડવો સ્વાદનું

ગળપણ આપણે જાતે દ્વારા અનુભવીને તેના
આધારિત અર્થ પામી શકીએ. તેજ
રીતે પાછળ ગરમ છે કે ઠંડુ તે સ્પર્શ
ના આધારે દ્વારા અનુભવીએ છીએ.
૨) પરાનુભવ દ્વારા - જગતમાં એવી ઘણી
બાબતો છે કે જેનો આપણે અનુભવીએ
છીએ જેનો આપણે અનુભવ કરતા
નથી અથવા કરવાની ઈચ્છા નથી.

૧) વ્યવહાર -
અર્થબોધનું મુખ્ય સાધન વ્યવહાર

૨) કોશ -
ભાષાના શબ્દોનો સંગ્રહ કોશ
કહેવાય છે.

૩) વ્યાકરણ - વ્યાકરણ પણ અર્થબોધક
બને છે.

૪) પ્રકરણ -
અનેકાર્થી શબ્દોનો વિશેષ
પ્રયોગ પ્રકરણ કહેવાય છે.

૫) વિવૃત્તિ (વ્યાખ્યા)

ઘણાં શાસ્ત્રિક વાતો વિવૃત્તિ
દ્વારા જ સમજાવી શકાય

૬) ઉપમાન - કોઈ વસ્તુના જેવી
વસ્તુની અર્થપ્રાપ્તિ તે વસ્તુને
ઉપમાન બનાવીને કરાય છે.

૫) આપ્તવાક્ય -

શિષ્ટ પુરુષના વચનને આપ્તવાક્ય કહેવાય.

૬) જ્ઞાન સંનિધિ -

જ્ઞાન આધારે ઉકેલવાથી અજ્ઞાત શબ્દનો અર્થ સમજાય છે.

૭) અર્થવિસ્તાર - અર્થ આશ્રિત હોય છે. ૨) અર્થસંકોચ, ૩) અર્થાદેશ, ૪) અર્થાપકર્ષ ૫) અર્થોત્કર્ષ

૮) શબ્દવિજ્ઞાન -

ભાષામાં પ્રયોજાતા શબ્દ અર્થસ્તર પર ભાષાનું સ્વતંત્ર લઘુત્તમ એકમ છે. છતાં અર્થની સાર્થકતાની દૃષ્ટિએ જ તેનો પ્રયોગ વાક્ય આશ્રિત તે પરતંત્ર છે. તેની તુલનામાં પૂર્ણ શબ્દ લઘુત્તમ એકમ છે અને સ્વતંત્ર પણ છે.

૯) ભાષાભૂગોળ :

વિશિષ્ટ ભૌગોલિક ભાગમાં સ્થાનની વિશેષતાઓને અનુલક્ષીને કરાતો ભાષાનો અભ્યાસ ભાષા-ભૂગોળ છે.

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department sanskrit

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2024

B.A./M.A. Sem : 3

NAME BAROT VIDHI M.

Class 8 Roll No. 897 Mob. 9426379180

Paper No. CC-304 Subject sanskrit

Name of the Topic સંસ્કૃત કાવ્યશાસ્ત્રમાં વિવિધ સંપ્રદાયો વિશે વિગતે ચર્ચા કરો.

Grade A

Date 6/10/2023

Signature of the Professor

① સંસ્કૃત કાવ્યશાસ્ત્રના સંપ્રદાયો વિશે વિસ્તૃત ચર્ચા કરો.

→ કાવ્યનો આત્મા શું એ પ્રશ્ન કાવ્યશાસ્ત્રમાં ખાસ મહત્વનો છે. જુદા જુદા સાહિત્યશાસ્ત્રીઓએ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર જુદી જુદી રીતે આપ્યો છે. અને આના કારણે કાવ્યશાસ્ત્રના વિવિધ સંપ્રદાયો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં. સંસ્કૃત કાવ્યશાસ્ત્રમાં આવા છ સંપ્રદાયો પ્રચલિત છે. ① રસ સંપ્રદાય ② અલંકાર સંપ્રદાય ③ રીતિ સંપ્રદાય ④ વક્રોક્તિ સંપ્રદાય ⑤ ધ્વનિ સંપ્રદાય અને ⑥ ઔચિત્ય સંપ્રદાય. આ સંપ્રદાયો પરસ્પર વિરોધી નથી, પરંતુ કાવ્યના કોઈ વિશિષ્ટ અંગ ઉપર ભાર મૂકવાને કારણે તે ઉદ્ભવેલા છે. આચાર્ય ભરતથી માંડીને પંડિતરાજ જગન્નાથ સુધીના બધા જ કાવ્યશાસ્ત્રીઓ દાવું કરીને એક યા બીજા સંપ્રદાયોને અનુસરે છે. આચાર્ય મમ્મટ તેની પૂર્વેના બધા જ સંપ્રદાયોમાં જે કંઈ ઉપાદેય લાગ્યું તે સ્વીકાર્યું છે તેની દૃષ્ટિ મુખ્યત્વે સમન્વયાત્મક રહી છે. જે તેણે આપેલી કાવ્યની વ્યાખ્યામાં સ્પષ્ટ થાય છે.

① રસ સંપ્રદાય

કાવ્યના સર્વ સંપ્રદાયોમાં રસ સંપ્રદાય સૌથી પ્રાચીન હોય તેવું જણાય છે. આ સંપ્રદાયની સ્થાપના 'નાટ્યશાસ્ત્ર'ના સુપ્રસિદ્ધ રચયિતા આચાર્ય ભરતમુનિએ કરી છે. અહીંયા નોંધવું જોઈએ કે રાજશેખરે તેના 'કાવ્યમીમાંસા' નામના ગ્રંથમાં રસ સંપ્રદાયના સ્થાપક તરીકે નંદિકેશ્વરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ નંદિકેશ્વરનો કોઈ ગ્રંથ ઉપલબ્ધ થતો ન હોવાથી રસ વિષયક સર્વપ્રથમ ચર્ચા 'નાટ્યશાસ્ત્ર'માં જ ઉપલબ્ધ થતી હોવાથી આચાર્ય ભરતને જ આ સંપ્રદાયના આદ્યપ્રવર્તક માનવામાં આવે છે. કાવ્યના પઠન યા શ્રવણ દ્વારા સહૃદય તેમાં તલ્લીન થઈ જે આનંદની અનુભૂતિ કરે છે તેને રસ કહે છે.

रस्यते आस्वाद्यते इति रसः। આ રસ એ જ કાવ્યનું આત્મભૂત તત્ત્વ છે. આ રસસંપ્રદાયનું કેન્દ્રવર્તી સૂત્ર છે. અર્થાત્ વિભાવ, અનુભાવ અને વ્યભિચારી ભાવોના સંયોગથી રસનિષ્પત્તિ થાય છે. ભરતમુનિએ 'નાટ્યશાસ્ત્ર'ના છઠ્ઠા અને સાતમા અધ્યાયમાં અનુક્રમે રસ અને ભાવનું સવિસ્તાર વિવેચન કર્યું છે. માનવ હૃદયમાં કેટલાક ભાવો નિત્યરૂપે રહેલા હોય છે. આને સ્થાયીભાવ કહે છે. આ ભાવો સામાન્યતઃ સુષુપ્ત અવસ્થામાં હોય છે.

આઠ ભાવો:

(1) રતિ, (2) શોક, (3) હાસ, (4) ક્રોધ, (5) ઉત્સાહ, (6) વિસ્મય, (7) ભય, (8) જુગુપ્સા. આ ભાવોમાંથી અનુક્રમે (1) શૃંગાર (2) કરુણ (3) હાસ્ય, (4) રૌદ્ર (5) વીર (6) અદ્ભુત (7) ભયાનક અને (8) બીભત્સ રસો નિષ્પન્ન થાય છે.

મનાયો છે. શબ્દ અને અર્થ કાવ્યનો આત્મા અને ચમત્કૃતિવાળું પરંતુ રસહીન કાવ્ય સહૃદયોને સંતર્પી શકતું નથી. આથી આચાર્ય વિશ્વનાથ કાવ્યની વ્યાખ્યા આપતા લખે છે - वाक्यं रसात्मकं काव्यम्। ભરતમુનિના આ રસસિદ્ધાન્તના વિવેચકો તરીકે ભટ્ટ લોલ્લટ, શંકુક, ભટ્ટનાયક, અભિનવગુપ્ત આદિ સુપ્રસિદ્ધ છે.

(2) અલંકાર સંપ્રદાય

આચાર્ય ભામહ આ સંપ્રદાયના આદ્યપ્રવર્તક છે. તેમના મતે અલંકાર જ કાવ્યનો આત્મા છે. અલંકાર કાવ્યની શોભા વધારે છે. જેમ સ્ત્રીનું મુખ રમણીય હોય છતાં અલંકાર વિના તે શોભતું નથી તેમ કાવ્ય પણ અલંકાર

વાની શક્તિકું નથી.

કાવ્યમાં અલંકારનું મહત્વ લગભગ બધા જ કાવ્યશાસ્ત્રીઓએ સ્વીકાર્યું છે. પરંતુ આ સંપ્રદાયના આચાર્યોના મત પ્રમાણે તો અલંકાર વિના ચલાવી ન શકે.

અલંકાર રહિત કાવ્ય ઉષ્ણતા(ગરમી) રહિત અગ્નિ સમાન છે. આ સંપ્રદાયની લોકપ્રિયતા એ ઇ કારણ ઉપરથી અનુમાની શકાય કે સંસ્કૃતમાં કાવ્યશાસ્ત્ર 'અલંકારશાસ્ત્ર' તરીકે ઓળખાય છે.

આ સંપ્રદાય 'રસ' ને પણ અલંકારમાં સમાવેશ કરી લે છે. જેને રસવત અલંકાર કહે છે- રસવત, પ્રેય, ઊર્જસ્વિત અને સમાહિત આ ચાર પ્રકારના રસવત અલંકારોમાં જ ભામહ અને દંડીએ રસ ભાવ વગેરેનો સમાવેશ કરી દીધો છે.

③ રીતિ સંપ્રદાય

આચાર્ય વામન રીતિસંપ્રદાયના પ્રવર્તક છે. તેમના મતે રીતિ એ જ કાવ્યનો આત્મા છે: 'ગુણયુક્ત પદરચના તે રીતિ.' તેમના મતે પ્રમાણે ગુણ એ કાવ્યનો નિત્ય ધર્મ છે. જ્યારે અલંકાર અનિત્ય ધર્મ છે. ગુણ કાવ્યની શોભા ઉત્પન્ન કરે છે, જ્યારે અલંકાર તે શોભામાં અભિવૃદ્ધિ છે. આમ વામને કાવ્યમાં અલંકારના પ્રાધાન્યને બદલે ગુણોના પ્રાધાન્યની સ્થાપના કરી.

વામન તેના 'કાવ્યાલંકાર સૂત્રવૃત્તિ'માં રીતિના ત્રણ પ્રકાર દર્શાવે છે. વૈદર્ભી, ગૌડી અને પાંચાલી. ભામહ અને દંડી

વૈદર્ભી અને ગૌડી એમ બે માર્ગ નિરૂપે છે. રુદ્રટ લાટી નામની ત્રીજી રીતિનો ઉલ્લેખ કરે છે. ગૌડીમાં ઓજસ્ તથા કાન્તિ અને વૈદર્ભીમાં માધુર્ય અને સૌકુમાર્ય ગુણો હોય છે.

કાવ્યના આત્માને સ્પર્શવાની બાબતમાં રીતિસંપ્રદાય અલંકાર સંપ્રદાયથી એક સોપાન આગળ વધે છે. તેમ છતાં તે કાવ્યના અંતસ્તત્ત્વને પામી શક્યો. મમ્મટ આદિ આચાર્યોએ રીતિનું મહત્વ સ્વીકાર્યું છે. પરંતુ કાવ્યના આત્મા તરીકે તેનો સ્વીકાર કર્યો નથી. તેમના મત મુજબ રીતિઓ કાવ્યનાં અંગ સમાન છે. જેમ, આંખ, કાન, નાક આદિ અવયવોનું શરીરમાં મહત્વ ખરું પરંતુ તે આત્મા નથી, તેમ કાવ્યમાં રીતિઓનું મહત્વ ખરું પણ તેને કાવ્યનો આત્મા માની શકાય નહિ.

(૪) વક્રોક્તિ સંપ્રદાય:

આચાર્ય કુંતક આ સંપ્રદાયના સ્થાપક છે. તેમના ગ્રંથ 'વક્રોક્તિજીવિત'માં તેમણે વક્રોક્તિને જ કાવ્યનું જીવિત માન્યું છે. ચમત્કારયુક્ત ચતુરાઈભરી ઉક્તિ એટલે વક્રોક્તિ. વક્રોક્તિ શબ્દનો પ્રાચીનકાળથી વપરાતો આવ્યો છે. ભામહે વક્રોક્તિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે સૌથી પહેલાં વક્રોક્તિ। આચાર્ય દંડીએ પણ 'ભિન્નં દ્વિધા સ્વભાવોક્તિ - વક્રોક્તિશ્ચેતિ વાઙ્મયમ્' કહી તેનું મહત્વ સ્વીકાર્યું છે.

વાસ્તવમાં વક્રોક્તિસંપ્રદાય રીતિસંપ્રદાયનું નવસંસ્કરણ છે. પરંતુ કુંતકને

કોઈ બાબતોમાં આગવા નથી. ડૉ. પી. વી. કાણેના મત પ્રમાણે વક્રોક્તિ સિદ્ધાંત અલંકાર સંપ્રદાયનો જ એક ફાંટો છે અને તેનો સ્વતંત્રપણે સ્વીકાર કરવાની જરૂર નથી.

(૩) ધ્વનિ સંપ્રદાય

આચાર્ય આનંદવર્ધન આ સંપ્રદાયના પ્રવર્તક છે. તેમના 'ધ્વન્યાલોક'માં તેમણે કાવ્યના આત્મા તરીકે ધ્વનિનું નિરૂપણ કર્યું છે. મહાકવિઓની વાણીમાં અલંકાર, રીતિ, ગુણ, વક્રોક્તિ વગેરેથી ભિન્ન એવો વ્યંગ્યાર્થ સમાયેલો હોય છે.

કાવ્યશાસ્ત્રના સર્વ સંપ્રદાયોમાં ધ્વનિ સંપ્રદાય સૌથી વધુ પ્રબળ અને મહત્ત્વનો છે. આનંદવર્ધને ધ્વનિના ત્રણ પ્રકારો દર્શાવ્યા છે. ① વસ્તુધ્વનિ ② અલંકારધ્વનિ અને ③ રસધ્વનિ. આ ત્રણેય પ્રકારોમાં રસધ્વનિ સર્વશ્રેષ્ઠ મનાય છે. કાવ્યનાં ધ્વનિના પ્રકારો ① ધ્વનિકાવ્ય ② ગુણીભૂતવ્યંગ્ય અને ③ ચિત્રકાવ્ય જે અનુક્રમે ① ઉત્તમ ② મધ્યમ ③ અધમ ગણાય છે. આ ધ્વનિ સંપ્રદાયનો વિરોધ પ્રતિહારેન્દુરાજ, કુંતક, ભટ્ટનાયક આદિ અનેક આલંકારિકો, વૈયાકરણીઓ, વેદાન્તીઓ, મીમાંસકો, નૈયાયિકો વગેરેએ કરેલો છે.

વાસ્તવમાં આ ધ્વનિસંપ્રદાય રસસંપ્રદાયનું વિસ્તરણ છે. અહીં ધ્વનિને કેવળ રસના વાહક તરીકે નહીં પરંતુ કાવ્યના આત્મા તરીકે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે.

⑥ ઔચિત્ય સંપ્રદાય

આચાર્ય ક્ષેમેન્દ્ર આ સંપ્રદાયના સ્થાપક છે. તેમનાં 'ઔચિત્યવિચારચર્ચા' ગ્રંથમાં તેમણે 'ઔચિત્ય' ને કાવ્યનો આત્મા તરીકે સ્વીકાર કર્યો છે.

કાવ્યમાં ગુણ, અલંકાર વસ્તુ, રસ, ધ્વનિ એ સર્વનું ઔચિત્ય આવશ્યક છે. ક્ષેમેન્દ્ર કહે છે કે, કેડમાં મેખલા, નિતંબ પર ઝુમતી હાર, હાથમાં નૂપુર અને પગમાં કંકણ ધારણ કરવામાં આવે તો તે કેવું વિચિત્ર લાગે? તે જ રીતે કાવ્યમાં પણ અલંકાર ગુણ વગેરે સુંદર હોવા છતાં ઔચિત્યપૂર્ણ રીતે પ્રયોજાયા ન હોય તો તે હાસ્યાસ્પદ બને છે. ઔચિત્યના સિદ્ધાંતને કાવ્યશાસ્ત્રનો સૌથી વ્યાપક સિદ્ધાંત તરીકે ગણાય છે.

अनौचित्यादृते नान्यद्रसभङ्गस्य कारणम्,
प्रसिद्धौचित्यबन्धस्तु रसस्योपनिषत्परा।

ઔચિત્યનો વિચાર ભરતમુનિ જેટલો પ્રાચીન છે. અન્ય આચાર્યોએ પણ આ ઔચિત્યનું મહત્ત્વ સ્વીકાર્યું છે. પરંતુ આચાર્યોમાં પણ એને સ્વતંત્ર સિદ્ધાંત તરીકે સ્થાપિત કરવાનું શ્રેય ક્ષેમેન્દ્રને જાય છે. અલબત્ત, આ સિદ્ધાંત મૌલિક હોવા છતાં એક સ્વતંત્ર સંપ્રદાય બની શકે તેટલો વિસ્તર્યો નથી.

संस्कृत परिषद

23-24

MA - Sem - I

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department संस्कृत

ASSIGNMENT

Year : 2023-2024

~~B.A.~~/M.A. Sem : 1

NAME જસાલિયા રાહુલ પ્રવિણભાઈ

Class - Roll No. 823 Mob. 93130 53924

Paper No. CC-103 Subject સંસ્કૃત

Name of the Topic 1 મહાભારતનાં ઉપાખ્યાનોની વિસ્તૃત ચર્ચા કરો.

Grade A

Date 7/11/23

Signature of the Professor

(1) મહાભારતનાં ઉપાખ્યાનોની વિસ્તૃત ચર્ચા કરો.

મહાભારતના આદિપર્વમાં કહ્યુ છે કે કૃષ્ણ દ્વૈપાયન વ્યાસજીએ આ ગ્રંથમાં કુરુવંશનો વિસ્તાર, ગાંધારીની ધર્મશીલતા, વિદુરની પ્રજ્ઞા, કુંતીનું ધૈર્ય, દુર્યોધન વગેરેની દુષ્ટતા અને પાંડવોની સત્યપરાયણતાનું વર્ણન કર્યું છે. આ બધાની સાથે ભગવાન કૃષ્ણનો મહિમા પણ વર્ણવી લીધો છે, તેથી જ મહત્તા અને ભગવત્તાને કારણે જ તે મહાભારત કહેવાય છે.

* આદિપર્વ :-

જન્મેજયનો સર્પસત્ર કેવી રીતે થયો, કેવી રીતે બંધ થયો કે ક્યાંથી આદિપર્વ શરૂ થાય છે, તેથી સર્પોની ઉત્પત્તિ, ગરુડની ઉત્પત્તિ, સમુદ્રમંથન આસ્તિક મુનિની વાત વગેરેમાં કહ્યા પછી જન્મેજય વ્યાસમુનિને કૌરવો અને પાંડવોનાં ચરિત્ર સાંભળવાની ઇચ્છા જણાવે છે. તેથી વ્યાસની આજ્ઞાથી તેમના શિષ્ય વૈશંપાયન ~~સમગ્ર~~ કથા કહે છે, દુષ્યંત અને શકુંતલાના ઉપાખ્યાનથી કથાનો પ્રારંભ થયો છે. પછી પુરુવંશનું વિસ્તારથી વર્ણન કરી યયાતિ રાજાની વાત આવે છે. તે સંદર્ભમાં કામદેવની પ્રસંગ વર્ણવાયો છે.

તે પછી પરીક્ષિતના વંશમાં શાંતનુ રાજાની કથા અને કૌરવો - પાંડવોના જન્મની કથા વર્ણવાઈ છે. કૌરવો હંમેશા પાંડવોની અદેખાઈ કરતા અને નાનપણથી જ તેમને પજવતા તેનું વિસ્તારથી વર્ણન થયું છે. પાંડવોને વારણાવત મોકલી લાક્ષાગૃહમાં બાળી મૂકવાની યોજના ઉપર વિદુરજીના સંકેતથી પાણી ફરી વળતા પાંડવો ત્યાંથી જઈ હિડિમ્બા વનમાં જાય છે.

→ જ્યાં ભીમનો વિવાહ હિડિમ્બા સાથે થાય છે. તેના ભાઈ હિડિમ્બાનો વધ વર્ણવાયો છે. બકાસુરનો વધ થાય છે, અને સૌ દ્રૌપદીના સ્વયંવરમાં જાય છે. જ્યાં અર્જુન લક્ષ્યવેધ કરે અને કુંતીની આજ્ઞાથી પાંચે પાંડવો દ્રૌપદી સાથે લગ્ન કરે છે.

→ દુર્યોધન વગેરે પાંડવોને જીવતા જોઈ અને દ્રૌપદી સાથે પરણ્યા તે જોઈ ઈર્ષ્યા થઈ. પાંડવોને ન છૂટકે ઇન્દ્રપ્રસ્થની ગાદી આપવી પડી. દ્રૌપદીને કારણે પાંચ પાંડવોમાં ફૂટ ન પડે તે માટે નારદ સુન્દ, ઉપસુંદની કથા કહી. જ્યારે એક ભાઈ સાથે દ્રૌપદી બેઠી હોય ત્યારે બીજો કોઈ ત્યાં ન જાય એવી પ્રતિજ્ઞા લેવડાવે છે અને એ નિયમનો ભંગ કરનાર સ્વેચ્છાએ ૧૨ વર્ષનો વનવાસ સ્વીકારે.

→ અર્જુનથી એક સમયે ધર્મસંકટમાં આ નિયમનો ભંગ થાય છે અને તે વનમાં જાય છે. જ્યાં ઉલૂપી અને ચિત્રાંગદાના પરિચયમાં આવે છે અને તેમની સાથે વિવાહ કરે છે. વનવાસ દરમિયાન યાત્રા કરતાં કરતાં તે દ્વારકા આવે છે અને અહીં શ્રીકૃષ્ણની સંમતિથી સુભદ્રાનું હરણ કરે છે. ખાંડવદાહની કથા સાથે આદિપર્વ પૂર્ણ થાય છે.

* સભાપર્વ :-

મયાસૂર દાનવે દિવ્ય સભા રચી અને રાજસૂય યજ્ઞ કરવાનું નક્કી થતા જરાસંધ, શિશુપાલ આદિની જન્મકથા વગેરે કહેવાય છે અને પાંડવોનો દિગ્વિજય વર્ણવાયો છે. યજ્ઞનાં અંતે સન્માન કોનું કરવું તેમાં શ્રીકૃષ્ણના નામનો પ્રસ્તાવ થાય છે. શિશુપાલ જ તેમનો વિરોધ કરે છે, જેથી શિશુપાલનો અંતે વધ થાય છે. આ બધુ થતા દુર્યોધન પાંડવોની પ્રગતિ જોઈ શકતો નથી. અને કપટદ્યૂતની જાળ, દ્રૌપદી વસ્ત્રાહરણ વગેરેને અંતે ધૃતરાષ્ટ્ર વરદાન દ્વારા પાંડવોને બધુ પરત કરે છે. તો વાત પછી ફરી દ્યૂત રમાય છે અને હારી જતા પાંડવો શરત અનુસાર બાર વર્ષના વનવાસ અને એક વર્ષના ગુપ્તવાસ માટે રાજ્ય છોડી જાય છે. અહીં સભાપર્વ સમાપ્ત થાય છે.

* ભીષ્મપર્વ :-

આ પર્વમાં યુદ્ધના નીતિનિયમો જાહેર કરાયા છે. દિવસે જ લડવું રાત્રે પ્રેમપૂર્વક મળવું, યુદ્ધની બહાર નીકળી ગયો હોય તેની સાથે યુદ્ધ ન કરવું, રથ સાથે રથ હાથી સાથે હાથી ઘોડેસવાર સાથે ઘોડેસવાર અને પાયદળ સાથે પાયદળ જ લડે. કોઈને પણ લલકાર્યા વિના પ્રહાર ન કરવો તથા જે શસ્ત્રહીન કે કવચહીન હોય, તેને ન મારવા. ઉપરાંત સૂત, શસ્ત્ર પહોંચાડનાર વગેરે ઉપર પણ પ્રહાર કરવો નહિ.

→ ભીષ્મ પિતામહનો યુદ્ધમાં વ્યૂહ જોઈ જ્યારે યુધિષ્ઠિરને વિજય વિશે શંકા જાગે છે ત્યારે અર્જુન કહે છે કે મોટા ભાઈ.

૪) યુદ્ધમાં યુક્તિ વિજયની ચાવી છે. વળી, 'સત્યનો જ જય થાય છે, જૂઠનો નહિ, ઉપદેશ' નારદે કહેલું કે જ્યાં કૃષ્ણ છે, ત્યાં વિજય છે માટે આપણી જીત નિશ્ચિત છે.

* દ્રોણપર્વ :-
અનેક યોદ્ધાઓની લડાઈ અહીં વર્ણવાઈ છે. મુખ્ય ભગદત્તનો સંહાર તથા અભિમન્યુનો વધ એ બેને વિસ્તારપૂર્વક આખ્યાનો કહેવાયાં છે. અર્જુન એ વખતે હાજર ન હતો તેથી જ્યારે તેણે પુત્રના વધની વાત જાણી ત્યારે, મારનાર જયદ્રથનો સૂર્યાસ્ત પહેલા વધ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી, એમ ન થાય તો પોતે બળી મરશે એમ જાહેર કર્યું. આથી કૌરવોએ જયદ્રથની આસપાસ કિલ્લેબંધી કરી દીધી. પણ શ્રીકૃષ્ણે યુક્તિથી સૂર્યાસ્ત જેવો ભાસ ઉત્પન્ન કરી આ કિલ્લેબંધી ઢીલી કરવાની ફરજ પાડી દીધી. અર્જુને જયદ્રથને મારી નાંખ્યા. છતાં અંતે શ્રીકૃષ્ણે એનો યશ યુધિષ્ઠિરની સરળતા, ધાર્મિકતા અને ઉગ્ર તપશ્ચર્યાને જ આપ્યો.

* કર્ણપર્વ :-
કર્ણ પૂરી તાકાતથી લડે છે હવે એના હાથમાં સૈન્યની વ્યવસ્થા છે. એક સમય તો અર્જુન અને યુધિષ્ઠિર વચ્ચે કર્ણ મરતો નથી તે વાત ઉપર ઉગ્ર બોલાચાલી થાય છે. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ એમની વચ્ચે કૂદી પડે

ભીમ સમજાવે છે. આ પર્વમાં જ દુઃશાસનને મારી ભીમ તેનું લોહી પીએ છે. અશ્વત્થામાં દુર્યોધનને સંધિ કરી લેવાનું કહે છે પણ દુર્યોધન માનતો નથી અને કર્ણ - અર્જુન વચ્ચે યુદ્ધ થતાં છેવટે કર્ણ પરાજય પામી મૃત્યુને ભેટે છે. અર્જુન જ્યારે બાણ છોડે છે ત્યારે કર્ણ પૃથ્વીમાં ખૂંપી ગયેલુ રથનું પૈડનું કાઢવામાં વ્યસ્ત હતો.

* શલ્યપર્વ:-

હવે શલ્ય સેનાપતિપદે આરૂઢ થાય છે પણ તે અને શલ્ય માર્યા જાય છે. દુર્યોધન એક સરોવરમાં પ્રવેશી કરી જાય છે અને છેવટે પાંડવોમાંથી એક સાથે યુદ્ધ માટે સંમત થઈ બહાર નીકળે છે, ભીમ અને દુર્યોધનનું વિખ્યાત ગદાયુદ્ધ ચાલે છે, જેમાં ભીમ દુર્યોધનની જાંઘ પર ગદા મારી તેને તોડી નાખે છે. અહીં અશ્વત્થામા તેને આપે છે, ને તે સેનાપતિ થઈ વેરનો બદલો લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરે છે.

* સૌપ્તિકપર્વ :-

આ પર્વમાં કપટપૂર્વક પાંડવોને મારવાની યોજના થાય છે. પણ અંધારામાં અશ્વત્થામા દ્રૌપદીના પાંચ પુત્રોને પાંડવો સમજી મારી નાખે છે, જેથી એની શોધ શરૂ થાય છે અને છેવટે તે મળે છે ત્યારે દ્રૌપદી એને અભયદાન આપે છે. એમના માથાની મણિ કાઢી લેવાય છે.

* સ્વર્ગારોહણ પર્વ:-

સ્વર્ગમાં યુધિષ્ઠિરને નારદ મળે છે. નરકનું દર્શન કરે છે અને પછી યુધિષ્ઠિર શરીર ત્યાગી દિવ્ય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરે છે જે જ્યાં તેઓ શ્રીકૃષ્ણ, ભીષ્મ વગેરેને મૂળ સ્વરૂપે જુએ છે. મહાભારતના મહાકાવ્યની કથાની સમાપ્તિ થાય છે.

2023-24
B.A sem-1

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department ____________

ASSIGNMENT

Year : 20 - 20

B.A./M.A. Sem : 1

NAME Mevada Manav b

Class F Roll No. 905 Mob. 8799235190

Paper No. 101 A Subject Sanskrit

Name of the Topic [illegible] નાટકનું [illegible] આધારે ઉદયનનું પાત્રાલેખન કરો

Grade A
Date 8/11/2023

Signature of the Professor

પ્રશ્ન: 2. ત્રિવેન્દ્રમ નાટકો નું ગ્રંથકર્તૃત્વ ચર્ચો.

જવાબ: ઈ.સ. ૧૯૧૨ સુધી ભાસનાં નાટકો વિષે કંઈ જ જાણવા ન હતા. ઈ.સ.ની ચોથી સદી સુધીના ગ્રંથોમાં લખાયેલી જુદી જુદી કૃતિઓમાં ભાસના ઉલ્લેખો સિવાય કે ઈ.સ. ૧૯૧૨ સુધી ભાસ વિષેની ખાસ માહિતી નામમાત્ર જ હતી.

ઈ.સ. ૧૯૧૨ માં ત્રિવેન્દ્રમ સંસ્કૃત ગ્રંથાવલીના સંપાદક શ્રી ગણપતિશાસ્ત્રીને તાડપત્ર પર લખેલાં કેટલાંક નાટકોની મળેલ હસ્તપ્રતમાં નાટકો ભાસનાં હોવાનું માનીને ગણપતિ શાસ્ત્રીએ આ તેર નાટકોને ભાસનાં નાટકો તરીકે ત્રિવેન્દ્રમ ગ્રંથમાળામાં એક પછી એક પ્રસિદ્ધ કર્યાં.

ત્રિવેન્દ્રમ ગ્રંથમાળામાંથી બહાર પડેલાં આ નાટકોને 'ત્રિવેન્દ્રમ નાટકો' પણ કહેવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત ઈ.સ. ૧૯૪૧ માં સૌરાષ્ટ્રમાં ગોંડલના રાજવૈદ્ય શ્રી જીવરામ કાલિદાસ શાસ્ત્રીએ યજ્ઞફલમ્ નામનું એક નાટક ભાસના નાટક તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યું. આ નાટકનું ગ્રંથકર્તૃત્વ વિવાદાસ્પદ રહ્યું છે. ઈ.સ. ૧૯૦૯ માં ત્રિવેન્દ્રમના વિદ્વાન મહામહોપાધ્યાય ગણપતિ શાસ્ત્રીને લગભગ ૩૦૦ વર્ષ જૂની તાડપત્રી માં મલયાલમ લિપિમાં લખાયેલી स्वप्नवासवदत्त, प्रतिज्ञा यौगन्धरायण, पञ्चरात्र, चारुदत्त, दूतघटोत्कच, अविमारक, बालचरित, मध्यमव्यायोग, कर्णभार, दूतवाक्य અને उरुभङ्ग ની હસ્તપ્રત મળી આવી. આ પ્રાચીન પ્રકારનાં નાટકોની શોધથી પ્રોત્સાહિત થઈને તેમણે બીજાં પણ નાટકો મળે તો મેળવવા માટે ફરીથી એક વાર જુદા જુદા પ્રદેશોમાં પ્રયાસ કર્યો. તે વખતે તેમને કૈલાસપુરના ગોવિંદ પિશારોટી પાસેથી अभिषेकनाटक તથા प्रतिमानाटक ની હસ્તપ્રતી મળી. હસ્તપ્રતોમાં મળી આવેલાં આ નાટકોમાં चारुदत्त नाटक અપૂર્ણ હતું. આમ બધા નાટકોમાં કોઈ પણ જગ્યાએ તેમના કર્તાનું નામ જોવા મળતું નથી. આમ છતાં આમાંનું स्वप्नवासवदत्तम् નામનું નાટક ભાસે જ લખેલું છે એ તો પ્રસિદ્ધ છે.

→

ઇ.સ. ૧૯૧૨ માં શ્રી ગણપતિશાસ્ત્રીએ તેર નાટકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં અને તે નાટકોનાં અંતરંગ તેમ જ બહિરંગ પરીક્ષણ ઉપર થી દલીલો આપીને સિદ્ધ કર્યું કે એ બધાં નાટકો ના કર્તા એક જ છે અને તે બીજો કોઈ નહિ, પણ પ્રસિદ્ધ નાટ્યકાર ભાસ જ છે. ભાસનાં આ નવાં મળી આવેલાં નાટકો જોતાં જ સંસ્કૃત સાહિત્યરસિકો માં પ્રથમ તો આનંદનું મોજું ફરી વળ્યું અને સહુએ ઉત્સાહભેર એ નાટકોનો આદર કર્યો. પરંતુ બે એક વર્ષ બાદ કેટલાક વિદ્વાનોને આ નાટકોના ગ્રંથકર્તૃત્વની સમાનતા વિશે શંકા ઉત્પન્ન થઈ. તેમને શ્રી ગણપતિશાસ્ત્રીની આ નાટકોનાં ભાસના કર્તૃત્વ અંગેની તથા સમાનકર્તૃત્વ અંગેની દલીલો વાજબી લાગી નહિ. તેથી તેમણે આ નાટકોના કર્તૃત્વ વિષે વિરોધી સૂર ઉઠાવ્યો. તરત જ આ ગ્રંથકર્તૃત્વના મુદ્દા ઉપર સામસામે અનેક દલીલો થઈ અને જુદા જુદા પક્ષો પડી ગયા. અંદર આવા ત્રણ પક્ષો છે અનુકૂલ પક્ષ, પ્રતિકૂલ પક્ષ અને તટસ્થ પક્ષ.

(અ) અનુકૂલ પક્ષ:

આ પક્ષના વિદ્વાનો માને છે કે શ્રી ગણપતિશાસ્ત્રીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં બધાં જ ત્રિવેન્દ્રમ નાટકોના કર્તા એક જ છે અને તે ભાસ છે. આ મતના પુરસ્કર્તાઓમાં શ્રી ગણપતિશાસ્ત્રી ઉપરાંત યાકોબી, જોલી, કીથ, વગેરે પંડિતો છે. આ પક્ષના અનુયાયીઓની દલીલો મુખ્યત્વે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) કાલિદાસ, બાણ, વાક્પતિરાજ, રાજશેખર, આદિ લેખકોએ ભાસનાં નાટકોની જે વિશેષતાઓ સમજી છે તે બધી આ નાટકોમાં દેખાય છે.

(૨) આ બધાં નાટકોમાં કેટલુંક સ્વરૂપસામ્ય છે. પછીનાં સંસ્કૃત નાટકોની જેમ આ નાટકોનો આરંભ નાન્દીથી થતો નથી. શરૂઆતમાં જ नान्द्यन्ते ततः प्रविशति सूत्रधारः એવું રંગસૂચન આવે છે અને પછી સૂત્રધાર આવીને એક મંગલશ્લોક બોલે છે, જેમાં શ્લોકોમાં બધાં જ લક્ષણો હોય છે.

(૩) ઘણાંખરાં નાટકોના મંગલશ્લોકમાં મુદ્રાલંકાર દ્વારા નાટકમાં મુખ્ય મુખ્ય પાત્રોનો નામનિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

(૪) ઘણાંખરાં નાટકોમાં પ્રસ્તાવના ની બદલે સ્થાપના નામ પ્રયોજાયેલું જોવા મળે છે.

(૫) ઘણાં નાટકોની પ્રસ્તાવના બહુ જ ટૂંકી હોય છે. મંગલશ્લોક બોલ્યા પછી સૂત્રધાર કહે છે: एवम् आर्यमिश्रान् विज्ञापयामि । अये किं नु खलु मयि विज्ञापन व्यग्रे शब्द इव श्रूयते । अङ्ग पश्यामि । ઘણાં નાટકોની પ્રસ્તાવનામાં લગભગ આવા જ શબ્દો હોય છે.

(૬) ભાસનાં લગભગ બધાં જ નાટકોના ભરતવાક્યમાં, મહીમેકાતપત્રાઙ્કાં રાજસિંહ: પ્રશાસ્તુ ન: એ અથવા શબ્દફેર આવું જ વાક્ય આવતું હોય છે.

ઉપર જણાવેલા સ્વરૂપસામ્ય ઉપરાંત ભાસનાં બધાં નાટકોની ભાષા, શૈલી, દૃશ્યરચના, શબ્દપ્રયોગોની વિશિષ્ટતા, કેટલીક કલ્પનાઓની પુનરુક્તિ, પાત્રવિધાન, વ્યાકરણની બાબતમાં પાણિનિના નિયમોનો ભંગ તથા મૃત્યુ, યુદ્ધ, વગેરે દૃશ્યો લાવવામાં ભરતના નિયમોનો ભંગ વગેરે ઉપરથી આ બધાં નાટકો એક જ કર્તાનાં હશે એમ માનવું જોઈએ. આમાંનું એક નાટક સ્વપ્નવાસવદત્તમ્ ભાસનું નાટક હોવાનું તો પ્રસિદ્ધ છે. એથી બધાં જ નાટકો ભાસે રચેલાં છે એ સિદ્ધ થાય છે.

(આ) પ્રતિકૂળ પક્ષ:

ઉપરના મતની સામે પ્રતિકૂળ પક્ષના અનુયાયી એ માને છે કે ત્રિવેન્દ્રમ નાટકો ભાસનાં નથી. તેમની મુખ્ય દલીલો નીચે પ્રમાણે છે:

(૧) બીજાં સંસ્કૃત નાટકોની જેમ આ બધાં નાટકોમાં કોઈ જગ્યાએ નાટ્યકાર કે નાટકનો નામોલ્લેખ નથી, એ જ બતાવે છે કે આ નાટકો કોઈ એક ચોક્કસ કર્તાનાં નથી. →

(2) આ નાટકોમાં રહેલી કેટલીક સ્વરૂપગત સમાન વિશેષતાઓ નોંધવામાં આવી છે, પણ આવી વિશેષતાઓ દક્ષિણભારતનાં મલયાલમ નાટકોમાં જોવા મળે જ છે. તે ઉપરાંત, મહેન્દ્રવિક્રમના 'મત્તવિલાસ' જેવાં પ્રહસનોમાં પણ આવી વિશેષતાઓ જોવા મળે છે. ભરતના નાટ્યશાસ્ત્રના નિયમોનું ઉલ્લંઘન પણ અન્ય નાટકોમાં જોવા મળે છે.

(3) પ્રાચીન સાહિત્યમીમાંસકોએ પોતપોતાના ગ્રંથોમાં જે શ્લોકોને ભાસ કવિના શ્લોકો તરીકે ઉદ્ધૃત કર્યા છે તેમાંના શ્લોકો ત્રિવેન્દ્રમ્ નાટકોમાં પ્રાપ્ત થતાં નથી. દા.ત. રામચંદ્ર અને ગુણચંદ્રે તેમના નાટ્યદર્પણમાં ભાસના સ્વપ્નવાસવદત્તના શ્લોક તરીકે ઉતારેલો એક શ્લોક આપણી પાસે આવેલ સ્વપ્નવાસવદત્તમાં નથી. તે જ પ્રમાણે અભિનવગુપ્તે ધ્વન્યાલોકની ટીકામાં જે આર્યાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે આર્યા પણ આપણી પાસેના સ્વપ્નવાસવદત્તમાં નથી.

(4) કેરળના 'ચાક્યાર' નટોની મંડળી પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત નાટ્યકારોનાં નાટકોમાંથી અમુક દૃશ્ય ઉપાડી લઈને તેના ઉપરથી પોતાની ભજવણી અને પ્રણાલિકાને અનુકૂળ રંગાવૃત્તિઓ તૈયાર કરતી. એમ લાગે છે કે, ત્રિવેન્દ્રમ નાટકો પણ આવી રંગાવૃત્તિઓ જ છે. ખાસ કરીને રામાયણ-મહાભારત નાટકો કેરળની ઉપર્યુક્ત પરીત મુજબનાં જ છે. હાલ આપણને ઉપલબ્ધ સ્વપ્નવાસવદત્તના બીજા-ત્રીજા અંકો અતિ સંક્ષિપ્ત છે, તેથી એ નાટક પણ મૂળ સ્વપ્નવાસવદત્તની રંગાવૃત્તિ હોવા સંભવ છે.

આમ, આ પક્ષ માને છે કે ત્રિવેન્દ્રમ નાટકો ભાસરચિત નથી. આ મતના પુરસ્કર્તાઓમાં પં. રામાવતાર શર્મા, મહામહોપાધ્યાય કાણે, ડૉ. બર્નેટ, ડૉ. કુન્હન રાજા, સિલ્વાં લેવી, વગેરે છે.

(3) તટસ્થ પક્ષ:

આ પક્ષના અનુયાયીઓ ઉપરના બન્ને પક્ષોમાંથી કોઈ પણ પક્ષને સ્વીકારવાનું જોખમ ખેડવા તૈયાર નથી તેમના મત પ્રમાણે, સંસ્કૃત સાહિત્યની કૃતિઓની ઐતિહાસિક નિશ્ચિતતા બતાવવા માટે કોઈ પણ ચોક્કસ સાહિત્યની કૃતિઓની પ્રમાણ ઉપલબ્ધ નથી એટલે કેવળ અનુમાનો ઉપર ચાલવું પડે. અનુમાનો ઉપરથી તારવેલા નિર્ણય ઉપર ધ્વનિનો આધાર રાખી શકાય નહિ.

ઉપરના ત્રણેય પક્ષની દલીલો ધ્યાનમાં લઈએ તો પણ ત્રિવેન્દ્રમ્ નાટકો એક જ કર્તાની કૃતિઓ હશે તેવું અનુમાન તારવવા માટે આપણી પાસે વિશેષ કારણો છે. કેવળ બહારની લાક્ષણિકતાઓના આધારે જ નાટકોના ગ્રંથકર્તૃત્વનો પ્રશ્ન નક્કી કરવાનો હોય તો કદાચ તેનો વિરોધ થઈ શકે, કારણ કે એક કર્તાની લાક્ષણિકતાઓનું અનુમાન કરીને પણ બીજો કર્તા પોતાની કૃતિમાં તે લાક્ષણિકતાઓ લાવી શકે. પરંતુ કૃતિઓની આંતરિક વિશેષતાઓમાં સમાનતા નજરે પડે તો તે કૃતિઓ એક જ ગ્રંથકર્તાએ રચેલી છે. એમ વધારે દૃઢતાથી કહી શકાય.

ત્રિવેન્દ્રમ્ નાટકોમાં વસ્તુ, દૃશ્યવિધાન, ભાષાશૈલી, મનોવૈજ્ઞાનિક અભિગમ, માનવની આત્યંતિક સુજનતામાં વિશ્વાસ, વગેરે કેટલીક એવી આંતરિક સ્વભાવગત સમાનતાઓ નજરે પડે છે કે તે બાબતોમાં એક લેખકનું અનુકરણ બીજો મોટા ગજાનો લેખક પણ ન કરી શકે, કોઈ નરમકડો તો હરગીજ નહિ

આ આંતરિક સૂક્ષ્મ પ્રકારના સામ્યને જોતાં આ નાટકોનું સમાનકર્તૃત્વ નક્કી થઈ શકે તેમ છે. અલબત્ત, આ નાટકો મૂળ કૃતિઓની ટૂંકાવેલી રંગાવૃત્તિઓ હોઈ શકે. પણ તેથી તેના કર્તૃત્વનો નિર્ણય કરવામાં કશો ફરક પડતો નથી. પ્રાચીન શ્લોકસંગ્રહોમાં ભાસના શ્લોકો તરીકે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવેલા શ્લોકો આ નાટકોમાં દેખાતા નથી તેનું કારણ કદાચ આમાંનાં કેટલાંક નાટકો મૂળની રંગાવૃત્તિ માટેનો સંક્ષેપ હોવા સંભવ છે તે પણ હોઈ શકે. કેટલીક બાબતોમાં હસ્તપ્રતના લહિયાઓની શરતચૂકથી આ નાટકોમાંના કેટલાંક ભાગો છૂટી ગયા હોય એવો પણ સંભવ છે

⟶

આમ, ૨૫૦૦-૨૬૦૦ વર્ષના લાંબા સમયપટમાં ભાસ ક્યારે જન્મ્યો હશે તે વિશે જુદા જુદા મતો ઉત્પન્ન થાય છે આમ, આ નાટકો મૂળ નાટ્યકૃતિઓ જ હોય કે તેની રંગાવૃત્તિઓ હોય પરંતુ તેમનું ગ્રંથકર્તૃત્વ એક જ વ્યક્તિનું હશે તેમ માનવું બરાબર લાગે છે. આ વ્યક્તિ સ્વપ્નવાસવદત્તમ્ ના પ્રખ્યાત લેખક ભાસ જ હશે તેમ માનવામાં પણ વાંધો નથી.

પ્રશ્ન:૨ ઉદયનનું પાત્રાલેખન કરો.

ઉત્તર:

ધીરલલિત

વત્સરાજ ઉદયન સ્વપ્નવાસવદત્તા નાટકનો નેતા છે. તે પ્રખ્યાત કુરુવંશમાં જન્મ્યો છે. સ્વરૂપ, કલાપ્રીતિ, રસિકતા અને યૌવનને લીધે તે માત્ર તેની પ્રજાનું જ નહિ, પણ અન્ય દેશોના રાજવીઓનું પણ આદરસ્થાન બન્યો હતો. આ ગુણોને લીધે જ મહાસેન તેને પોતાની પુત્રી વાસવદત્તા આપવા ઇચ્છતો હતો અને તેને જ લીધે મગધરાજ દર્શકે પણ તેને પોતાની બહેન પરણાવી હતી.

સાચો પ્રેમી:

આ નાટકમાં ઉદયન મુખ્યત્વે પ્રણયી તરીકે આલેખાયો છે. વાસવદત્તા પ્રત્યે તેને અનહદ અને એકનિષ્ઠ પ્રેમ હતો. વાસવદત્તા પ્રત્યેની તેની આસક્તિને લીધે જ તેણે પોતાનું રાજ્ય ખોયું હતું. આમ છતાં આ નાટકની ક્રિયા દરમિયાન દેખાય છે કે, તે માત્ર વિષયી ન હતો. વાસવદત્તા પ્રત્યેનો પ્રેમ સાચો હતો. તેણે સાંભળ્યું હતું કે વાસવદત્તા મૃત્યુ પામી છે. તેનાં લગ્ન પણ પદ્માવતી સાથે થયાં, આમ છતાં તેના અંતરમાં તો વાસવદત્તા જીવંત જ હતી. પ્રમદવનના દ્રશ્યમાં તે વિદૂષક પાસે બોલી ઊઠે છે કે સર્વમેતત્કથયિષ્યે દેવ્યૈ વાસવદત્તાયૈ। આ વાક્યમાં જણાય છે કે તે અંતર મનમાં વાસવદત્તાના મૃત્યુને સ્વીકારતો નથી. પદ્માવતી સાથેના લગ્ન પછી પણ તે વાસવદત્તાના મૃત્યુને સ્વીકારવા તૈયાર નથી. તે તેને ભૂલી શકતો નથી. ઉલટું તે તેને વધારે ને વધારે યાદ કરે છે અને સ્વપ્નમાં પણ તેને જ જુએ છે અને તેની સાથે વાત કરે છે. વાસવદત્તા મૃત્યુ પામી તે સાંભળતાં તે જે કરુણ વિલાપ કરે છે તે જોતાં બ્રહ્મચારીએ યોગ્ય રીતે કહ્યું છે કે, नैवेदानीं तादृशाश्चक्रवाकाः।

સઘન લાગણીપૂર્ણ પ્રેમ:

વાસવદત્તાના વિરહ પછી તેનો પ્રેમ ઓછો થતો નથી. સ્થળ અને કાળનું અંતર હોવા છતાં તેના પ્રેમની લાગણી એવી ને એવી જ રહે છે. ઉલટું વિરહની વેદનામાં તેનો પ્રેમ સ્ફુટ અને વ્યાપક બન્યો છે. બીજા અંકમાં મધુકર અને મધુકરીના ઝૂમખામાં પણ તે વિક્ષેપ પાડવા ઈચ્છતો નથી. વાસવદત્તા માટે તેની અખંડ પ્રીતિ અને કે અને તેની સહાનુભૂતિનું ફલક વિસ્તાર પામ્યું છે.

પુનર્લગ્ન માટે નિર્ણય:

વાસવદત્તા મૃત્યુ પામી છે એથી પદ્માવતીની સાથે ફરીથી તેનું લગ્ન થાય છે એ બાબતમાં પણ તે દોષપાત્ર નથી એમ ભાસે આ નાટકના બીજા અંકમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે. પદ્માવતીની ધાત્રીએ ખુલાસો આપ્યો છે કે,

आगमप्रधानानि सुलभपर्यवस्थानानि महापुरुषहृदयानि भवन्ति ।

વાસવદત્તાએ આ ખુલાસાને સ્વીકાર્યો પણ છે અને જ્યારે તેણે જાણ્યું કે રાજા પોતાની જાતે પદ્માવતીને વરવા આવ્યા ન હતા પણ દર્શકે તેને પદ્માવતીનો હાથ સોંપ્યો હતો ત્યારે તેના મનમાં પણ રાજા દોષિત લાગતો નથી ઉદયને પોતે દરખાસ્ત કરી નથી, દર્શકની દરખાસ્ત સ્વીકારી છે ડૉ. વાર્નરની ઉદયનના પાત્ર વિષેની ટીકા ભાસના ઉદયનને લાગુ પડતી નથી 'પત્ની મૃત્યુ પામી છે એમ સમજી તેનો વિરહ સહન કરવામાં અને તેની પાછળ વિલાપ કરવામાં ઉદયનને ઉત્તરરામચરિતના રામના પાત્ર સાથે સરખાવવામાં આવે છે, પરંતુ ઉદયને તો બીજીવાર લગ્ન કર્યાં, જ્યારે રામે નહિ' એમ કહીને બન્નેનો વિરોધ પણ બતાવવામાં આવે છે. એ ટીકા અયોગ્ય છે. ઉદયનને બીજીવાર લગ્ન કરવાનું કારણ તેની વિષયલોલુપતા નથી એ સ્પષ્ટ છે. વળી બીજી પત્ની મળી ગયા પછી તો ઉદયન વાસવદત્તાને ભૂલી શક્યો જ નથી. પણ વધારે યાદ કરે છે. એ તો તેના પ્રેમની માટે ગૌરવની વાત છે.

પદ્માવતી પ્રત્યે દાક્ષિણ્ય :

રાજા ઉદયન પદ્માવતી સાથે લગ્ન કર્યા પછી તેની સારી કાળજી રાખે છે. પદ્માવતી પ્રત્યે તેને પ્રેમ નહોતો જ એમ કહેવું પણ બરાબર નથી તે પોતે કહે છે તેમ પદ્માવતીને ઉદ્દેશીને તો કામદેવે તેને છઠ્ઠું બાણ માર્યું હતું. પદ્માવતીના સ્ત્રીસ્વભાવની કોમળતાને આઘાત ન પહોંચે એ રીતે તે તેની સાથે વર્તે છે અને પદ્માવતી પ્રત્યે આ રીતે દાક્ષિણ્ય બતાવે છે આમ, રાજાના જીવનમાં પદ્માવતી આવ્યા પછી એમ તે વાસવદત્તાને ભૂલ્યો નથી, તેમ પદ્માવતીને પણ તેણે અન્યાય કર્યો નથી એ છેલ્લા અંકમાં દેખાય છે તેમ તેને ગૃહિણીનું આદરપાત્ર સ્થાન આપ્યું હતું.

શૂર, સાહસી અને માનપ્રેમી :

સાચો પ્રણયી હોવા છતાં આ રાજા સાહસપ્રિય અને શૂરવીર હતો. આરુણિ ઉપર હલ્લો કરવાનો અવસર આવે છે ત્યારે પરાક્રમપૂર્ણ શબ્દો બોલીને તેનો નાશ કરવા તે ધસી જાય છે. માનવો પ્રત્યે તેને આદર હતો. તેનામાં ગુણોની કદરદાની હતી. ચોથા અંકમાં તે કહે છે કે : 'सत्कारो हि नाम सत्कारेण प्रतीष्टः प्रीतिमुत्पादयति ।' વળી તે જ બોલે છે કે : "ગુણોની સૂઝ બધાને હોતી નથી.' યૌગન્ધરાયણની તે ખુલ્લા દિલથી પ્રશંસા કરે છે, પદ્માવતીના ગુણોને ઓળખી શકે છે, મહાસેન - અંગારવતીની પ્રીતિને આદરથી સન્માને છે અને વડીલોની નાખુશીથી બીએ છે. મૃગયા અને વીણાવાદન તેના પ્રિય શોખ હતા.

વ્યવહારુ ચાતુર્ય :

ઉદયનનું વ્યવહારચાતુર્ય પણ ઓછું નથી. જ્યારે બ્રાહ્મણવેશે યૌગન્ધરાયણ પોતાની બહેનને પાછી લેવા આવ્યો હોય છે ત્યારે →

ઉદયન સાક્ષી તરીકે પંચને નીમે છે. પ્રેમ કેમ કરાય એટલું જ નહિ પણ પ્રેમ કેમ ટકી રહે તેની તેને ખબર હતી એટલે જ પદ્માવતીને છેલ્લા અંકમાં મહાસેનના માણસો આવે છે ત્યારે હાજર રાખે છે. ઉદયનનું સમગ્ર વ્યક્તિત્વ વ્યાપક અર્થમાં પ્રેમના રસથી ભરેલું છે. આ ઉપરાંત, 'શય્યા નાવનતા તથાસ્તૃતસમા ૦ શ્લોકમાં તેણે વર્ણવેલા મુદ્દાઓ ઉપરથી 'પદ્માવતી સમુદ્રગૃહમાં આવી નથી' એમ નક્કી કરવામાં તેની અનુમાનશક્તિ, તથા સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ-શક્તિ દેખાય છે

ઉપસંહાર :

પ્રાચીન કાળમાં ઘણાં જ લોકપ્રિય થઈ પડેલા આ પાત્ર માટે શ્રી સાસ્વરે લખ્યું છે કે, "In Udayana, Bhasa has created a delightful character."

Accredited "B+" Grade by NAAC

G. D. Modi College of Arts

G. D. Modi Vidyasankul
Opp. S.T. Workshop, Highway, Palanpur - 385001. Ph.: 253784

Department Sanskrit

ASSIGNMENT

Year : 2023 - 2023

B.A./M.A. Sem : 5

NAME chauhan sureshbhai rameshbhai

Class — Roll No. 2051 Mob. 9316561602

Paper No. C.C 508 Subject Sanskrit

Name of the Topic ચુડસ્વળી

Grade B+

Date 6/10/23

Signature of the Professor

1) વ્યૂહરચના સમજાવો

-> મનુએ શત્રુના દેશ ઉપર ચઢાઈ કરવાની પદ્ધતિના માર્ગ નિર્દેશ કર્યો છે. તે અંગેના ઉપાયો માર્ગ જણાવ્યા છે. રાજાએ પોતાના સૈન્યબળ પ્રમાણે શુભ માર્ગશીર્ષ માસમાં અથવા ફાગણ માસમાં અથવા ચૈત્ર માસમાં શત્રુ ઉપર ચઢાઈ કરવી આ સિવાય જો પોતાનો વિજય ચોક્કસ જણાતો હોય અને શત્રુનું સંકટ ઉભું થયું હોય તો માર્ગ તેના પર ચઢાઈ કરી શકાય.

શત્રુ ઉપર ચઢાઈ કરતાં પહેલાં રાજાએ કેટલીક પૂર્વતૈયારીઓ કરી લેવી આવશ્યક માનવામાં આવે છે. પોતાના મુજરૂપ રાજધાનીમાં વ્યવસ્થા કરીને યુદ્ધયાત્રા માટેના સર્વ સાધનો વિધિપૂર્વક ગોઠવીને શત્રુના સ્થાન સર્વ સાધનો લોકોને વશ કરી પોતાના ગુપ્ત દૂતો બરાબર ગોઠવીને માર્ગ મતના - જંગલ આનૂપ માર્ગોને બરાબર સાફ કરી તેમજ ૬ પ્રકારના પોતાના સૈન્યને બરાબર સજ્જ કરીને સંગ્રામની વિધિ રાજાએ ધીમે - ધીમે તરફ કૂચ જોઈએ. પ્રમાણે શત્રુના નગર

શત્રુ ઉપર ચઢાઈ, માટેના વિવિધ પ્રકારના વ્યૂહો મનુએ દર્શાવ્યા છે. 1) દંડવ્યૂહ 2) શકટવ્યૂહ, 3) વરાહવ્યૂહ 4) મકર વ્યૂહ 5) સુચીવ્યૂહ 6) ગરુડવ્યૂહ 7) પદ્મ વ્યૂહ 8) વજ્રવ્યૂહ.

1) દંડવ્યૂહ : આજુબાજુ હાથીઓ તેની સમીપ ઘોડા પછી પગપાળા સૈનિકો આમ રચના કરીને દંડની જેમ લાંબો

બરાબર ગોઠવેલ દંડવ્યૂહ કહેવાય છે. જે રાજાને બધી બાજુની ભય હોય તો આનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૨. શકટવ્યૂહ :

આગળથી સાંકડા જેવો આકાર પાછળથી પહોળા જેવા ગાડા જેવા શકટ વ્યૂહ કહેવાય છે. સૈન્યના પાછળના ભાગમાંથી જો ભય હોય તો આની રચના કરવી જોઈએ

૩) વરાહ વ્યૂહ :

મુખ અને પાછળનો ભાગ સાંકડા હોય પરંતુ મધ્યમાં પહોળો હોય તો વરાહવ્યૂહ કહેવાય છે.

૪) મકરવ્યૂહ :

વરાહ વ્યૂહથી વિપરીત મકર વ્યૂહ છે. મુખ અને પાછળનો ભાગ મોટો પરંતુ અડધો હોય જે આગળ અને પાછળથી ભય હોય તો આનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ

૫) સૂચિવ્યૂહ :

કીડીની પંક્તિની જેમ આગળથી પાછળ સુધી હોય તેને સૂચિવ્યૂહ કહે છે જ્યાં જ્યાનું હોય ત્યાં શાયદ જેને પરાક્રમી પાછળમાં મોખરે હોય છે. આ વ્યૂહ છે જે શત્રુની આગળની ભય તો આ વ્યૂહ વપરાય છે

6. ગરુડ વ્યુહ :

ચક્રવ્યુહ કરતાં જે પરંતુ ભાગ વધારે પહોળા રાખવામાં આવે તો તે ગરુડવ્યુહ કહેવાય છે. જે શત્રુના બે બાજુ થી હોય તો એનો આદર્શ છે.

7. પદ્મવ્યુહ :

કમળ આકારના વ્યુહને પદ્મવ્યુહ કહે છે.

8. વ્રજવ્યુહ :

જ્યારે સૈન્ય ત્રણ બાજુથી વિભક્ત ગોઠવવામાં આવે ત્યારે તે વ્રજવ્યુહ કહેવાય છે. જે દિશાઓથી ભયની શંકા આવે તેજ દિશામાં સેનાનો વિસ્તાર કરવો. અને રાજાએ પોતે ટેકરા પહાડો પર, વ્યુહમાં રહેવુ જોઈએ બધી દિશાઓમાં સેનાપતિ અને સેનાપતિઓને ગોઠવી દેવા અને જે દિશાઓથી ભયની શંકા હોય તે દિશાને મુખ્ય દિશા કલ્પવી જોઈએ સ્થાનમાં અને યુદ્ધમાં કુશળ નિર્ભય આગ અથવા વિશાળ [illegible] પાણી સહિત આપીને આ બાજુએ ગોઠવામાં જે પોતાના સૈનિકો થયા હોય ને યુદ્ધ કરાવવું હોય તો તેમને વિભાગ્યા અને તેમને [illegible] તથા વ્રજવ્યુહ માં ગોઠવાય જોઈએ.

વિવિધ પ્રદેશોમાં સાધનો દ્વારા યુદ્ધ કરવું જોઈએ જે સપાટ જમીન હોય તો રથ અને ઘોડાઓથી લડવુ પાણીવાળા પ્રદેશમાં નાકો અને

હોંચી ખાંચી લડવું અડાઅડ આખાળા બાથામાં ભુજાથી લડવું અને જયાં કાંકરા અને પથરાળી જમીન પર તલવાર ઢાલ તથા ભાલા વગેરે હથિયારો થી લડવું જોઈએ

કુરુક્ષેત્ર મત્સ્ય પંચાલ, અને શુરસેન દેશોમાં જન્મેલા લાંબા અને ઊંચા માણસો ને સેનાની આગળ રાખવા સૈનાને પુરતાં ઊભી પાંખોઓને ઉત્સાહ આપવા તેમની બરાબર પરીક્ષા કરી, અને શત્રુઓ સાથે લડી શકતા હોય હતા તે યોદ્ધાઓની પછી એ ભાગવી.

શત્રુને ચારે બાજુથી ઘેરી લઈ પછી સર્વ એના દેશને જહાનનેહાનુ કર્યા અને એના ઘાસ, અનાજ, પાણી, તેમજ ઇંધણ સ્થળો જપ્ત કર્યા તેના જળાશયો ડહોળ્યાં અને ખાઈઓ તોડી નાખવા. તેના પર આભાઘાતો આક્રમણ કર્યા તુમુલ શબ્દ રણશિંગા વગેરે વગાડી તેને ત્રાસ આપવો.

શત્રુના ફુટેલી ફૂટ એવા માણસો ને ફોડવા અને તેમની પાસેથી શત્રુની પાકી માહિતી લેવી તે પછી શરદઋતુ વગેરેથી શુભ ફળવાળુ દૈવ અનુકૂળ હોય ત્યારે નિર્ણય થઈ ગયે ઇચ્છાનુસાર રામએ યુદ્ધ કર્યો.

રામએ સામ, દામ, ભેદનો એકી સાથે અથવા અલગ-અલગ ઉપયોગ કરી શત્રુઓને જીતવા પ્રયત્ન કર્યા પણ એકદમ પૂરથી જુસ્સા જીતવા પ્રયત્ન કર્યા નહીં.

IMPLEMENTATION SHEET 2023-24

Curricular, Co-Curricular and Extra – Curricular Activity

SR.	DATE	ACTIVITY	NO. OF STUDENTS	DEPT.
1	6/7/23	Essay Competition	14	G-20
2	11/7/23	guest lecture by Pro. Dalpatbhai Patel	64	Economics
3	19/7/23	visit to the library	100	Economics
4	21/7/23	celebrated the birth anniversary of poet Uma Sankar Joshi	87	Gujarati
5	27/7/23	patriotic song competition	85 students were present and 13 students participated	NSS
6	4/8/23	Cyber Security Awareness Lecture by Shree Shaileshbhai Luva	124	
7	7/8/23 to 12/8/ 23	Beauty parlour & Chocolate making	78	CWDC
8	8/8/23	Welcome ceremony (Guest- Dr. Ravi Chauhan)	All Students	
9	10/8/23	Plantation	35	NSS
10	10/8/23 to 21/8/23	Workshop on Sanskrit Sambhasan Class		Sanskrit Department
11	11/8/23	A lecture for GPSC Exam preparation for students by Liberty Career Academy Ahmedabad	70	
12	21/8/23 to 26/8/23	Workshop on Youth Cooperative Training Programme	70	Economics Department
13	21/8/23	Seminar on World Entrepreneur day	152	Dr. Mihirbhai Dr. Vijaybhai

series	Date	Activities	Topic	Name of Organizer/ speaker/guest	Place	No.of students of attented the programme
1	2/8/23	Cross country	Uni. Level inter college comp.	HNGU	Shankhesvar	Patani Suresh
2	3/8/23	Delivered a lecture	RBI Policies	Hemalben J. Patel	Law College, Palanpur	90
3	3/8/23	music programme	Gamatano karie gulal-poetic music	Dr. Rishikesh Raval	BCA Hall	-
4	4/8/23	Delivered a lecture	Solanki time of Gujarat	Dr. Dipakbhai M. Patel	Arts & comm.. college,Dhanera	35
5	4/8/23	Guest lecture	Cyber security awareness	Shree Shaileshbhai Luva	Room - 2	124
6	7/8/23	Radio lecture	International Millets Year-2023	Hemalben J. Patel	FM Radio Station-	-
7	7/8/23 to 12/8/ 23	Workshop	Beauty parlour & Chocolate making	Dr. Surekhaben Pro. Hemalben Dr. Jankiben	Room- 22	78
8	8/8/23	Welcome ceremony	B.A/M.A Sem-1	Guest- Dr. Ravi Chauhan	Open-air theater	All Students
9	10/8/23	Plantation		NSS	Ukaradi villege in Balaram	
10	10/8/23	Tree Plantation	Save environment	Vijaybhai Prajapati	Balaram &Chitrasani Forest	31
11	10/8/23	Rally and sloganeering	No More Plastic	Dr. Kalpanaben	Balaram Temple	30
12	10/8/23 to 21/8/23	Workshop	Sanskrit Sambhasan Class	Dr. Radhaben Dr.Surekhaben Dr. Jankiben	Room- 8	
13	11/8/23	As a Chief guest	Patriotic song competition	Dr. Rishikesh Raval	Vidhyamandir School	-
14	11/8/23	Table tennis	Inter college competition	HNGU	B.P.Bhrambhat Arts & commerce college, Unjha	Patel venil & Prajapati Disha

15	11/8/23	lecture	Plastic free India and Soil Protection	Dr.B.A Hadiyol	Room – 19	66
16	11/8/23	lecture	Panch Pran Pratigna ane Viro ne Vandan	Dr.S.GChauhan NSS	Room – 21	80
17	11/8/23	Free Training	A lecture for GPSC Exam preparation for students	Liberty Career Academy Ahmedabad	G.D.Modi College of Arts	70
18	14/8/23	Celebration of Sankalp Day	A lecture by Hitesh Patel	Dr. Rishikesh Raval	Room- 1	120
19	18/8/23	Radio lecture	Shree and Krishn	Dr. Radhaben	90.4 FM	-
20	21/8/23 to 26/8/23	Workshop	Youth Cooperative Training Programme	Economics department	Room - 4	70
21	21/8/23	Seminar	Entrepreneur day	Dr. Mihirbhai Dr. Vijaybhai	Room - 3	152
22	21/8/23	Radio lecture	Sahity and Samaj	Dr.Shohan Dave	90.4 FM	-
23	23/8/23	lecture	Literature and literacy	Dr. Mihirbhai	Modasa college	350
24	24/8/23	Radio lecture	Vir Narmad	Dr. Kalpanaben	90.4 FM	
25	24/8/23	Celebration & lecture	success of Chandrayan-3	Prof.Mukesh Raval	Open air theatre	
26	24/8/23	Celebration	Vir Narmad Janm Jayanti	Gujarati Department	Room- 3	76
27	25/8/23	Guest Lecture by Swami Madhavanand	Natural Treatment without drugs	Pro.Mukesh Raval Dr.Pratiksha Parmar	Room- 3	70
28	25/8/23	Attended meeting	Startup and innovation	Dr. Mihirbhai Dr. Dipakbhai	Dantivada Uni.	
29	26/8/23	Attended Book launch ceremony	Falling for the Light	Dr. Mihirbhai	Ahmedabad	

1	31/8/23 to 9/9/23	NCC C Certificate Camp	Various achievement	Karan S. Bhati	Dantivada	
2	1/9/23	Attended National Seminar	Paper presentation of "Kachcha na sangitkaro".	Dr. Dipakbhai Patel	Vadali	-
3	1/9/23	Published Article in "Kala vimarsh"	Guru Ganika	Dr. Rishikesh Raval	-	-
4	2/9/23	Trakking and Nature Camp.	-	Dr. Mihirbhai Dave & Humanist Youth Forum	Sebalpani	30
5	5/9/23	Teacher`s Day	Celebration	Dr. Sohanbhai Dave & Dr. Vijaybhai Prajapati	G.D.Modi College	48
6	6/9/23	Janmastami Mahotsav	celebration	Dr. Kalpanaben & Dr. Bharatibhen	Open-air theater	
7	10/9/23	A letter of honor was awarded		Dr. Kalpanaben		
8	12/9/23	Basketball comp.	Uni. Level inter college basketball comp.	Dr. Vipulbhai	HNGU, Patan	
9	13/9/23	Placement Fair	Job interview	Dr. Dipakbhai Patel	Library	26
10	13/9/23	Free Addiction Programme	Elocution Competition	Health Branch of Jilla Panchayat	Room - 2	111
11	13/9/23	Visit to Vidhansabha	Study tour	Dr. Vijaybhai Prajapati	Gandhinagar	58
12	14/9/23	Hindi Divas	celebration	Dr. Bharatiben Ravat	Room- 21	76
13	14/9/23	Sanskrit slok gaan Comp.	Sanskrit Literature	Department of Sanskrit	Room no -22	11 (participated) 59 (presented)

14	15/9/23	Sanskrit Geet Comp.	Sanskrit Leterature	Department of Sanskrit	Room no -22	16 (participated) 43 (presented)
15	15/9/23	Delivered a lecture	NEP: Indian Knowledge System and English	Dr. S.G. Chauhan	K.R.Ajana college Dhanera	
16	22/9/23	Field Visit to Banas Dairy		Department of Economics	Banas Dairy	60
17	23/9/23	Handball comp.	Uni. Level inter college Handball comp.	Dr. Vipulbhai	HNGU, Patan	
18	23/9/23	NCC	Millets awareness programme			15(participated) 76(presented)
19	24/9/23	NSS	NSS day celebration			
20	26/9/23	Workshop on phonetics				90
21	26/9/23	Climate change	Painting Competition	Dr. Kalpanaben & Dr. Bharatibhen		18
22	27/9/23	Mahendi Competition		Dr. Kalpanaben & Dr. Bharatibhen		18
23	26/9/23	Workshop on Phonetics	workshop	Department of English	BCA Hall	90
24	Every month 1st & 3rd sunday	Pustak- Parab		G.D Modi College of Arts	Shashivan (Jahanarabag) in Palanpur	
25	Sept.	PhD completed under Dr. Rishikeshbhai Raval		Dr. Rishikeshbhai Raval	HNGU	3

1	11/9/23 to 10/10/23	Orientation Programme (online)		5 faculty member	HRDC Ahmedabad	
2	2/10/23	Clean-up Campaign		NCC (Dr. Naileshbhai Patel)	Jahanara Bag	75 NCC cadets
3	4/10/23 & 5/10/23	Delivered a lecture in Orientation Programme (online)	Teaching, Learning and Evaluation	Dr. Rishikesh Raval	HRDC Ahmedabad	
4	Octo.2023	Published Article in "Lok gurgari"	મીર મુરાદ રચિત હનુમાન-ગરુડ સંવાદ	Dr. Rishikesh Raval	Lok gurgari (quarterly)	-
5	Octo.2023	Published Article in "Shabd shrushti"	નાટ્યકાર ચિનુ મોદીની વૈવિધ્ય સભર નાટ્યસૃષ્ટિ- એક અભ્યાસ	Dr. Rishikesh Raval	Shabd shrushti	-
6	20/10/23	Radio talk show	charano ane charanoni aai paramapara	Dr. Manaliben Gadhavi	Radio 90.4 FM Palanpur	
7	16/10/23 to 22/10/23	Short Term Course (online)	Labour Research: Case Study & Thematic Analysis	9 faculty member	Mahatma Gandhi Labour Institute, Ahmedabad	
8	20/10/23	International Conference on G 20	નિર્મલા પૂતુંલ કી કવિતા મે નારી અસ્મિતા	Dr. Bharatibhen	Arts and Commerce College, Akkalkuwa in Maharashtra	-
9	20/10/23	International Conference on G 20	આદિવાસી રામકથા મે લવ-કુશ કા પ્રસંગ .	Dr. Kalpanaben	Arts and Commerce College, Akkalkuwa in Maharashtra	
10	25/10/23	Navaratri Mahotsav	Navaratri celebration	Dr. Kalpanaben & Dr. Bharatibhen	Campus Ground	All UG and PG students
11	25/10/23 to	Participated in Webinar	Innovation Club	Dr. Dipakbhai Patel	Online Platform	3 Faculty

	28/10/23			Pro. Hemalben Patel Dr. Vijaybhai Prajapati		+ 26 students
12	26/10/23	Delivered a lecture	નાટ્ય લેખન સર્જન પ્રક્રિયા	Dr. Rishikesh Raval	Nutan Bharati Gath, ,Madana	100
13	27/10/23	Placement Cell	Career Oriented Seminar	Dr. Dipakbhai Patel & Dr. Kalpanaben	BCA Hall	43
14	28/10/23	Innovation Club	Telescope Skit Setting Training	Dr. Dipakbhai Patel Dr. Vijaybhai Prajapati	Library	25
15	28/10/23	CPR Training	Cardiopulmonary Resuscitation for emergency life-saving procedure	Dr. Manishbhai Raval Dr. Bharatibhen Ravat Dr. Naileshbhai Patel	NCC &NSS	65 students
16	29/10/23	National Conference	Research Area of Multidisciplinary Project Contemporary Era	Dr. Manaliben Gadhavi Dr. Vijaybhai Prajapati Dr. Jankiben Patel	Surendranagar University, Wadhwan	3 Faculty Member
17	30/10/23	Minor Research Project approved	Religious thoughts of charani literature	Dr. Manaliben Gadhavi	ICPR (Indian Council of Philosophical Research,Delhi)	

1	3/11/23	Voter Awareness Campaign programme		Dr. Kalpanaben Ganvit Dr. Bharatiben Ravat	Room - 2	
2	Nov. 2023	Paper Published	અરવિંદ : સમગ્ર જીવન યોગ	Dr. Manaliben Gadhavi	Gujarat University, Ahmedabad	
3	Every month 1st & 3rd sunday	Pustak- Parab		G.D Modi College of Arts	Shashivan (Jahanarabag) in Palanpur	
4	Nov. 2023	Paper Published	આંતરરાષ્ટ્રીય મિલેટ્સ વર્ષ- બનાસકાંઠા જિલ્લાના સંદર્ભમાં	Pro. Hemalben Patel	Arthsankalan	

1	4/12/23	FDP	Self Awareness and Management Capacity Building	Dr. Naileshbhai R. Patel	KCG, Ahmedabad	--
2	6/12/23	Online One day National Seminar	Mahatma Jotirao Phule, Dr Babasaheb Ambedkar`s contribution to India	Dr. Bharatiben Ravat & Dr. Kalpanaben Ganvit	Education college, Nandurbar	--
3	7/12/23	Certificate Distribution	Youth Cooperative Training Class	Department of Economics	Room- 4	55
4	9/12/23	panel discussion	Rashmi Bansal's book 'Khabhe Kothlo, Desh Moklo'	Humanist Youth Forum	BCA Hall	20 (participated) 65 (presented)
5	11-12 Dec. 2023	Youth Festival in HNGU	Mimicry and Poster making	Cultural Committee	HNGU, Patan	2 got awarded & 7 paticipated
6	15/12/23	One day Workshop	One day workshop on "Empowering Education with AI Tools"	Dr. Vijaybhai Prajapati Dr. Jankiben Patel Dr. Manaliben Gadhavi Dr. Pratikshaben Paramar	Government Arts and Science College, Harij	
7	16/12/23	Educational Tour	Visit to Banas Bank	Department of Economics	Banaskantha District Central Cooperative Bank, Palanpur	39
8	16/12/23	Delivered a lecture	The literary world of North Gujarat	Dr. Rishikesh Raval	Vidhyamandir School	
9	20 to 22 December	Drama, lecture & Swarnajali	Served as a Coordinator and anchor	Dr. Rishikesh Raval	G. D. Modi Vidhyasankul	
10	20/12/23	Environment Tour	One Day Picnic	Dr. Vijaybhai Prajapati Dr. Jankiben Patel	Rushivan	53
11	20/12/23	Demonstratio n	Food Testing	Dr. Dipakbhai M. Patel Convener of Consumer Club	College Campus	14
12	21/12/23	Organised a lecture	Viksit Bharat Abhiyan	Dr. Nilesh pandya (Children University, Gandhinagar)	Open Air Theatre	All Students

13	21/12/23	National Consumer protection Day Celebration	A rally organized to celebrate the National Consumer protection Day	Dr. Dipakbhai M. Patel Convener of Consumer Club	College Campus	26 students
14	21/12/23	Attended a Workshop	Scope	Dr. Naileshbhai R. Patel	KCG, Ahmedabad	
15	21/12/23	The Informal Sanskrit Education Center	Inauguration of centre in college	Sanskrit Department	Room - 22	50
16	22/12/23	Geeta Jayanti Celebration	Geeta Slok gaan & delivered a talk on Bhagavatgeeta	Sanskrit Department	Room - 22	39
17	23/12/23	Karate and self defence	White belt Exam	Dr. Surekhaben Patel Prof. Hemalben Patel Dr. Jankiben Patel	Open Theater	31
18	12/12/23 to 26/12/23	Self Defence Training	Training to girls	Dr. Surekhaben Patel Prof. Hemalben Patel Dr. Jankiben Patel	Cricket Ground	125

1	1/1/24 to 11/1/24	Short Term Course	NEP 2020 Orientation & Sensitization Programme	Prof. Hemalben Patel	Malaviya Mission Teacher Training Programme (MM-TTP) OF UGC,Gujarat University, Ahmedabad	On
2	1/1/24 to 7/1/24	FDP	Graphic Novels and Comics as a new Pedagogical Approach	Dr. Manaliben Gadhavi	Gokul Global University,Siddapur	On
3	2/1/24	Delivered a lecture	Taslima Nasrin	Dr. Mihirbhai Dave	Vanita Vishram Women's University, Surat	-
4	4/1/24 to 7/1/24	Tour		Dr. Vijaybhai Prajapati Dr. Jankiben Patel	Dwarka,Somanath	5
5	6/1/24	International Conference	Paper Presented on ઋગ્વેદમાં સામાજિક વ્યવસ્થા	Dr. Surekhaben Patel	Commerce College, Mahesana	
6	6/1/24	International Conference	Paper Presented on “કૂવો” ગ્રામ્ય નારીની સંઘર્ષ કથા	Dr. Kalpanaben Ganvit	Commerce College, Mahesana	
7	6/1/24	International Conference	સાહિત્ય અને સમાજ	Dr. Sohanbhai Dave	Commerce College, Mahesana	
8	8 to10/1/24	three-day Natya Shibir	University level “Drama Training Camp”	Dr. Kalpanaben Ganvit	Smt. Mangalaben Chunilal Desai Arts and Commerce College Prantij.	5 stu
9	10/1/24	As a Subject expert	For Interview of Assi. Professor	Dr. Surekhaben Patel	KCG	
10	10/1/24	Radio lecture	on “Impact of Indian Epics on Literature on Society”	Prof. Mukesh Raval	Radio 90.4 FM Palanpur	
11	12,13/1/24	Organized International Conference	Impact of Indian Epics on Literature and Society	G.D. Modi College of Arts and Gujarat Sahitya Academy, Gandhinagar	Ambaji	All Mem attent pa pres
12	15/1/24	Collected Strings and Kites	Save Bird	NSS Unit	College Campus and Vrundavan Society	
13	16/1/24	PhD completed	Robert Parmar	Guided by Dr. S.G.Chauhan	HNGU	
14	17/1/24	Elocution Competition		NSS	Room-4	29 stu partic

15	18/1/24	Passed UGC-NET and JRF	In Gujarati Subject	Sengal Samabhai Ganeshbhai		stu
16	19/1/24	consumer awareness protection	Consumer Protection card Distribution Programme	Dr. Dipakbhai Patel	BCA Hall	4
17	19/1/24 & 24/1/24	Delivered a lecture as a resource person	Teaching Learning & Evaluation	Dr. Rushikesh Raval	UGC-HRDC Guj. Uni. Ahmedabad	
18	22/1/24 to 28/1/24	Attended FDP	"Empowering Research: Hands and Journey through AI Tools"	Dr. Vijaybhai Prajapati Dr. Jankiben Patel Dr. Kalpanaben Ganvit Dr. Bhartiben Ravat Dr. Sohanbhai Dave	Shree K.R. Katara Arts College, Shamlaji	0n
19	23/1/24	Attended Seminar	સ્વામી વિવેકાનંદ અને અરવિંદનાં ચિંતનમાં કર્મયોગની ભૂમિકા	Dr. Manaliben Gadhavi		
20	24/1/24	group discussion	Advantage and Disadvantage of Privatisation in India	Economics Department	Room - 21	1 partic and pres
21	24/1/24	Essay Competition (under the banner of aazadi ka Amrut Mahotsav)	On Addiction	Dr. Surekhaben Patel	Room - 22	3
22	26/1/24	Celebrated Republic Day			G. D. Modi College Campus	
23	26/1/24	NCC	26TH January Celebration		Vav	One P (27 c
24	27/1/24	Marathon	Run for Health	G.D.Modi Vidhya Sankul	G.D.Modi Vidhya Sankul	
25	1/1/24 to 10/1/24 & 17/1/24 to 27/1/24	Finishing school	Soft skill training and spoken English training	Dr. Naileshbhai Patel	BCA Hall	5
26	Every month	Pustak- Parab		G.D Modi College of Arts	Shashivan (Jahanarabag) in Palanpur	

	1st & 3rd sunday					
27	January. 2024	Paper Published	संस्कृत सूक्तियों में नारी के प्रति कुछ एकांगी दृष्टिकोण (भारतीय शिक्षा शोध पत्रिका)	Dr. Surekhaben Patel	UGC Care Listed Journal भारतीय शिक्षा शोध पत्रिका	
28	January. 2024	Paper Published	क्रांतिकारी संत कवि कबीर	Dr. Sohanbhai Dave	UGC Care Listed Journal भारतीय शिक्षा शोध पत्रिका	
29	January. 2024	Paper Published	आदिवासी राम कथा में लव कुश का प्रसंग	Dr. Kalpanaben Ganvit	UGC Care Listed Journal संत्राची शोधांक-४	
30	January. 2024	Paper Published	निर्मला पुतुल के काव्य में नारी अस्मिता	Dr. Bhartiben Ravat	UGC Care Listed Journal संत्राची शोधांक-४	

1	1/2/24 to 3/2/24	Environment Conservation Camp	Save Environment	NSS	Modasa	2
2	7 to 12 feb 2024	disabilities sports	8th Boccia National BSF Championship 23-24.		Atal Bihari Vajpayee Training Centre	Gov d Chau hary
3	8-9/2/24	Prabodh level Training		Innovation Club	BCA Hall	60
4	9-10/ 2 24	National Coference	બનાસકાંઠા જિલ્લાના સંદર્ભમાં ખેતીક્ષેત્ર અને સંલગ્ન પ્રવૃતિઓમાં મહિલા ઉધોગસાહસિકનો ફાળો	Prof. Hemalben Patel	Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi	Onli e
5	9-10/ 2 24	National Coference	દલિત અધિકાર એજ માનવી અધિકાર	Dr. Vijaybhai Prajapati	Maniben M. P. Shah Mahila Arts College, Kadi	Onli e
6	16/2/24	Guest lecture	Competitive exam and soft skill development	Dr. Vijaybhai Prajapati	Room - 14	95
7	17/2/24	Radio Lecture	ઉત્તર ગુજરાતનાં ભીલોની લોકકથાઓ	Dr. Pratikshaben Paramar	90.4 FM Palanpur	-
8	20/2/24	Farewell ceremony and Rangotsava Programme		Cultural Committee	0pan air theatre	-
9	20-21/2/24	State level Seminar	Effect of Migration on Rural Area with Reference to Banaskantha District in Gujarat	Prof. Hemalben Patel	Mahatma Gandhi Labour Institute, Ahmedabad, Gujarat	
10	21/2/24	Radio Lecture	Know about N.C.C (National Cadet Crops)	Dr. Naileshbhai Patel	90.4 FM Palanpur	
11	21/2/24	Talk about favorite book		Dr. Pratikshaben Paramar	Room-3	
12	21/2/24	Delivered a lecture	મળી માતૃભાષા મને ગુજરાતી	Dr. Sohanbhai Dave	Amirgarh College	

13	21/2/24	Celebration of one year in Pstak Parab	Sahitya Goshti	Pustak Parab Committee	Sashivan, Palanpur	
14	21 to 23/2/24	લલિતકલા અભિજ્ઞતા શિબિર	As a participant		M. A. Parikh Fine Arts and Arts College, Palanpur	3 stude ts
15	23/2/24	Webinar	Cyber Security for Youth	Dr. Vijaybhai Prajapati Dr. Naileshbhai Patel Dr. Kalpanaben Ganvit	KCG	
16	24,25/2/24	conference	73rd Annual Conference of Gujarat Teachers' Association	Dr. Rishikesh Raval	Junaghadh	
17	24,25/2/24	conference	73rd Annual Conference of Gujarat Teachers' Association	Dr. Pratikshaben Paramar	Junaghadh	
18	26/2/24	University level lecture	Philosophical Foundation of New Education Policy	Dr. Vijaybhai Prajapati Dr. Manali Ghathavi	Room - 1	80
19	27/2/24	College level leacture	Drama : Evem Indrajit		Room - 1	
20	January, 2024	Paper Published	શિવકુમાર જોશીનું નાટ્ય ક્ષેત્રે પ્રદાન	Dr. Rishikesh Raval	UGC Care Listed Journal "Shabdsar"	-
21	January-March 2024	Paper Published	Changes in Cropping Patterns in Indian Agriculture	Prof. Hemalben Patel	ANUSANDHAN VATIKA [An International Peer Reviewed Referred Research Journal	
22	Every month 1st & 3rd sunday	Pustak- Parab		G.D Modi College of Arts	Shashivan (Jahanarabag) in Palanpur	
23	2023-24	Passed UGC-NET and JRF	In Gujarati Subject	Sengal Samabhai Ganeshbhai		stude t
24	2023-24	Passed G-Set	In Gujarati Subject	Kharadiya Urvashi R.		stude t
25	2023-24	Passed G-Set	In Sanskrit Subject	Jadav Anjanaben K.		stude t
26	2023-24	Passed G-Set	In English Subject	Desai Devkaran R.		stude t
27	2023-24	Passed G-Set	In English Subject	Paramar Himali P.		stude t

28	2023-24	Passed G-Set	In Economics Subject	Chaudhary Nikul Valjibhai		stude t
29	3/3/24	Start up	Amrut mahesana state up and innovation mission	Dr. Dipakbhai Patel Dr. Vijaybhai Prajapati	Divine Child School, mahesana	2+2
30	5/3/24	Guest Lecture by Dr. Arati Dive	Live in Relationship Awareness	CWDC Committee	Room- 2	70
31	28/2/24 to 5/3/24	FDP	Learership Odyssey :Navigating the Future in Bani World	Dr. Janakiben Patel	Career Development Cell, Gokul Global University, Siddhpur	
32	5/3/24 to 12/3/24	National Workshop	હસ્તપ્રત વિદ્યા અને ભારતીય લેખન કળા	Dr. Surekhaben Patel Dr. Janakiben Patel	Shree A. P. Patel Arts & N.P.Patel Commerce College	
33	7/3/24	Webinar	The Value of ChatGPT IN Teaching &Learning	Dr. Pratikshaben Paramar	KCG, Govt. of Gujarat Ahmedabad	
34	8/3/23	Radio Lecture	International Women's Day	Dr. Janakiben Patel	90.4 FM Palanpur	
35	14/3/24	Voter Awareness Programme	मेरा पहला वॉट मेरे देश के लिए	NSS	Room- 11	110
36	March-2024	Chapter Published	Governance and politics in the Srimalapurana	Dr. Surekhaben Patel	IIP International Publication	
37	March-2024	Paper Published	वाल्मिकी रामायण में राजा के गुण एवम कर्तव्य	Dr. Surekhaben Patel	Peer Reviewed Research Journal	
38	March-2024	Paper Published	उदयन कथा पर आधारित रूपको में प्रणयभावना	Dr. Janakiben Patel	UGC Care Listed Journal भारतीय शिक्षा शोध पत्रिका	
39	March-2024	Paper Published	Vedic Education System as well as Existing Science in Education System.	Dr. Manaliben Ghadhavi	UGC Care Listed Journal भारतीय शिक्षा शोध पत्रिका	
40	March-2024	Paper Published	प्रभुदास पटेल कृत देवचकली : एक अभ्यास	Dr. Pratikshaben Paramar	UGC Care Listed Journal भारतीय शिक्षा शोध पत्रिका	

1	2/4/24	Attended Webinar	Financial Awareness in Modern Life	Dr. Surekhaben Patel	KCG	-
2	2/4/24	Attended Webinar	Financial Awareness in Modern Life	Dr. Kalpanaben Ganvit	KCG	-
3	15/4/24	Attended Webinar	Stress Management in Sanskrit Literature	Dr. Surekhaben Patel	KCG	-
4	21/4/24	Radio Lecture	મહાકવિ પ્રેમાનંદ કૃત નળાખ્યાન	Dr. Sohanbhai Dave	F.M.Radio 90.4	
5	26/4/24	Attended Webinar	The role of Entrepreneurship and innovation in economic Development	Dr. Surekhaben Patel	KCG	
6	29/4/24	Attended Webinar	रामकथा की विविधता एवं व्यापकता	Dr. Manaliben Gadhavi	ICPR	
7	April 2024	Radio Lecture	વારસો શ્રેણી ભાગ -2	Dr. Rishikeshbhai Raval	F.M.Radio 90.4	
8	April 2024	Appointed as Panel Advisor		Dr. Rishikeshbhai Raval	Department of Gujarati Literature, Sahitya Akademi, New Delhi	
9	April 2024	Atulya Varaso Identity Award 2024		Dr. Rishikeshbhai Raval	Gujarat Heritage and Cultural Research Center	
10	6/5/24	Radio Lecture	રાષ્ટ્રનાયક મહારાણા પ્રતાપ	Dr. Dipakbhai Patel	F.M.Radio 90.4	

Principal
G. D. Modi College of Arts
PALANPUR-385001